

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Akce K a perzekuce řádu redemptoristů

Denisa Maňasová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Akce K a perzekuce řádu redemptoristů

Denisa Maňasová

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Děkuji prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, CSc. za obětavý přístup a cenné rady během vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	UDÁLOSTI PŘEDCHÁZEJÍCÍ ROKU 1950	7
2.1	Historický vývoj řádu redemptoristů v českých zemích do roku 1950	7
2.2	Politický vývoj církve a řádů od konce druhé světové války do roku 1950.....	12
3	PERZEKUCE CÍRKVE A CESTA K AKCI K	34
3.1	Roky 1950–1951 – procesy a politické pozadí	34
3.2	Proces Machalka a spol.	43
3.2.1	Paměti a svědectví Dr. Mastiliaka a P. Blesíka	56
3.3	Procesy s dalšími významnými redemptoristy – P. Josef Hynek, P. František Suchomel, P. Jaroslav Adámek.....	61
4	PLÁN A PRŮBĚH AKCE K	64
4.1	Akce K – Svatá Hora, Obořiště, sv. Kajetán	76
4.2	Centralizační a internační kláštery.....	81
4.2.1	Centralizační klášter Králíky	87
4.3	Přeškolovací střediska v Hájku a v České Kamenici a PTP	90
5	ZÁVĚR	94
6	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	100
7	RESUMÉ	105
8	PŘÍLOHY	107

1 ÚVOD

Církev zastávala v dějinách českých zemí důležitou úlohu a tvořila jednu z dominantních složek občanské společnosti, ale po únoru 1948 se její postavení změnilo, když se ocitla v pozici ideového soupeře vůči politice vládnoucí komunistické strany. Státní moc začala nejprve usilovat o získání podpory u části duchovních a o jejich angažmá v politice. Snažila se vymezit vůči vysokému kléru a Vatikánu. Vláda postupně uváděla do praxe různé zákony a opatření proticírkevního charakteru. Od poloviny roku 1949 se pořizovala rozsáhlá evidence klášterů a jejich obyvatel v celém Československu, jelikož předsednictvo ÚV KSČ schválilo první plán soustředění řeholníků. V roce 1950 byl zkonstruován tzv. proces Machalka a spol., první monstrproces s významnými osobnostmi církve v Československu. Nedlouho poté následovala Akce K, kdy ozbrojení příslušníci policie v nočních hodinách obsadili klášterní budovy a následně odvezli řeholníky do centralizačních a internačních klášterů v pohraničí. Řád redemptoristů patřil v této době k nejpočetnějším řádům Československa a jeho příslušníci byli v drtivé většině svezeni do centralizačního kláštera v Králíkách.

Diplomová práce si klade za cíl představit Akci K na pozadí politických událostí v Československu a na příkladu perzekuce řádu redemptoristů. Až na drobné výjimky se bude věnovat českým zemím, jelikož vývoj na Slovensku nebyl vždy úplně totožný. Problematika doby bude sledována v časové souslednosti počínaje změnou politické garnitury a jejího postoje k církvi. Práce neopomene klíčový politický vývoj událostí předcházejících samotné Akci K, který zatlačil církev do opozice s cílem její likvidace či vytvoření tzv. národní církve. Tyto události jsou nezbytné k pochopení nálad ve společnosti a celkové situace církve na počátku roku 1950. V rámci této problematiky si autorka klade následující otázky – jakým způsobem a konkrétními opatřeními státní moc docílila úspěšného zásahu proti církvím, jenž vyvrcholil právě zmíněnou Akcí K? Proč a jak byla církev v očích veřejnosti diskreditována?

Cílem práce je rovněž představit Akci K od jejích prvních plánů v polovině roku 1949, přes schválení centralizace řeholníků koncem ledna 1950, důkladný plán, celou její organizaci a neopomenutelný proces Machalka a spol., až po její proběhnutí, konče centralizací a internací řeholníků a vězněním mnohých z nich. Jaké složky státního aparátu byly do Akce zapojeny? Co vše bylo potřeba naplánovat, aby

se vyklizení klášterů mohlo uskutečnit? Proč bylo nutné nejprve realizovat proces Machalka a spol. a až později se mohlo přejít k samotné Akci? Jaká byla reakce veřejnosti a čím byla ovlivněna – i tyto otázky budou v práci reflektovány. Perzekuce církve se bude opírat především o pronásledování řeholníků řádu redemptoristů, který v této době patřil k nejpočetnějším v republice. Autorka si pro demonstraci průběhu Akce zvolila poutní místo Svatá Hora u Příbrami, bohoslovecké učiliště v Obořišti a klášter svatý Kajetán v Praze. Bude analyzovat průběh Akce, který byl po organizační stránce identický, ale ne vždy proběhl přesně podle plánu. Stejně tak reakce řeholníků na vzniklou skutečnost byla rozličná. Práce by měla okrajově nastínit i vnímání Akce veřejností a samotnými řeholníky. Zajímavá otázka, na kterou se autorka pokusí odpovědět, zní, proč byli hned dva příslušníci tohoto řádu vybráni do procesu Machalka a spol., a také proč byl řád redemptoristů zajištěn již v první etapě Akce K a ne až ve druhé.

Práce zohledňuje církev jako jednu z dalších složek společnosti, která čelila represí ze strany režimu. Autorka si téma vybrala právě z důvodu, že je církev odsunována na druhou kolej v kontextu perzekuovaných složek společnosti a zasloužila by si větší pozornost. Řád redemptoristů si zvolila, protože v dobách před Únorem patřil k velmi významným řeholním společnostem a protože ho období totality značně poznamenalo.

Práce je tematicky rozdělena do tří kapitol, které jsou pro lepší orientaci členěny hlavně chronologicky. První část první kapitoly se velmi stručně věnuje historickému vývoji řádu redemptoristů v českých zemích, který si autorka vybrala jako platformu k demonstraci výše zmíněných událostí. Především představuje kláštery a působiště redemptoristů, k nimž se vrací ve třetí kapitole v rámci průběhu Akce K. Závěrem zmiňuje vybrané příklady perzekuce tohoto řádu ještě před rokem 1950, ve kterém státní představitelé přistoupili ke konečnému řešení řeholního života v Československu. Druhá část kapitoly se naopak zabývá politickým vývojem souvisejícím s postupnou perzekucí církve v Československu počínaje rokem 1945 a konče rokem 1949. Kapitola představí na jedné straně reprezentanty státní moci a na straně druhé představitele církve, kteří zpočátku vzájemně koexistovali a již se snažili o dohodu, ovšem s postupem času se ukázalo, že tato snaha je pouze jednostranná a že vládní aparát usiluje o zničení pozice církve ve společnosti. V této době církev reprezentoval především pražský arcibiskup Josef Beran a biskupský sbor, tedy představitelé vysokého kléru, s nímž se režim musel

vypořádat jako první. Zásadní proměnu prodělala i Československá strana lidová. Musela se etablovat v souvislosti s novým politickým uspořádáním, jelikož i na ní se začaly uplatňovat zásady kádrové politiky. Přehled událostí v tomto období je jen průřezový a je vybrán na základě posouzení autorky o jejich důležitosti a významu k dotvoření představy o vývoji, jenž předcházel klíčovému momentu, kdy stát veřejně vystoupil proti církvi.

Úvod druhé kapitoly se orientuje na obecné změny v církevní politice v roce 1950 se zaměřením na první čtvrtinu roku. V tomto období došlo k zásadním rozhodnutím směřujícím k definitivní likvidaci řádových společenství. Je zmíněn v dnešní době velmi populární případ faráře Toufara, údajně stojícím za tzv. číhošťským zázrakem. Tento „zázrak“ posloužil státní moci k vystupňování útoků na vysokou církevní hierarchii, řády i Vatikán. Ve spojitosti s událostí byl zatčen želivský opat Tajovský, jenž se stal součástí procesu Machalka a spol., který tvoří základ této kapitoly. Proces byl nedílnou součástí Akce K, jelikož měl v očích veřejnosti posloužit jako důvod nutného zásahu vůči řeholím. Procesu se autorka podrobněji věnuje také z toho důvodu, že mezi obviněnými stanuli dva členové řádu redemptoristů ThDr. Ján Ivan Mastiliak, profesor na bohosloveckém učilišti v Obořišti, a Jan Blesík, lidový misionář a ekonom kláštera u sv. Kajetána v Praze. Oběma je věnována podkapitola popisující převážně jejich osudy v roce 1950 a v letech bezprostředně následujících na základě jejich pamětí dochovaných v archivu. Autorka neusilovala o hlubší analýzu a prozkoumání jejich pravdivosti, chtěla pouze představit subjektivní svědectví účastníků církevního procesu a dokreslit jimi holá fakta. Na konci kapitoly jsou krátce zmíněny další procesy s řeholníky řádu redemptoristů k dotvoření uceleného obrazu jejich perzekuce. V rámci této kapitoly bylo zapotřebí k pramenům, dobové literatuře a periodikům přistupovat značně kriticky, jelikož jsou silně zabarveny dobovou propagandou.

Jádro diplomové práce se opírá o třetí a také poslední kapitolu, která se taktéž zaměřuje na rok 1950 a jež analyzuje postup státní moci v případě likvidace řeholí v Československu. Velmi detailně se zaměřuje na plán Akce K, její organizaci a průběh a následnou internaci a centralizaci řeholníků v určených kláštorech. Všechny jednotlivé kroky Akce K byly pečlivě naplánovány a nekončily jejím proběhnutím. Důležitou součástí je i osud uprázdněných klášterů, který byl již předem rozhodnut. Zvláštní prostor je věnován průběhu Akce K na konkrétních místech opírající se o svědectví

účastníků této události. Autorka si pro tuto demonstraci vybrala Svatou Horu u Příbrami, bohoslovecké učiliště v Obořišti na Dobříšsku a pražský klášter sv. Kajetán. Zde je třeba upozornit, že svědectví o průběhu Akce jsou velmi subjektivní a závisí pouze na interpretaci názorů svědků. V některých momentech se tato svědectví rozcházejí, a proto je potřeba k nim přistupovat jako k citově zabarvenému dokladu události, a ne jednoznačnému faktu. Kromě plánu Akce K existoval i podrobný plán provozu centralizačních a internačních klášterů. Této problematice je vymezena zvláštní část, v níž je především zmíněn centralizační klášter Králíky, do něhož byli svezeni téměř všichni redemptoristé z celé republiky. Na konci kapitoly jsou zmíněna přeškolovací střediska a PTP, cílící na definitivní rozklad církevní hierarchie a orientující se především na novice a mladší kněží. Celá kapitola se snaží poskytnout co nejkomplexnější pohled na Akci K z více úhlů a opírá se především o archivní materiály a vydané prameny.

Diplomová práce byla zpracována na základně nevydaných i vydaných pramenů a odborné literatury. Pramennou základu tvořily dokumenty z Národního archivu v Praze, kde je uložen fond Státní úřad pro věci církevní, který je naprosto nezbytný ke zpracování tohoto tématu. Dále autorka prošla fond Ústřední akční výbor Národní fronty, kde se nalézaly další potřebné materiály. V prvním oddělení Národního archivu se nachází fond Redemptoristé – provincialát a koleje (ŘR), zaměřující se především na starší dějiny řádu. Dalším nezbytným archivem byl soukromý archiv Svaté Hory shromažďující mnoho informací o nočním přepadení řádu, nejen ze Svaté Hory, ale i o Obořišti a sv. Kajetánu, a to především díky pamětem redemptoristů. Jsou zde materiály dokumentující proces Machalka a spol. a velké množství novinových výstřižků s touto tematikou a osobní spisy některých osobností. V případě paměti autorka využila především strojopis Dr. Mastiliaka *Hrst vzpomínek na r. 1950–65*¹ a knihu Jana Blesíka *Rozmlouvám s minulostí*.² Oba popisují dobu, kdy byli zatčeni policií, vyslýcháni, nuceni k doznání protistátní činnosti v rámci procesu Machalka a spol., a líčí i pozdější věznění v nejvýznamnějších věznicích po celé zemi. Posledním archivem, který autorka využila ke své práci, byl Státní okresní archiv v Příbrami,

¹ Archiv Redemptoristů Svatá Hora (dále jen ARSH), Procesy v 50. letech, *Hrst vzpomínek na r. 1950–65*.

² ARSH, BLESÍK, Jan, *Rozmlouvám s minulostí XVIII.*, Praha 1978.

kde jsou uloženy dokumenty Okresního národního výboru, avšak většina důležitých spisů je již svezena do Národního archivu v Praze.

Z vydaných pramenů byla pro zpracování tématu nejdůležitější publikace *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950, 1. a 2. část*,³ zahrnující dokumenty o plánu Akce K, seznamy přemístěných řeholníků do centralizačních a internačních klášterů a informace o vyklízení uprázdněných klášterů atd. Dále byly vydány dokumenty *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*⁴ využitě především v první a třetí kapitole. Z dobových publikací byla hodnotná kniha *Co se skrývalo za zdmi klášterů*⁵ vydaná v roce 1950 ministerstvem informací. Tato brožura byla vydána zcela účelově a pojednávala o procesu Machalka a spol. Přinášela výpovědi a svědectví vytržené z kontextu, tak aby co nejvíce poukazovaly na vinu a zákeřnost obžalovaných.

Pro diplomovou práci byly velmi hodnotné odborné publikace Karla Kaplana, který je předním odborníkem na dějiny poválečného Československa. Především jeho kniha *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*⁶ tvořila základ k politickému vývoji v první a druhé kapitole. Ovšem zcela klíčové jsou práce Václava Vaška, především první dva díly trilogie *Dům na skále*⁷ a druhý díl knihy *Neumlčená*.⁸ Vaško nestudoval historii ani teologii, přesto jsou jeho práce velmi hodnotné a přinášejí komplexní přehled o perzekuci církve počínaje koncem druhé světové války. Z jeho děl lze vycítit jeho osobní vztah k tématice, jelikož i on sám byl vystaven represi režimu, přesto tato skutečnost není v rozporu s jeho objektivním přístupem. Dalším autorem zabývajícím se církevní tematikou se zvláštním zaměřením na řeholní společenství je historik Vojtěch Vlček, autor knihy *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*.⁹ Práce představuje velmi ucelený přehled o policie vládnoucí elity po únoru 1948 vůči církvi a především o pronásledování řádů vedoucí k Akci K, uvěznění řeholníků a proběhnutí několika procesů. Publikaci Stanislava

³ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy*, 1. část, Praha 1993; *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy*, 2. část, Praha 1993.

⁴ *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, edice dokumentů, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci se Státním ústředním archivem, Praha, Brno 1994.

⁵ NEULS, Jindřich, *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, Praha 1950.

⁶ KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993.

⁷ VAŠKO, Václav, *Dům na skále 1., Církev zkoušená, 1945–začátek 1950*, Kostelní Vydří 2004; VAŠKO, Václav, *Dům na skále 2., Církev bojující, 1950–květen 1960*, Kostelní Vydří 2007.

⁸ VAŠKO, Václav, *Neumlčená : Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990.

⁹ VLČEK, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.

Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945–1948*¹⁰ autorka využila především v první a druhé kapitole a práci obohatila o odborný právní pohled. Historii řádu redemptoristů popisuje kniha Jana Zemánka *Dějiny pražské provincie*,¹¹ jež obsahuje i informace týkající se Svaté Hory. Svědectví o průběhu Akce K jsou dochována především v archivech, ovšem jednu výjimku tvoří Jaroslav Saller s knihou *Boží dobrodruh*¹² věnující se nočnímu přepadení Obořiště.

¹⁰ BALÍK, Stanislav, HANUS, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945–1948*, Brno 2013.

¹¹ ZEMÁNEK, Jan, *Dějiny pražské provincie*, Svatá hora 2001.

¹² SALLER, Jaroslav, *Boží dobrodruh*, Kostelní Vydří 1999.

2 UDÁLOSTI PŘEDCHÁZEJÍCÍ ROKU 1950

2.1 Historický vývoj řádu redemptoristů v českých zemích do roku 1950

Řád redemptoristů neboli Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele, CSsR,¹³ vznikl v Itálii roku 1732 a založil ji sv. Alfons Maria z Liguori, původně neapolský šlechtic a advokát.¹⁴ Hlavní poslání řádu spočívalo v pastorači mezi lidovými vrstvami, tzn. vedení misí, katechezi, duchovním cvičení, výpomoci v duchovní správě a vědecká činnost v teologických oborech. Do Rakouska-Uherska přivedl redemptoristy moravský rodák sv. Klement Maria Hofbauer, pocházející ze smíšené německo-české rodiny, v roce 1820.¹⁵ První řeholní dům se objevil ve Vídni. Roku 1841 vznikla rakouská provincie, k níž patřily i nejstarší domy redemptoristů v českých zemích.¹⁶ Příchod řádových bratří do českých zemí zprostředkoval kněz P. Antonín Kukla, který se se zástupci tohoto řádu seznámil na pouti v Mariazell, a především osobně ve své farnosti, kde v letech 1848–1850 pobýval vypovězený redemptorista P. Ignác Zirning. Řeholníci se ve zdejší lokalitě nejprve věnovali misijní činnosti. Až v roce 1852 byl položen základní kámen pro nový klášter v Koclířově a o tři roky později jej začali obydlovat první kněží.¹⁷

Podnětem k založení kláštera redemptoristů v Praze se stala misie v ženské věznici na Hradčanech. Podobné misie se uskutečnily ve Vídni a Brně. Ministerstvo kultu a vyučování se rozhodlo nabídnout správu těchto zařízení redemptoristům, a proto se obrátilo na pražského arcibiskupa Bedřicha Schwarzenberga, který neodporoval a se souhlasem vídeňského provinciála nabídl příslušníkům řádu v roce 1856 kostel na Karlově se správou blízké věznice na Novém Městě v Resslově ulici. Avšak státní správa jejich pobyt značně komplikovala, a tak zde jejich pobyt skončil již v roce 1869. V téže době se bývalý císař Ferdinand za místní redemptoristy přimluvil, aby mohli získat kostel sv. Kajetána na Malé Straně (viz příloha č. 3) s přilehlým klášterem.¹⁸ Oficiálně se do jejich držení dostal 30. srpna 1869 a v následujících letech ho patřičně

¹³ Congregatio Religiosa Sanctissimi Redemptoris.

¹⁴ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam (uspoř.), *Řeholní život v českých zemích : Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Kostelní Vydří 1997, s. 101.

¹⁵ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 159–160.

¹⁶ JIRÁSKO, Luděk, *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991, s. 86.

¹⁷ ZEMÁNEK, s. 3.

zvelebovali. Ke konci ledna 1883 se kostel sv. Kajetána nechal zasvětit Panně Marii ustavičné pomoci.¹⁹

Svatá Hora u Příbrami (viz příloha č. 1) byla a je dalším velmi významným sídlem řádu. Vyrostla na místě gotického kostelíka pravděpodobně ze 14. století.²⁰ Tradici poutního místa zde položil řád jezuitů, který ji definitivně do své správy získal v roce 1647.²¹ Jezuité z nedaleké Březnice spravovali Svatou Horu až do zrušení řádu roku 1773, kdy připadla do péče proboštům.²² Kardinál Schwarzenberg v roce 1860 nabídl správu poutního místa opět jezuitům, ti ovšem v této době nebyli dostatečně početní a jeho nabídku odmítli. Proto se obrátil na řád redemptoristů, kteří již deset let působili v českých zemích jako misionáři. Následujícího roku v září 1861 úředně získali Svatou Horu do své správy.²³ Mariánské poutní místo se tak stalo již čtvrtým působištěm řádu v českých zemích.²⁴ Hned v roce 1862 byla prohlášena rektorátem²⁵ a prvním jejím rektorem se stal P. Václav Zyka. V roce 1905 dosáhla velkého úspěchu, když získala titul baziliky menší, jelikož tento titul udílel Svatý Otec jen zřídka.²⁶ Ve třicátých letech 20. století iniciovali řeholníci opravu celého areálu. V roce 1950 museli klášter opustit v souvislosti s násilnou likvidací řeholí. Do správy redemptoristů se objekt vrátil až v roce 1990 v důsledku listopadové revoluce.²⁷

Datace založení dalšího redemptoristického kláštera tentokrát v Králíkách je poměrně sporná, ale pravděpodobně se tak stalo v roce 1863.²⁸ V roce 1846 kostel v Králíkách vyhořel a následně se jeho obnovy ujali právě redemptoristé. Jejich komunita konala misie především v severních Čechách a na Moravě mezi německým obyvatelstvem. Po odsunu německých kněží klášter definitivně převzal řád redemptoristů. Aktivně zde působili do roku 1950, kdy se areál přeměnil

¹⁸ Tamtéž, s. 4.

¹⁹ Národní archiv v Praze (dále jen NA), fond (dále jen f.) ŘR, karton (dále jen kart.) 44, inventární číslo (dále jen inv. č.) 105.

²⁰ PERKA, Radovan, FLEGL Michal, *Poutní místa, Velehrad, Hostýn, Svátá hora*, Praha 1991, s. 33.

²¹ Tamtéž, s. 35.

²² BOHÁČ, Zdeněk, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995, s. 55–56.

²³ BLATÁK, František, *Svatá Hora u Příbrami, mariánské poutní místo v Čechách*, Příbram 1915, s. 46; *Katolický týdeník*, 6. 5. 2001, XII/18; ZEMÁNEK, s. 5.

²⁴ ZEMÁNEK, s. 5. K dalším působištím řádu patřily Koclířov, Praha a Červenka. Tamtéž.

²⁵ Termín převzatý od řádu jezuitů.

²⁶ HOLAS, František X., *Dějiny Poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929, s. 658, 664.

²⁷ PERKA, s. 36; BOHÁČ, s. 56.

²⁸ Kniha Ladislava Daňhy „*Paměti o českých redemptoristech*“ tvrdí, že po převzetí Svaté Hory v roce 1861 nebyl v celém Rakousku-Uhersku založen žádný další dům po následujících 20 let, což vylučuje možné založení Králík v roce 1863. ZEMÁNEK, s. 6.

na centralizační klášter určený k soustředování řeholníků. Od roku 1970 zde působily sestry Neposkvrněného početí Panny Marie. Poutní místo se pro návštěvníky otevřelo v roce 1994 po proběhnutí důkladné rekonstrukce.²⁹

Pražská provincie redemptoristů vznikla na základě zakládacího dekretu z Říma na konci dubna 1901. Provinciálem byl jmenován P. František Němec, konsultory P. Alois Roller a P. Karel Soukeník. Základem řádu se staly tři domy, sv. Kajetán v Praze, sídlo provinciála a noviciátu, Červenka s juvenátem a Svatá Hora jako hlavní poutní místo v Čechách. V této době zůstaly České Budějovice pod správou Vídně, protože v nich žila početná německá menšina.³⁰

Po založení oficiální Pražské provincie začalo rozrůstání řádu v podobně nových klášterů. V roce 1902 převzal provinciál bývalý klášter paulánů v Obořišti na Příbramsku (viz příloha č. 2), který jim v této době prodal kníže Josef Colloredo-Mansfeld.³¹ Po proběhnutí nutných stavebních úprav se objekt proměnil v teologické učiliště pro bohoslovce, které vykonávalo svou činnost opět až do roku 1950. V letech 1905 a 1907 získali redemptoristé další působiště v Brně kostel sv. Michala a Plzni kostel sv. Jana Nepomuckého.³²

Samostatná provincie pro Československo, zvaná Pražská, vznikla v roce 1918 v souvislosti se vznikem nového státu.³³ Kongregace podléhala a stále podléhá centrálnímu řízení generálního představeného, který sídlí v Římě. Je členěna na provincie a Pražská provincie, mající pod sebou další dvě víceprovincie na Slovensku, je řízena provinciálem sídlícím na Svaté Hoře u Příbrami.³⁴ Před druhou světovou válkou patřila Pražská provincie mezi nejsilnější na světě, jelikož měla téměř 300 členů.³⁵ V roce 1949 se provinciálem Pražské provincie sídlící na Malé Straně u sv. Kajetána stal P. ThDr. František Suchomel. V témže roce měl řád 238 členů a vlastnil domy: Praha (16 členů), Karlovy Vary (5 členů), Obořiště, řádové teologické učiliště (60 členů), Planá u Mariánských Lázní (11 členů), Plzeň (10 členů), Stará Boleslav (9 členů), Svatá Hora (14 členů), Králíky (5 členů), České Budějovice (15 členů), Libějovice (12 členů), Svatý Kámen (1 členů), Filipov (4 členů), Červenka

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 9.

³¹ NA, f. ŘR, kart. 38, inv. č. 83.

³² ZEMÁNEK, s. 9–10.

³³ JIRÁSKO, s. 86.

³⁴ HRUDNÍKOVÁ, s. 102.

³⁵ <http://cssr.cz/cz/page/135> [14. 4. 2015].

(27 členů), Ostrava (10 členů), Frýdek (3 členů), Svitavy (5 členů), Brno (12 členů), Tasovice (3 členů).³⁶ Za okupace bylo pět redemptoristických kněží vězněno případně internováno a všichni bohoslovci se museli účastnit nucených prací v Německu. Před rokem 1950 působilo jenom v Pražské provincii 51 kněží, 26 bratří a studovalo 46 bohoslovců.³⁷

Přes veškeré konfliktní události v období mezi koncem druhé světové války a únorem 1948 se redemptoristé nedostali do kolize se státní mocí. Ovšem s únorem 1948 přišla změna i pro tento řád. Již v březnu 1948 došlo k jedné z příkladných perzekucí. Mariánská kongregace mládeže při klášteře slovenských redemptoristů v Podolinci uspořádala představení o pronásledování prvních křesťanů. P. Augustín Krajčák, jenž hru se svými svěřenci nacvičil, ji uvedl přibližně těmito slovy: „*I když je děj hry starý téměř dva tisíce let, myšlenkově je dosud aktuální. Statečnost prvních křesťanů je krásným příkladem i pro nás, křesťany dvacátého století.*“³⁸ Záhy byl zatčen, dva týdny držen ve vyšetřovací vazbě a odsouzen k symbolické pokutě pěti set korun. Státní moc rozsudek neuspokojil, a proto počátkem listopadu obdržel Krajčák sdělení, že ho Komise při Pověřenectvu vnitra v Bratislavě zařazuje na osm měsíců na převýchovu do pracovního tábora v Nováčích. V padesátých letech P. Krejčíka znovu obvinili a soudili za údajnou velezradu, následně skončil ve vězení a po amnestii v roce 1960 jej propustili na svobodu.³⁹

Koncem léta 1948 se do konfliktu se státní mocí dostali redemptoristé z kláštera v Plané u Mariánských Lázní P. Cyril Jež a jeho zástupce P. Antonín Kostelka, kteří byli obviněni z poskytování úkrytu řeckokatolickému knězi obžalovanému ze spolupráce s banderovci. Následně se ovšem nepodařilo prokázat, že by o údajné trestné činnosti ukrývaného kněze něco věděli, a proto je Krajský soud v Chebu zprostil viny, a oni se mohli vrátit na své působiště. Zproštění viny nebylo v případě procesů s představiteli církve obvyklým jevem, ale v polovině roku 1948 justici zatím plně neovládal nový státní aparát a její rozhodování se projevovalo do jisté míry nezávisle. O necelé tři měsíce později se před soud dostali tři redemptoristé z libějovického kláštera na Prachaticku. Rektora P. Františka Nováka, P. Františka Nezvala, P. Václava Krále a

³⁶ VLČEK, s. 52.

³⁷ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 160. Na Slovensku redemptoristům připadaly domy Bratislava, Kostolná u Trenčína, Podolinec, Rožňava, Staré Hory u Banské Bystrice. Na východním Slovensku existovala řeckokatolická odnož v obcích Michalovce, Sabinov, Stropkov. Tamtéž.

³⁸ Tamtéž, s. 13.

diecézního kněze P. Jana Johna z Rejštejna už nesoudil jako obvykle okresní soud, nýbrž Státní soud v Praze. Změnu zapříčinil zákon č. 231/1948 na ochranu lidově demokratické republiky, který jejich čin klasifikoval jako zločin přípravy úkladů o republiku.⁴⁰

Okresní soud v Hranicích v rámci procesu s redemptoristy, nazvaném Jeřábek a spol., 8. března 1949 odsoudil dva z nich z brněnského kláštera. P. Vladimír Jeřábek musel nastoupit výkon trestu odnětí svobody na dva měsíce a P. Stanislav Nekula na čtyři měsíce. V případě obou se stalo důvodem tzv. pobořování proti republice, tedy kritika náboženských poměrů ve státě.⁴¹ Na počátku října 1949 se do vyšetřovací vazby dostali dva redemptoristé z kláštera v Července u Litovle, jmenovitě P. Alois Březina a P. Antonín Krejča, protože chystané zabírání církevní půdy označili za loupež a na dveře kostela vyvěsili pastýřský list biskupů. Na rozdíl od některých jejich spolubratrů měli štěstí, jelikož se na ně vztahovala amnestie z listopadu 1949 a jejich trestní stíhání se zastavilo. V říjnu 1949 příslušníci Bezpečnosti zatkli P. Josef Jelena, působícího v kostele sv. Jana Nepomuckého v Plzni, opět za pobořování proti republice. Státní soud v Praze jej 18. ledna 1950 odsoudil k trestu odnětí svobody na tři roky. Prohřešil se čtením pastýřského listu biskupů, kritizováním proticírkevní politiky státu a „hanobil spojenecký stát“, přesněji řečeno Sovětský svaz.⁴²

Poslední soudní proces s představitelem řádu redemptoristů se odehrál ještě před uskutečněním prvního velkého církevního monstrprocesu 21. března 1950, kdy představeného brněnského kláštera a rektora tamní koleje P. Václava Jaloveckého odsoudil Státní soud v Praze k trestu odnětí svobody na dva roky, již tradičně za pobořování proti republice. Dopustit se ho měl tím, že nabádal účastnice exercicií, aby zůstaly věrné jejich víře a varoval je před nepravou „Katolickou akcí“.⁴³

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 127. Počátkem ledna 1949 odsoudil soud Nováka a Nezvala k trestu odnětí svobody na pět let a Johna na jeden rok. Po necelém půlroce vyšetřovací vazby byl Král zproštěn obžaloby. Tamtéž.

⁴¹ VLČEK, s. 301.

⁴² VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 128.

⁴³ Tamtéž, s. 128–129.

2.2 Politický vývoj církve a řádů od konce druhé světové války do roku 1950

Poválečný katolicismus se v českých zemích těšil relativně dobrému postavení a disponoval značným kapitálem. Církev⁴⁴ byla do jisté míry vnímána jako opoziční síla vůči nacismu. V dobách okupace si mnozí duchovní počínali statečně, významná část z nich se podílela na národním odboji, přes 500 jich nacisté uvěznilí a více než pětina z nich zaplatila za svoji činnost životem.⁴⁵ První roky po konci války se v českých zemích nesly v duchu restaurace katolické církve. V případě řádů docházelo k opravování válkou zničených budov a obnovování jednotlivých komunit, jelikož jejich činnost musela za války ustát. Objevily se nové vůdčí osobnosti církve, které se záhy po převratu staly obětmi komunistické perzekuce.⁴⁶

Před válkou existovaly v Československu pouze dvě velké strany, zaměřující se na katolickou veřejnost. V českých zemích se jednalo o Československou stranu lidovou (ČSL) a na Slovensku o Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu. Po válce se počet politických stran zredukoval na pouhé čtyři, z nichž strana hájící katolické zájmy byla obnovena jen jedna, a to již zmiňovaná ČSL. Její existenci ostatní členové Národní fronty podmínili transformací ze strany exkluzivně katolické ve všeobecně křesťanskou, což její vedení nakonec přislíbilo; ČSL tak přestala být stranou jedné církve a stala se subjektem zdůrazňujícím křesťanské ideály v politice.⁴⁷

Z více než 13,5 milionů obyvatel Československa se v roce 1921 hlásilo k římskokatolické církvi na 76,2 % a k řeckokatolické církvi 3,93 %. Dohromady se tedy ke svému náboženskému vyznání hlásilo přes 80 % lidí. Církev si své postavení ve společnosti dokázala udržet, což dokazují výsledky sčítání obyvatel z roku 1950, kdy se ke katolické církvi přihlásilo 76,42 % občanů.⁴⁸

Již brzy po skončení války, v době postupné konsolidace své moci, se projevila proticírkevní politika komunistické strany. Největší změna se týkala církevních škol. V druhé polovině října 1945 vláda projednávala dekret o zestátnění škol, proti němuž okamžitě vystoupili biskupové. Kvůli uklidnění situace přijal 17. října 1945 předseda

⁴⁴ Hovoří-li se v textu pouze o církvi, je míněna římskokatolická církev.

⁴⁵ FIALA, Petr, *Český politický katolicismus 1948–2005*, Brno 2008, s. 330.

⁴⁶ K těmto osobnostem patřili novoříšský opat A. Machalka, jezuitský provinciál F. Šilhan, břevnovský opat A. Opasek, salvatoriánský provinciál Š. Šrahůlek, želivský opat V. Tajovský, inspektor salesiánů A. Dvořák a další. VLČEK, s. 23.

⁴⁷ KAPLAN, s. 11.

vlády Zdeněk Fierlinger stovdvacetičlennou delegaci, které oznámil stažení dekretu z jednání vlády a jeho následné projednávání až řádně zvoleným parlamentem. Církev tím získala čas. Školský zákon se dostal do programu Gottwaldovy vlády po květnových parlamentních volbách 1946 a 8. července jej parlament schválil jednomyslně. Obsahoval ustanovení, že školy může zřizovat stát a náboženská výuka je i nadále relativně povinná. Chystaným zákonem se nadále zabývaly všechny biskupské konference v letech 1946 a 1947.⁴⁹

V roce 1947 vrcholil boj o školství. Ministr školství Nejedlý otevřeněrazil heslo „*Sovětská škola náš vzor!*“.⁵⁰ Dne 13. května 1947 předložilo Ministerstvo školství a osvěty osnovu zákona vládě. Církev zareagovala vlnou protestů a ještě téhož dne se konala manifestační schůze katolického lidu v pražské Lucerně, za účelem podpořit odmítavé církevní stanovisko ke školské reformě.⁵¹ Významná biskupská konference konaná 2. července 1947 v Nitře vydala oficiální stanovisko a vyslovila se proti zavedení „státního školského monopolu“. Vydání pastýřských listů následovalo 19. listopadu a 11. prosince 1947.⁵² Zákon o jednotné škole se dostal k projednání vládě až v dubnu 1948, tedy po nastolení komunistické moci, a proto došlo ke schválení původní osnovy ministra Nejedlého.

První změnu obecného postoje komunistického vedení vůči církvi můžeme zaznamenat v září roku 1947 na schůzi komunistických stran ve Szklarské Porebě. Utvořilo se zde Informační byro komunistických stran, jež se nedlouho poté stalo ideologicko-politickou základnou sovětského bloku.⁵³ Byro označilo katolickou církev a klerikalismus za reakční sílu. Při této příležitosti bylo československým komunistům kladeno na zřetel, aby upustili od svého zdlouhavého postupu převzetí moci a radikalizovali se. Během roku 1947 začalo docházet ke sledování činnosti významnějších církevních hodnostářů a osob církvi blízkých udržujících kontakty se zahraničím.

⁴⁸ FIALA, s. 329.

⁴⁹ KAPLAN, s. 13–15.

⁵⁰ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 53.

⁵¹ CIGÁNEK, Radim, *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945–1949*, Praha 2009, s. 86–88. Výsledkem schůze bylo přijetí tzv. rezoluce katolického lidu, která obsahovala požadavky na zachování dosavadní svobodné školy a právo na zakládání dalších, odmítnutí zestátnění svobodných církevních škol, podporu církevního školství, zejména z daňových příjmů a jež žádala vyjednávání nejen ve formě politické, ale vyzývala i k většímu klidu a rozvaze. Tamtéž, s. 99.

⁵² KAPLAN, s. 15.

O činnosti proti duchovním v předúnorové době svědčí zachované hlášení Státní bezpečnosti (StB) z Klatov zaslané úřadovně Státní bezpečnosti v Praze z 30. července 1947 a vypovídající o kontrole významných kazatelů. Konkrétně se jedná o redemptoristu P. Josefa Jelena z Plzně, zmíněného již v první kapitole: „*O deváté hodině dne 27. července byla v kostele sv. Anny konána první mše svatá páterem řádu redemptoristů z Plzně – Jelenem, v kněžském rouše. Páter Jelen při kázání poukazoval na dnešní lid, že se zřiká Boha, na klopě kabátu že nosí různé odznaky, ač by tam patřil kříž. Dříve lidé věřili v Boha a byli též dobrými Čechy, naopak lepšími než nyní, ač nebyli dvouletky ani pětiletky, ani plánované hospodářství [...] Dále doporučoval kříže do škol, a pokud se škol týče, uvedl, že stát nemá být učitelem dětí, nýbrž církev.*“⁵⁴ P. Jelen se na rozdíl od jiných svých kolegů trestnímu stíhání vyhnul, ale již v lednu 1950 byl kvůli svým kázáním odsouzen.⁵⁵

Bezprostředně po únorové vládní krizi vydal arcibiskup Josef Beran pastýřský list s výzvou mířenou proti politické perzekuci a nezákonnému jednání. Dne 25. února 1948 tisk zveřejnil Beranův článek uvozený vzkazem od anonyma: „*Nemlč, arcibiskupe! Nesmíš mlčet!*“⁵⁶ Beran přišel se svou výzvou a nesouhlasem příliš pozdě a jeho protestní projevy zůstaly bez odezvy.⁵⁷

Záhy po Únoru se začalo měnit byrokratické rozložení politického aparátu a v celé sféře veřejného života se ustavovaly akční výbory Národní fronty (AV NF), nad nimiž na samotném vrcholu pyramidy stanul Ústřední akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) s téměř absolutní mocí. Jeho předsedou se stal Antonín Zápotocký, místopředsedy Rudolf Slánský, Zdeněk Fierlinger, Alois Neumann a Josef Plojhar

⁵³ VLČEK, s. 26. Sovětský ideolog Andrej Alexandrovič Ždanov označil katolickou církev za spojení USA a imperialismu, čímž předurčil postoj jednotlivých lidových demokracií k církvi. Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž, s. 28.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ VAŠKO, Václav, *Neumlčená : Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 246; BALÍK, s. 71.

⁵⁷ Téhož dne, 25. února 1950, vydal arcibiskup Beran leták „*Katolickým křesťanům a všem lidem dobré vůle*“. Byl pojat spíše nábožensky. Z textu vyplývá, že arcibiskup shledal současný mocenský boj za rozhodnutý a že spíše obracel svůj pohled k budoucímu dění. „*Žijeme v době nad jiné vážné. Rozumíme-li znamením doby, poznáváme, že prožíváme kritické chvíle dějin. Nepochybujeme o dobré vůli mnohých členů národa a jeho představitelů. Jako křesťané však víme, že tato sama nestačí. Velká část národa sešla s cest víry a mravnosti. Je třeba modliteb, je třeba pokání, tj. změny smýšlení.*“ BABIČKA, Václav, *Únor 1948 a katolická církev*. In: *Paginae Historiae*. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, 7/1999, s. 285–286.

za lidovce. Pozici generálního tajemníka obsadil poúnorový ministr spravedlnosti Alexej Čepička,⁵⁸ do jehož kompetence spadaly i vztahy církvi a státu.⁵⁹

Úlohu zrádců ve straně lidové sehráli Alois Petr a P. Josef Plojhar.⁶⁰ Zaštitěni bezpečnostními orgány ustavili v ústředí své strany akční výbor, zmocnili se stranických sekretariátů, redakce *Lidové demokracie* a zastavili vydávání lidoveckých periodik *Obzory* a *Vývoj*. Zahájili též přípravu na „očistu strany od reakce“.⁶¹ Specifickou úlohu v zanikající předúnorové a vznikající obrozené straně lidové sehráli římskokatoličtí kněží. Mnoho z nich přišlo o své funkce a členství ve straně buď svou vlastní rezignací či přímým zásahem akčních výborů.

Po únorovém převratu potřebovali komunisté demonstrovat své nadřazené postavení prostřednictvím podpory drtivé většiny obyvatelstva a institucí. Kdyby získali podporu církve, efektivně by tím podpořili nové politické zřízení. Komunističtí představitelé si chtěli ověřit, do jaké míry se církev stane dobrovolně pasivní a podřídí se přání strany anebo bude zapotřebí vstoupit do otevřeného boje.⁶² Z toho důvodu chtěl Čepička na konci února přimět arcibiskupa Berana, aby jménem církve zaujal k proběhnuvším událostem kladné stanovisko. Beran následně svolal biskupskou konferenci, která se sešla počátkem března 1948 v Brně.⁶³ Biskupové se shodli, že nepovažují za nutné vydávat speciální prohlášení k politickým událostem v zemi, jelikož katolická církev není žádným způsobem vázána na politickou moc, o čemž svědčí následující prohlášení: „*Církev katolická se neváže na žádnou formu politickou nebo státní, poněvadž při svém zvláštním poslání chce sloužit nejvyšším zájmům svého lidu. [...] budeme pečlivě střežit nadstranickost a nepolitičnost, budeme se plně věnovat*

⁵⁸ V roce 1945 započal Čepičkův prudký politický vzestup, který se ještě urychlil, když se oženil s Gottwaldovou dcerou. V roce 1947 se stal ministrem vnitřního obchodu, po únoru 1948 ministrem spravedlnosti a generálním tajemníkem ÚAV NF, čímž docílil pozice jednoho z nejmocnějších mužů v zemi. V roce 1950 získal pozici ministra národní obrany, ve které vydržel až do svého politického pádu v roce 1956, kdy byl po XX. sjezdu KSSS postupně zbavován všech státních i stranických funkcí. V roce 1963 jej strana jako představitele kultu osobnosti vyloučila. Zemřel až v roce 1990.

⁵⁹ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 70–71.

⁶⁰ A. Petr, předseda ČSL, se s pomocí aparátu snažil zachránit a konsolidovat maximum z toho, co z původních struktur přežilo zásahy akčních výborů. Obecně zastával zdrženlivější názory k předúnorové minulosti strany a někdy i naznačoval svůj respekt vůči bývalé hlavě strany J. Šrámkovi. Josef Plojhar, jednatel ČSL, se s předúnorovou stranou jednoznačně rozešel a svá stanoviska přibližoval KSČ.

⁶¹ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 68.

⁶² ŠABO, Martin, *Perzekúcia katolíkov a zvlášť rehoľníkov v komunistickom Československu s prihliadnutím na vtedajšie právo*. In: JAKUBČIN, Pavol (ed.), *Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950–1989*, Bratislava 2010, s. 20–21.

⁶³ KAPLAN, s. 25; ŠABO, s. 21; *Perspektivy*, Příloha Katolického týdeníku, duben 1997, 4.

*činnosti náboženské, budeme upevňovat a hájit křesťanskou mravnost a lásku k bližnímu.*⁶⁴

Při ÚAV NF vznikla v polovině března 1948 Komise pro církevní a náboženské otázky. Měla jednat s představiteli jednotlivých církví o novém uspořádání církevně politických poměrů.⁶⁵ Administrativní aparát komise měl za úkol vést kádrovou evidenci duchovních, čímž se tato činnost zdvojnásobila, jelikož ji od roku 1945 vykonávala Státní bezpečnost. Komise se pokusila odstranit z jednání biskupy, když do ní Čepička za církevní stranu přizval neoficiální představitele církve, kontroverzního kněze Josefa Plojgara⁶⁶ a Josefa Beneše.⁶⁷ O pár dní později Národní fronta rozhodla o ustavení církevních komisí i v krajských výborech. Národní fronta stále pokračovala se zákroky proti církvi, například neustále rozšiřovala cenzuru a další zásahy proti církevnímu tisku.⁶⁸ Začala zákazem *Katolika*, po něm likvidovala všechna katolická periodika a katolická nakladatelství.⁶⁹ Ministerstvo v rámci předstírání dobré vůle povolilo vydávání nového katolického týdeníku *Nedělní rozsévač*, který měl nahradit tři dosavadní nejrozšířenější týdeníky *Katolik*, *Neděle* a *Rosévač*. Týdeník ovšem neřizovali biskupové či jiní duchovní, nýbrž komunistický emisar.⁷⁰

Církev citelně zasáhl Zákon o jednotné škole, proti němuž bez větších výsledků intervenovala vatikánská diplomacie na konci března 1948. Ministr Nejedlý do budoucna počítal jen se státními školami, výjimku by tvořily církevní školy odpovídající čtyřem vyšším třídám střední školy, sloužící jako přípravy

⁶⁴ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 72.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Josef Plojhar byl československý římskokatolický kněz a politik za stranu lidovou. Po svém návratu z Dachau se stal poslancem za Ústavodárného shromáždění. Měl potřebné vzdělání, vynikal pohotovostí a řečnickou obratností a ve voličích budil sympatie. Od samého začátku jeho projevy nekořespondovaly s ideologií komunistů. Není zřejmé, kdy přesně se jeho postoj změnil. Po únoru 1948 přes výslovný zákaz pražského biskupa přijal místo ve vládě a na rozdíl od církve zaujal k novému režimu kladné stanovisko. Brzy poté se stal předsedou ČSL. Díky své flexibilitě se mu podařilo ve funkcích, které zastával, přežít všechny krize až do roku 1968. Po srpnové invazi byl již příliš zkompromitovaný a přišel o předsednictví v ČSL. V politice působil až do své smrti roku 1981.

⁶⁷ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 73. Josef Beneš český římskokatolický kněz, politik, publicista a spisovatel. Vykonal exercicie u redemptoristů ve Staré Boleslavi. Působil jako vůdčí osobnost tzv. vlasteneckých kněží a stal se generálním tajemníkem Mírového hnutí katolického duchovenstva po celou dobu jeho existence. Zemřel roku 1979 v Praze.

⁶⁸ KAPLAN, s. 26. Na základě sdělení ONV v Příbrami ze dne 28. prosince 1948 bylo zrušeno povolení k tisku Mariánského věstníku „*Svatá Hora*“. NA, f. ŘR, kart. 118, inv. č. 227.

⁶⁹ <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Cirkev-v-ohrozeni-totalitami.html> [7. 12. 2014]. To vše se stalo na základě argumentu nedostatku papíru v zemi, v době, kdy byla celá země zaplavena brožurami a letáky a jinými propagačními materiály strany.

⁷⁰ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 16; NA, f. Ústřední akční výbor Národní fronty (dále jen ÚAV NF), kart. 36, inv. č. 13; ŠABO, s. 21.

pro bohoslovecké studium.⁷¹ Školský zákon měl být převratný, jelikož odstraňoval údajnou nespravedlivou diferenciaci žáků. Zákon projednala vláda 25. března 1948 a Ústavodárné shromáždění jej schválilo 21. dubna 1948;⁷² tím skončil tři roky trvající zápas mezi církví na straně jedné a státem na straně druhé o školství svobodné a školství jednotné.

Napětí mezi církví a státem se před blížícími se parlamentními volbami jen stupňovalo. K volbám byla připuštěna jen jedna provládní kandidátka Národní fronty. Komunisté se pro ni snažili získat podporu ze strany církve, naklonit si některé kněží i bez souhlasu jejich hierarchie a získat podporu v přípravě schůzí církevních komisí Národní fronty. Přípravná schůze ústřední komise se uskutečnila 15. dubna 1948 za účasti 27 povětšinou katolických kněží a pouze šesti osob mimo církev.⁷³ Účastníci schválili směrnice pro činnost církevních komisí v krajích a okresech. Dne 22. dubna 1948 proběhla ústřední konference kněží. Následovaly podobné konference v krajích a okresech. Před každou konferencí komunisté stupňovali svoji aktivitu a snažili se přemlouvat kněží ke členství v těchto komisích, někdy se i lživě odvolávali na souhlas arcibiskupa Berana. Jejich aktivita nezůstala bez úspěchu a brzy ústředí Národní fronty zaregistrovalo kolem 180 kněží ochotných ke spolupráci. Zdařilý nábor kněží strana prezentovala jako projev důvěry církve v nový režim.⁷⁴

Tyto události nezůstaly bez patřičné reakce. Ještě večer před konferencí z výše zmiňovaného 22. dubna 1948 rozeslal arcibiskup Beran kněžím dopis, v němž odmítal propojování komunismu a křesťanství a hlavně zakazoval všem kněžím veškerou politickou činnost, což zahrnovalo účast v politických stranách, výborech a komisích. Následný zásah biskupů uspěl. Mnozí účastníci konferencí své dosavadní styky s Národní frontou přerušili.⁷⁵

V den třetího výročí osvobození českých zemí Rudou armádou odhlasovalo Národní shromáždění novou ústavu (Ústava 9. května), nahrazující dosud platný ústavní zákon č. 121 z roku 1920. Náboženskému vyznání se věnovaly čtyři nové paragrafy.⁷⁶

⁷¹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 16. Reforma se v Čechách a na Moravě týkala 53 obecných katolických škol, 45 měšťanských škol, 12 učitelských ústavů, 12 gymnázií a dalších. Tamtéž, s. 20.

⁷² CIGÁNEK, s. 130.

⁷³ NA, f. ÚAV NF, kart. 32, inv. č. 13.

⁷⁴ KAPLAN, s. 28.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ § 15 „Svoboda svědomí se zaručuje. Světový názor, víra nebo přesvědčení nemůže být nikomu na újmu, nemůže však být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloženou mu zákonem.“

Ustanovení v nich jsou převzata z československé ústavy z roku 1920. Nově zavádí pojem „bezvyznání“, čímž se náboženské vyznání dostává do jedné roviny s ateismem. Stejně jako původní ústava, ani tato nová neupravovala postavení církvi a náboženských společností. Ustanovení o náboženské svobodě hovořilo jen o jednotlivých občanech. Příslušné paragrafy ústavy nepůsobily nijak protinábožensky, obsahovaly ovšem jednu větu, která se měla v budoucnu stát rozbuškou – nedovolovala zneužívat náboženské úkoly k nenáboženským účelům. Stát brzy začal omezovat veřejné projevy biskupů, jejich kázání, pastýřské listy atd., pod záminkou, že se zde nejedná o náboženské cíle, nýbrž o nabourávání lidově demokratického režimu.⁷⁷ Nejkomplikovanější byl pro církev § 14⁷⁸ týkající se školství, jelikož vyžadoval, aby obsah vyučovaného materiálu vycházel z výsledků vědeckého bádání. Do budoucna se ovšem za vědecký považoval jen marxisticko-leninský světový názor a náboženství se označovalo jako idealismus.⁷⁹

Den po přijetí nové ústavy, tedy 10. května 1948, byla v rámci Komise pro církevní a náboženské otázky při ÚAV NF zahájena jednání s legitimními zástupci církve. Priorita státu spočívala v docilení uznání nového režimu ze strany církve a v nebránění některým kněžím v jejich politické činnosti. Naopak církev kladla důraz na respektování vnitřní autonomie církve a zachování církevního školství. Jednání v komisi nepřinášela žádný určitý výsledek, vládní delegace stupňovala své požadavky a zkoušela, kam až církev zvládne dotlačit.

Dosavadní rozhovory mezi církví a Národní frontou nepřinesly žádné konkrétní výsledky s výjimkou přesunutí svátku Božího Těla. Vzájemná jednání se zastavila a schůze svolaná na konec května 1948 byla odvolána. Rozhovory se přerušily 5 dní před volbami, tedy 25. května 1948. Církev neměla mnoho času, aby jejich výsledek nějak

§ 16 „Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoliv náboženskou víru nebo být bezvyznání. Všechna náboženská vyznání i bezvyznání jsou si před zákonem rovna.“

§ 17 „Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohoto práva nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům. Nikdo nesmí být přímo ani nepřímo nucen k účasti na takovém úkonu.“

§ 18 „Svoboda projevu se zaručuje. Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Úkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.“
Ústava 9. května, Orbis 1950, s. 28–29.

⁷⁷ VAŠKO, Neumlčená II., s. 20–21.

⁷⁸ „Veškerá výchova a všechno vyučování bud'těž zařizeny tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřizováním. Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi příslušníky státu.“ Ústava 9. května, s. 28.

⁷⁹ VAŠKO, Neumlčená II., s. 21.

ovlivnila. Samotná církev vykazovala v otázce voleb nejednotu. Značná část řeholnic, kněží a silně věřících se k volbám buď nedostavila, nebo nevolila vládní kandidátku.⁸⁰

Strana lidová musela řešit s blížícím se datem květnových voleb nový problém, jak se vypořádat s usnesením olomoucké konference ordinářů římskokatolické církve z počátku května 1948. Konference dne 3. května 1948 písemně sdělila ÚAV NF zákaz kněžím kandidovat ve volbách. Potvrdila mimo jiné rozhodnutí předchozí biskupské konference ze 4. března 1948 v Brně, která jasně vyslovila, že politická činnost kněží je nepřijatelná. Na tato usnesení přímo upozornila například J. Plojhar, jenž se nechal zařadit na volitelné místo v Českých Budějovicích. Písemně ho kontaktoval Josef Beran, na což Plojhar vůbec nereagoval. Mandát poslance považoval za klíčový ke své budoucí politické kariéře.⁸¹ I přes tento zákaz byl J. Plojhar spolu s dalšími 21 kolegy zvolen poslancem Národního shromáždění.⁸²

Již 9. června 1948 vyhlásil Gottwald hlavní cíl politiky KSČ, mířený proti katolické církvi, odluku od vlivu Vatikánu. Církevní komise ÚV KSČ se usnesla vybudovat kartotéku všech kněží a rozřadit je podle jejich vztahu k režimu, projednat seznam církevních škol k zestátnění nebo ponechání církvi. S cílem rozštěpit církev se členové komise dohodli, že zásah proti církevním školám nepostihne litoměřickou diecézi vedenou Trochou. Považovali ho za možného přítele režimu, jemuž chtěli povolit i vydávání církevního časopisu.⁸³ Duchovní však neměli o těchto záměrech tušení a stále se pokoušeli o smířlivý vyjednávací tón.

Církev měla další příležitost k vyjádření svého kladného vztahu k režimu u příležitosti volby prezidenta republiky. Potřebovala docílit povolení zápisu do církevních škol. Jednání mezi církví a stranou se v rámci církevní komise obnovila 11. června 1948. Čepička nabídl církvi výměnný obchod, pokud se bude symbolicky účastnit volby prezidenta, povolí jí zápis do církevních škol v následujícím školním

⁸⁰ KAPLAN, s. 36.

⁸¹ Redemptorista Jan Blesík se dobře znal s Josefem Plojharem z Českých Budějovic, kde byli ve styku, ale později se setkávali i v Praze. Na jedné takové schůzce mu Plojhar řekl: „*Nezapomeň, že nyní jsem politik a ministr a ne kněz.*“ Když Blesík konstatoval, že je hrozné, když nyní musí hlasovat proti svému svědomí a o věcech, proti nimž kdysi kázal, odpověděl: „*Ale to máš jedno. Ať hlasuješ nebo ne, navržený zákon vždycky projde a bude schválen. Na tvém hlasu vůbec nezáleží a na tvůj názor nikdo není zvědavý.*“ ARSH, BLESÍK, s. 2603.

⁸² RÁZEK, Adolf, *Exkomunikační dekrety*. In: Securitas Imperii 11, 2005, s. 135–136. Mnohým poslancům jejich zvolení napomohlo k dalšímu vzestupu a úspěšné politické kariéře, kdy zaujali různé vedoucí pozice ve stranické hierarchii, především v 50. a 60. letech. Ne všechny členy strany lidové čekala zářná budoucnost. Mnozí z nich se stali nedobrovolnými účastníky vykonstruovaných procesů.

⁸³ KAPLAN, s. 44.

roce. Delegace přistoupila ještě na kompromis ohledně brigád pořádaných o nedělích a církevních svátcích a také na účast kněží v církevních komisích Národní fronty.⁸⁴

Vztahy mezi církví a státem se rozvířily bezprostředně po uzavření kompromisu dne 12. června 1948, když arcibiskupský ordinariát v Praze zveřejnil vyhlášku, suspendující všechny kněží, kteří porušili zákaz kandidovat ve volbách.⁸⁵ Suspenze se týkala i ministra zdravotnictví Plojgara.

Nehledě na vyhrocenou situaci způsobenou suspenzí výše zmíněných kněží se 14. června 1948 v den volby prezidenta dle dohody rozezněly zvony Svatovítské katedrály a arcibiskup Beran odsloužil mši svatou za účasti Gottwalda a členů vlády. Odpoledne přijal nově zvolený prezident biskupskou delegaci, jež slibovala plnění povinností vůči státu a která vyjadřovala naději na dodržování náboženských svobod a vyřešení otázky školství a náboženské výchovy. Účast církve na volbě prezidenta způsobila mnohé nejasnosti mezi duchovními, kteří neporozuměli celé situaci a již si ji vyjadřovali jako projev souhlasu s režimem.⁸⁶

Dne 18. června 1948 probíhala první porada církevní komise po prezidentské volbě. Panovala značně napjatá atmosféra a došlo k zatím nejostřejší výměně názorů způsobené prohlášením Berana, že jeho účast na oslavě Gottwaldova zvolení nelze interpretovat jako souhlas s Únorem; arcibiskup i nadále trval na Plojgarově suspenzi. Čepička vyžadoval stažení suspenze nejen Plojgara, ale i suspenzí dalších kněží a hrozil zatýkáním. Beran se odmítl nechat vydírat a neustoupil.⁸⁷ Nechal na počest prezidentské volby 20. června 1948 číst ve všech kostelích své sdělení duchovenstvu, v němž prohlašoval, „že církev neorganizuje politický souhlas nebo odpor, že nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy Boží pomoc a že nepřijímá světový názor směru a hnutí, který odporuje jejímu názoru“.⁸⁸ Čepička tento výstup zhodnotil jako nepřátelský akt. Většina funkcionářů KSČ si přála dohodu s církví, jak před volbami, tak i po nich. Patřil mezi ně i Gottwald. Pozitivně laděná jednání nakonec zhatilo prozrazení skutečných záměrů strany na izolaci církve od Vatikánu a její zestátnění. U představitelů církve převážilo přesvědčení, že socialismus a křesťanství jsou natolik odlišné směry,

⁸⁴ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 85–86.

⁸⁵ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 30.

⁸⁶ <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Cirkev-v-ohrozeni-totalitami.html> [19. 1. 2015].

⁸⁷ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 88. Velmi výmluvná je Čepičkova reakce: „Socialismus bude bez církve, ale církev bez socialismu ne. Kdo to nedovede pochopit, tomu není pomoci.“ Tamtéž, s. 89.

⁸⁸ KAPLAN, s. 39–40.

že jen těžko může dojít ke společné dohodě. Ovšem byli si vědomi své nevýhodné pozice v případě střetu i případné prohry.⁸⁹

Ve dnech 15. a 16. srpna 1948 se konala pravidelná katolická konference v Nitře, jejímž výsledkem bylo memorandum poslané vládě, kde členové deklarovali nemožnost bezvýhradného souhlasu vládě s veškerým děním po Únoru, jelikož vláda přes své sliby vyvíjí proticírkevní politiku. Memorandum se četlo v neděli 29. srpna 1948 ve všech kostelích. Komunisty to utvrdilo v jejich postupu proti církvi. Církevní oddělení NF už mělo stejně vypracovaný plán postupu na podřízení církví a náboženských společenství.⁹⁰ O tomto plánu svědčí Návrh církevního oddělení ÚAV NF na řešení náboženských otázek v Československu, schválený jen o pouhý den později od veřejného čtení memoranda, tedy 30. srpna 1948.⁹¹

Dne 17. října 1948 vyšel další pastýřský list připravující věřící na těžkou zkoušku. Hovořil o omezování náboženských svobod, nabádal k jednotě a věrnosti papeži. Byl čten v mnohých kostelech, ale nesetkal se s nějakým zásadním ohlasem.⁹² Počátkem listopadu se ukázalo, že ani proticírkevní kampaň vedená církevním oddělením NF nepřinesla očekávané výsledky. Naopak se potvrdilo, že kněží stojí za svými biskupy. Stejně tak se zmenšoval počet kněží s kladným postojem ke státu.⁹³

V polovině října 1948 nahradil Zákon na ochranu republiky nový Zákon č. 231 na ochranu lidově demokratické republiky.⁹⁴ S jeho uplatňováním začala tzv. velkovýroba velezrádců, špiónů, záškodníků a podobných živlů destruujiících

⁸⁹ Tamtéž, s. 40–41.

⁹⁰ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 90.

⁹¹ Mezi budoucí úkoly strany patřilo zdiskreditování církve v očích veřejnosti. Cílem bylo odhalení Vatikánu jako služebníka západního imperialismu a úlohy, jež v tom československá hierarchie sehrála. V další etapě mělo dojít k izolaci již zdiskreditované hierarchie, jíž by mohly nahradit nově vytvořené svazy, tedy Svaz českých a Svaz slovenských katolíků jako organizace, které se etabloují jako jediný oprávněný mluvčí československého katolicismu a sdruží katolíky věrné republice. S těmito novými tělesy by mohla vláda jednat, a upozadit tak dosavadní církevní garnituru. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 21–22.

⁹² NA, f. Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC), kart. 2, inv. č. 49. O nevelkém ohlasu se zmiňuje Komise pro církevní a náboženské otázky při ÚAV NF: „*Jinak můžeme konstatovat dle zpráv z krajů, že účín [sic] tohoto pastýřského listu byl v řadách věřících poměrně malý. Bylo to způsobeno nejen jeho délkou, ale hlavně tím, že věřící začínají být znechuceni částými projevy biskupů, v nichž svým zdravým instinktem vycítují osten namířený proti lidově demokratickému režimu.*“ Tamtéž.

⁹³ KAPLAN, s. 52.

⁹⁴ Srv. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé* (dále jen *Sb. z. a n.*), roč. 1948, s. 1461–1473. Od dřívější úpravy se zákon lišil nejen dvojnásobným rozsahem, ale i samotnými formulacemi skutkových podstat a výší trestů. Za dobu jeho účinnosti podle něho byly odsouzeny stovky občanů, z toho velký počet věřících. V roce 1968 přijala organizace politických vězňů, kteří přežili dlouholeté věznění, symbolický název K 231, jejíž číslo odkazuje na zmíněný zákon. TRETERA, Jiří R., *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří 2002, s. 44.

republiku. Gottwald k této tématice prohlásil: „*Soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády. Bude-li soudit tak, pak nedojde k žádnému rozporu.*“⁹⁵ Koncem října 1948 přijalo Národní shromáždění Zákon č. 247/1948 o táborech nucených prací.⁹⁶ Do nich posílalo osoby nemající kladný poměr k lidově demokratickému státnímu zřízení a osoby ohrožující svou činností a jednáním hospodářský život a veřejné zásobování.⁹⁷

Státní bezpečnost mezitím zvyšovala svůj zájem o církve. Od podzimu přibývalo kněží vězněných z politických důvodů. Byli stíháni především za zneužití kazatelen, údajné rozšiřování protistátních letáků, ukryvání politicky nekorektních osob nebo za pomoc při jejich odchodu za hranice. Vydávání knih se kontrolovalo ministerstvem informací. Církve přišla i o nakladatelství. Otázka platu kněží se stále nedořešila a mnozí z nich se dostávali do finančních nepříjemností. Proto se stupňoval tlak na obnovení jednání a případnou dohodu.⁹⁸ Od konce roku 1948 začalo dosazování vládních zmocněnců do katolických nakladatelství, kteří dohlíželi na jejich chod a materiál určený k tisku. Likvidovaly se hotové, k expedici připravené náklady náboženské literatury, například Ráckovy Církevní dějiny.⁹⁹ K 1. prosinci 1948 byly odstraněny všechny církevní časopisy pro děti a mládež, o měsíc později postihlo totéž veškerý katolický tisk s výjimkou diecézních *Acta curiae*.¹⁰⁰

Situaci, v níž se církve a celá společnost ocitla, vystihl Miroslav Vlk: „*Od počátku naší republiky jsme měli ve znaku heslo ‚Pravda vítězí!‘ Do škol a do celého života byla však zavedena ideologie, komunistická materialistická pravda. Ideologie znamenala relativizaci pravdy, zapřažení pravdy do partikulárních zájmů jedné skupiny, strany, Pravda bylo to, co sloužilo, jak se říkalo, zájmům dělnické třídy.*“¹⁰¹

Jednání s vládou byla obnovena 18. ledna 1949, v den, kdy se sešla biskupská konference. Následujícího dne její delegace navštívila prezidenta republiky. Výsledkem schůzky byla dohoda o předložení písemných požadavků ze strany církve a následné

⁹⁵ GOTTWALD, Klement, *Za socialistický stát, za socialistické právo*, Praha 1950, s. 79–80.

⁹⁶ Do těchto táborů byly zařazovány osoby na základě rozhodnutí tříčlenné komise jmenované krajskými národními výbory. Komise měla právo odebrat živnostenské oprávnění, dosazovat do živností a národních podniků národní správu a zakazovat pobyt v určitém místě. *Srv. Sb. z. a n.*, roč. 1948, s. 1530–1531.

⁹⁷ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 184.

⁹⁸ KAPLAN, s. 53.

⁹⁹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 53.

¹⁰⁰ NA, f. SÚC, kart. 2, inv. č. 49.

¹⁰¹ <http://www.teologicketexty.cz/casopis/1991-6/Komunismus-v-nas/222> [7. 12. 2014].

Gottwaldovo doporučení vládě k obnovení jednání s církví.¹⁰² Již 21. ledna 1949 generální sekretariát ÚAV NF vypracoval pro ÚV KSČ návrh nové linie církevní politiky, týkající se především katolické církve, s cílem získání části duchovenstva ke spolupráci a postupnému rozložení církevní hierarchie.¹⁰³

Prezident Gottwald obdržel 31. ledna 1949 biskupské memorandum, shrnující v několika bodech požadavky církve. Usilovalo o zastavení veřejných útoků proti církvi a jejím představitelům, splnění dohody o církevním školství, úpravu vydávání náboženského a církevního tisku, právo sdružování se v náboženských spolcích, zastavení kampaně proti papeži, zamezení inscenací protistátní činnosti v řadách duchovenstva, úpravu platových podmínek duchovenstva a odstranění diskriminace kněží, řeholníků a řeholnic.¹⁰⁴

Gottwald obratem sestavil speciální komisi vedenou Alexejem Čepičkou, určenou k prostudování memoranda a návrhu dalšího postupu. Vláda usilovala o získání podpory a ústupků církevní hierarchie v následujících bodech: kladné a veřejné stanovisko k lidově demokratickému režimu a prohlášení bezpodmínečné loajality; nebránění kněžím ve spolupráci s režimem; zrušení suspenze ministra Plojgara a ostatních politicky aktivních kněží; zakročení proti těm kněžím, kteří jsou stíháni.¹⁰⁵

Jednání se obnovila 17. února 1949 plně v Čepičkově režii a nespočívala v projednávání 10 bodového memoranda, jak církevní zástupci očekávali, nýbrž ve vyličení nedobrého vztahu státu a církve, kdy za viníky jednoznačně označil biskupy a Vatikán.¹⁰⁶ Výsledek konference utvrdil duchovní ve skutečnosti, že se církev nevyhne

¹⁰² KAPLAN, s. 57.

¹⁰³ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 94. Vláda si vytkla za cíl realizovat následující opatření: vysvětlovat politiku Národní fronty masám a drobnému duchovenstvu a upevňovat styk s drobným duchovenstvem; zeslabovat vliv reakční části kléru v církvích a vyvíjet tlak na církevní hierarchii, a to kampaní na odstranění duchovních, odsouzených za protistátní činnost, z církvi; organizovat podpisové akce a delegace katolíků k biskupům a vytvořit takovou církevní komisi při ÚAV NF, do které by byli přizváni pokrokoví kněží všech církvi; usilovat o ovlivnění církevního života v nekatolických církvích, mimo jiné jednat s vedením československé církve o obsazení klíčových míst v jejím aparátu; zajistit politickou výchovu duchovenstva a uvolnit duchovní působící v KSČ, aby mohli obsadit funkce určené pro práci s církvi, a tak získat vliv v jejích orgánech; zesílit kontrolu církevního života, zvláště klášterů a řádů; omezovat soustavně činnost a vliv církve ve veřejném životě, zvláště organizovat vystupování dětí z církevních škol (pokud někde ještě existovaly), nahrazovat v nemocnicích řeholní ošetřovatelky civilními a pokračovat v restrikci náboženských spolků; snažit se vyvolat jednání mezi Národní frontou a církvemi, k němuž by muselo dojít na žádost katolické církve; zajistit spolupráci funkcionářů strany (KSČ) s AV NF v církevní politice. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 34–40.

¹⁰⁴ *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 40–45.

¹⁰⁵ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 102–103; *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 54–55.

¹⁰⁶ NA, f. ÚAV NF, kart. 32, inv. č. 13; tamtéž, kart. 36, inv. č. 13. V biskupském sboru zvítězil postup reprezentovaný Beranem. Biskupové předpokládali, že režim může být jen krátkodobou záležitostí

vzájemné konfrontaci s režimem, ale duchovní si uvědomovali i nutnost zachovat si dobré jméno a nebýt tím, kdo jednání zhatil.¹⁰⁷

V této době schválilo předsednictvo ÚV KSČ korektury církevní politiky. Na schůzi širšího vedení předsednictva ÚV KSČ 25. dubna 1949 přijalo nejvyšší stranické vedení koncepci nové linie církevní politiky.¹⁰⁸ Komunisté usilovali o narušení dosavadní církevní struktury. Do významných církevních pozic chtěli dosadit osoby ochotné spolupracovat s novým režimem, podobně jako se tomu stalo v justici. Církev měla být podřízena výhradně státní moci, jež se měla do budoucna snažit ji oprostit od vlivu Vatikánu. Vznikla by tak národní církev se silným cyrilometodějským kultem, jež měla představovat předstupeň ke kompletní likvidaci církve a vytvoření zcela ateistického státu.¹⁰⁹ Oporou nové církevní politiky se stalo hnutí pokrokových katolíků.¹¹⁰ K realizaci úkolu byla zřízena „církevní šestka“, jejímž předsedou se stal Alexej Čepička a jehož první úkol spočíval ve spojení se s vhodnými duchovními ke vzájemné spolupráci.¹¹¹ Na závěr diskuzí přijali pokrovní katolíci klíčová usnesení.

závisější na mezinárodní situaci, a proto shledali jako potřebné taktizovat, získávat ústupky a neszazovat se žádným prohlášením loajality vůči němu. S tímto postupem se ztotožnil i Vatikán. Církev svým vzdorem i za cenu perzekucí získávala politické body u veřejnosti, což se ukázalo jako cenný kapitál pro léta budoucí. Všichni biskupové Beranovo rozhodnutí podpořili, byť jej nemuseli považovat za správné. Představitelé církve začali být považováni za opozici vůči režimu. Dostali se do pozice jeho nebezpečného oponenta, aniž by o to usilovali. Režim je tak mohl prezentovat jako středisko reakce, jako cizí záškodnickou moc, prodlouženou ruku Vatikánu. Přes všechny komplikace zůstávala církev pevná a kněží drželi při sobě, což bylo ještě v době, než KSČ uvedla do pohybu novou linii církevní politiky. KAPLAN, s. 71.

¹⁰⁷ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 103–109.

¹⁰⁸ Čepička se zaměřil na zviditelnění pokrokových kněží a katolických laiků tak, aby uvnitř církve vzniklo hnutí pokrokových katolíků s cílem obrody církve v souladu se zásadami lidové demokracie. K tomu mělo přispět pěstování cyrilometodějského kultu, podle něhož mělo původní křesťanské rysy totožné s náplní socialismu, a které přišlo od východu; zavádění národního jazyka do všech obřadů v církvi; boj proti Vatikánu a zřízení organizačního centra na Velehradě. Nejvyšší stranické představenstvo nejenže Čepičkovy návrhy schválilo, ale ještě je rozšířilo. Nespolehliví duchovní měli být finančně postiženi, veškeré příjmy církve zdaněny, konání církevních sbírek jen pod státním dozorem, prováděny prověrky profesorů a žáků na bohosloveckých fakultách a v seminářích a nové profesory vybírat z řad pokrokových kněží. VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 118–120.

¹⁰⁹ KAPLAN, Karel, *Církev a stát 1948–56 v Československu*. In: *Křesťanská akademie v Římě 2/1982*, 1982, 80, s. 151; VLČEK, s. 30.

¹¹⁰ Pokrovní či také vlastenečtí kněží v podstatě plnili funkci komunistické frakce v církvi. Na své první schůzi, uskutečněné 28. dubna 1949, bez známky nesouhlasu přijali usnesení předsednictva ÚV KSČ o církevní politice. Později doporučili ustanovit zmocněnce do konzistoří a prosazovat ve Vatikánu odvolání Berana a do té doby upřednostňovali jeho izolaci. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 64.

¹¹¹ VAŠKO, *Dům na skále I.*, s. 126. Mezi ně například patřil Alexandr Horák, Jozef Lukačovič, Bohuslav Černocký, Jan Mára a Josef Fiala. Josef Plojhar a Josef Beneš nebyli do akce začleněni, jelikož měli mnoho jiných úkolů. Tamtéž.

Nejdůležitější říkalo, že jejich hnutí převezme oficiální název „Katolická akce“ („KA“).¹¹²

Příprava „Katolické akce“ proběhla na čtyřech schůzích „církvní šestky“ v průběhu května a června 1949. Schůze schválily plán založení „KA“ a přípravu dvou velkých poutí na Velehradě a v Děvině, kde by mše odsloužili pokrokoví kněží. V Charitě¹¹³ mělo vzniknout hospodářské jádro Akce. Uvedení nové linie církevní politiky do praxe započalo administrativními opatřeními. Ve všech krajských a ve většině národních výborů vznikla pozice církevního tajemníka. Měli být ustaveni zmocněnci ministerstva školství v biskupských konzistořích, kteří by dohlíželi na jejich aktivity. Tak stalo již v červnu 1949. Zmocněnci tzv. komisaři fakticky kontrolovali i vyřizovali agendu a kontrolovali i samotného biskupa.¹¹⁴

Ministerstvo školství, věd a umění vydalo 11. května 1949 první číslo měsíčníku *Věstník katolického duchovenstva*, které rozeslalo duchovním správám. Zveřejňoval zákony a nařízení týkající se činnosti církve. Do Věstníku se zasílaly veškeré zprávy a oznámení, tzn., měl se stát úředním tiskovým orgánem duchovenstva. V květnu 1949 vydalo ministerstvo vnitřní nařízení, podle něhož musely církevní instituce žádat o povolení veřejných shromáždění a sbírek na okresním národním výboru. Vešel v platnost výnos, jenž stanovil nutnost povolení pro rozšiřování a rozmnožování všech tiskovin. Do všech bohosloveckých učilišť byly od dubna 1949 dosazeny inspekční komise prověřující učitele. Následovalo politické školení bohoslovců a vypracování plánu na likvidaci zbývajících církevních škol. Stížnosti biskupů zůstaly bez odezvy. Mezi představiteli moci začala převládat skupina odmítající s biskupy jednat.¹¹⁵

Velmi úderný protest vyšel v oběžníku katolického duchovenstva, vydaném biskupy počátkem června 1949 v Olomouci. Ve svém úvodu vyzýval k obezřetnosti:

¹¹² Připravované hnutí převzalo svůj název od organizace aktivně nábožensky působících katolických laiků, založené v roce 1922 papežem Piem XI. a rozšířené po celé Evropě. Původní Katolická akce byla v Československu od roku 1949 postupně likvidována. ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin VII., Doba československého katolicismu (1918–1949)*, Olomouc 2010, s. 230–232. Gottwald vysvětlil důvod použití zrovna tohoto názvu: „My jsme měli bezpečné zprávy, že právě oni pod jménem Katolické akce chystali se nám [...] vytvořit tady úplně buřičské, protidemokratické masové spolky. My jsme jim prostě vzali vítr z plachet.“ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 77.

¹¹³ Charita začala vznikat na Moravě v roce 1919 a zajišťovala lidem sociální a zdravotnické zabezpečení. Z těchto pozic ji po roce 1948 začal systematicky vytlačovat stát. Diecézní a arcidiecézní charity nahradila po přijetí nových zákonů jediná organizace – Česká katolická charita, která byla podřízena státnímu dozoru a jež přišla téměř o všechna dosavadní působišť. Její vedení dosadil stát tak, aby spolupracovalo s pokrokovými kněžími a SÚC.

¹¹⁴ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 78, 73.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 73–74.

„Tvořící se přípravný výbor tak zvaný *Katolická akce*. Kdyby někdo z Vás byl pozván, necht' si uvědomí, že je to hnutí schizmatické a bude stíháno církevními tresty. Upozorněte na to ostatní. Zůstaňte svému čistě náboženskému poslání věrni. Nenechejte se strhnout do nějaké nenáboženské a zejména politické činnosti. Zůstaňte věrni Kristu, bděte nad svobodou církve a svobodou hlásání pravd Kristových bez ohledu na to, zda se to komu líbí nebo ne.“¹¹⁶ Z oběžníku také jasně vyplývalo, že účast na „Katolické akci“ bude stíhána církevními tresty.

Ustavující konference „Katolické akce“ proběhla 10. června 1949 v Praze za účasti 283 osob, z toho 68 duchovních.¹¹⁷ Začátek konference provázela společná modlitba a referát P. Dr. Fialy, jenž přítomné přesvědčoval o bohubíých záměrech Akce.¹¹⁸ Vznikl ústřední výbor v čele s Ferdinandem Pujmanem, režisérem Národního divadla a Vojtěchem Törökem, slovenským poslancem. Závěrečné Prohlášení konference se předkládalo k podpisu kněžím i věřícím. Krajští tajemníci dostali za úkol denně nasbírat stovky podpisů kněží a tisíce podpisů katolíků.¹¹⁹ Od 12. června 1949 začal v tisku vycházet seznam jmen duchovních, podepsaných pod Prohlášením. Noviny se snažily podněcovat ve čtenářích pocit, že jen ti jedinci, kteří se pod Akci podepsali, usilují o skutečnou prosperitu církve.¹²⁰ Ti, jež svolili k podpisu, získali různé výhody, například v dostupnosti oblečení a paliv. Velmi brzy poté se v okresech začali scházet věřící, povětšinou komunisté, a ustavovali výbory „KA“.¹²¹ Nové hnutí si osvojilo název zrušených *Katolických noviny*, které se staly důležitým církevním periodikem. Podobná taktika se zvolila v případě vedení Katolické charity, hnutí Svazu katolických žen a dívek v Brně i časopisu *Katolická žena*.¹²²

¹¹⁶ NA, f. ÚAV NF, kart. 36, inv. č. 13.

¹¹⁷ Václav Vaško ve své knize uvádí odlišný údaj účastníků, a to 67 vlasteneckých kněží a bližze neurčený počet laiků. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 70.

¹¹⁸ NA, f. SÚC, kart. 81, inv. č. 107.

¹¹⁹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 70; NA, f. ÚAV NF, kart. 34, inv. č. 13.

¹²⁰ Jako příklad může posloužit citát z Lidové demokracie: „K prohlášení výboru *Katolické akce* se však nepřipojují jen skupiny věřících občanů, ale také všichni kněží, kteří si uvědomují své správné místo po boku jim k duchovní péči svěřeného lidu. Dokazují to stovky a stovky dopisů, které tisk denně uveřejňuje. Tito kněží, věrní církvi, jejímu určení a svým církevním představeným, ukazují svým postojem, že jim není lhostejné smýšlení převážné většiny národa, že jim není lhostejný osud církve, že mají upřímný zájem na tom, aby náboženský život měl u nás ty nejpříznivější podmínky ke svému plnému rozvoji a že berou s nesmírnou vážností své poslání hlavních duchovních vychovatelů všeho našeho lidu. Celý český a slovenský národ je jim za to všechno vděčný.“ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 72.

¹²¹ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 79–80.

¹²² HAVLÍČKOVÁ, Helena, *Dědictví : Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu : 1948–1989*, Olomouc 2002, s. 153.

Biskupové vystoupili proti „KA“ velmi razantně. Vydali pastýřský list v plném znění „*Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*“. Učinili tak na tajné biskupské konferenci 15. června 1949 v Praze.¹²³ Biskupové v listu prohlašovali „KA“ za nezákonnou, vyzývali duchovní k odvolání podpisů pod Prohlášením a zakazovali připojování se k Akci pod hrozbou exkomunikace.¹²⁴ Pastýřský list měl lidem otevřít oči, když vypočítával jednotlivá proticírkevní opatření vlády. Exkomunikace se nevztahovala na kněží podepsané pod Prohlášením jen v případě jejich cíleného oklamání o jeho skutečném obsahu, anebo pokud k tomu byli nátlakem donuceni, což mnozí soukromě i veřejně potvrdili.¹²⁵

Komunisté se snažili četbě pastýřského listu zabránit. V první řadě usilovali o znemožnění jeho doručení na jednotlivé farní úřady, ale vydali i zvláštní oběžník, hrozící tresty podle § 32 zákona 231/1948 Sb. za jeho čtení při bohoslužbách. Zmíněný paragraf trestal jedince odnětím svobody od 1 měsíce do 3 let.¹²⁶ Pokud se jim nepodařilo list zadržet ještě před doručením, přistoupili k navštěvování jednotlivých kněží a vynucování si příslibu, že jej nebudou číst; nalezené listy na místě zabavovali. Bezpečnost informovala o nezákonnosti jeho obsahu. List tak přečetla třetina, maximálně polovina kněží.¹²⁷ Arcibiskup se proti zákazu číst list ohradil a šel všem příkladem, když jej ve zmiňovaný den na svátek Božího Těla přečetl v chrámu sv. Víta.¹²⁸ Ze strany státu se při této příležitosti udála zatím nevídaná provokace, kdy vojska ministerstva vnitra zahradila všechny přístupové cesty ke chrámu sv. Víta, s cílem znemožnit cestu věřících do chrámu a vyslechnout si text pastýřského listu.¹²⁹

¹²³ VLČEK, s. 31.

¹²⁴ Dne 20. června 1949 vyšel v Římě oficiální exkomunikační dekret, vztahující se na státem založenou „Katolickou akci“. NA, f. SÚC, kart. 199, inv. č. 174.

¹²⁵ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 83.

¹²⁶ <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Proticikevni-boj-po-unoru-1948.html> [19. 1. 2015]; NA, f. ÚAV NF, kart. 36, inv. č. 13.

¹²⁷ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 78. O okolnostech četby pastýřského listu se zmiňují i *Katolické noviny* vydané 16. července 1949 následujícím způsobem: „*Přes to, že opět a opět je vyhrožováno nejtěžšími církevními tresty, odmítlo více než dvě třetiny kněží pastýřské listy v kostelích přečíst. Necelých 30% je těch, kteří četli pastýřský list, ale vynechávali závadná místa protistátního charakteru a po přečtení prohlásili svoji věrnost státu, vládě a lidu.*“ NA, f. ÚAV NF, kart. 34, inv. č. 13.

¹²⁸ BALÍK, s. 74–75.

¹²⁹ Všude po Praze se pohybovaly označené hlídky v uniformách i civilu. Do katedrály se dostali jen kněží, řeholníci a řeholnice a jen malá část z tisíců věřících, domáhajících se vstupu. Přesto se chrám naplnil, ovšem ne věřícími, nýbrž členy stranických organizací, kteří sem byli posláni. Mše začala netypicky za neustálého vyrušování a hučení davu lidí. Ve chvíli, kdy se arcibiskup chystal přečíst pastýřský list, rozpoutala se vřava, jež jej přehlušila. Přes trvajícím napětím arcibiskup mši dokončil, ale následující eucharistický průvod na Hradčanské náměstí se již neuskutečnil. Beran už ani ve svém paláci nemohl vystoupit na balkon, jak bylo zvykem, protože mu to znemožnila Státní bezpečnost

Veškerá aktivita vynaložená ze strany státu k prosazení „KA“ mezi veřejností a utlumení negativních reakcí ze strany církve byla marná. Koncem roku 1949 se začalo ukazovat, že celá Akce skončí fiaskem.

Již od června 1949 „Katolické akce“ narážela na odpor nejen církve, ale i naprosté většiny věřících a v neposlední řadě, i na odpor některých členů ČSL.¹³⁰ Jednotný postoj biskupů v čele s arcibiskupem Beranem zapůsobil na věřící i kněží a řady původních stoupců Akce začaly řídnout.¹³¹ Rozpoutala se vlna odvolávání podpisů, ohrazovali se proti zveřejňování svých jmen, když už museli, dali jen nezávazný ústní slib. Od „KA“ se odvrátili i ti kněží, které si strana evidovala jako bezproblémové a spolehlivé. Akce měla i jeden zásadní pozitivní vliv, stmelila biskupy a utlumila jejich názorové rozdíly. Drželi se naděje, že úspěchem jejich odporu donutí vládu k dalším jednáním.¹³²

Na jednání „církvní šestky“ 27. června 1949 se rozhodlo o přípravě církevního zákona a jeho předložení k připomínkovému řízení biskupům, přestože všem muselo být jasné, že na něco podobného nemůže biskupský sbor přistoupit. Soubor zákonů, značící ztrátu autonomie církve a její naprosté podřízení státní moci schválilo Národní shromáždění 14. října 1949.¹³³ Biskupové proti těmto zákonům protestovali, ale nebylo jim to nic platné.

s odůvodněním jeho nutné ochrany před věřícími, kteří mu vyčítali, že bránil dohodě se státem. Tato událost byla počátkem jeho dalších šestnáct let trvající izolace. VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 148–149. Dostí rozdílným způsobem interpretují událost ve svatovítské katedrále *Katolické noviny*: „... čtení pastýřského listu narazilo na prudký odpor věřících, což ostatně zakusil na vlastní kůži arcibiskup dr. Beran ve svatovítské katedrále. Věřící rozpoznali, že obsah pastýř. listu není nic jiného, než snůška lží a nepravd, jejímuž rozšiřování se mohou propůjčovat jen vyslovení nepřátel lidu.“ NA, f. ÚAV NF, kart. 36, inv. č. 13.

¹³⁰ Vedení ČSL v rámci této Akce sehrálo také podstatnou úlohu, i když názor jednotlivých členů nelze zobecňovat a rozhodně v mnohých případech nebyl jednotný. Na klíčovém zasedání ze 7. června 1949 odhlasovalo rezoluci podporující „Katolickou akci“ 15 z 20 přítomných členů. NA, f. ÚAV NF, kart. 34, inv. č. 13; FIALA, s. 394–395. Většinový postoj členů strany reprezentoval předseda Petr, který sice Akci podporoval, i když bez valného nadšení, a jenž se netajil svými obavami. Předsednictvo strany nakonec vydalo provolání vyzývající všechny členy strany, aby se k Akci přidali. Mírně zarážející pro řadové členy mohla být skutečnost, že oba nejvýznamnější členové strany, Petr a Plojhar, ve vedoucích orgánech „KA“ vůbec nefigurovali, což naznačovalo jisté obavy nad celou Akcí. FIALA, s. 395; KAPLAN, Karel, *Komunisté a církev – konflikt v polovině 1949*. In: Křesťanská akademie v Římě 2/1979, 1979, 62, s. 98.

¹³¹ FIALA, s. 395.

¹³² KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 84.

¹³³ NA, f. ÚAV NF, kart. 36, inv. č. 13; tamtéž, kart. 37, inv. č. 13. Soubor zákonů a nařízení zahrnoval zákon č. 217/49 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní a zákon č. 218 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, a také vládní nařízení: č. 219/49 upravující vztah státu k církvi katolické, č. 220/49 upravující vztah státu k církvi československé, č. 221/49 upravující vztah státu k církvim evangelickým, č. 222/49 upravující vztah státu k církvi pravoslavné, č. 223/49 upravující vztah státu k náboženským společnostem. Srv. *Sb. z. a n.*, roč. 1948, s. 639–663.

Přestože se „Katolická akce“ snažila získat důvěru věřících, především pořádáním národních poutí na významných místech, Velehrad či Děvín, a zvaním zahraničních duchovních a známých podporovatelů socialismu, například francouzského kněze abbé Bouliéra či canterburského děkana Dr. Hewletta Johnsona, nepodařilo se tuto organizaci před jejím postupným úpadkem zachránit.¹³⁴

Příčina jejího krachu nebyla jednoznačná, přesto lze usoudit, že hlavní problém spočíval ve zcela základním nepochopení síly víry a morálních hodnot věřících a duchovních. Vliv na neúspěch Akce měl i nedostatečný počet pokrokových kněží, ochotných aktivně se podílet na Akci a podporovat ji. Od režimu se odvrátili i ti biskupové, jež považoval za nejspolehlivější, Trochta a Hlouch.¹³⁵ Problém představoval nesouhlas s Akcí v případě krajských a okresních výborů, který byl postupně nátlakem shora zpacifikován, ale za poměrně vysokou cenu, kdy se někteří funkcionáři či poslanci, jako například Světlík a Vodáček, dobrovolně vzdali mandátu a funkcí.¹³⁶ V lednu 1950 se „Katolická akce“ rozpadla na krajské úrovni. Jako jediný aktivní zůstal výbor v ústředí. Snahy o její opětovné oživení v následujících letech zůstaly neúspěšné.¹³⁷

Vznik „Katolické akce“ byl hned zpočátku diskreditován, jelikož již deset dní po jejím založení, 20. června 1949, ji poznamenalo vydání exkomunikačního dekretu papežem Piem XII.¹³⁸ Biskup Mořic Pícha vydal k exkomunikačnímu dekretu výklad formou oběžníku a rozeslal jej kněžím jeho diecéze.¹³⁹ S oběžníkem se následně ztotožnili i ostatní biskupové. O týden později papež podepsal druhý exkomunikační dekret, kterým se zakazovalo členství katolíků v komunistických stranách po celém světě. Jeho vydání znamenalo, že pokud by přišel ke zpovědi příslušník komunistické strany, jímž je ze své svobodné vůle, nemohlo by mu být uděleno rozhřešení apod.¹⁴⁰

¹³⁴ <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Sluzebnici-neverni.html> [19. 1. 2015].

¹³⁵ VAŠKO, *Dům na skále 1.*, s. 152.

¹³⁶ FIALA, s. 396.

¹³⁷ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 91. Reálný úpadek Katolické akce se státní moc snažila zamaskovat veřejnými prohlášeními hovořícími o jejím úspěchu. Čtenáři *Katolických novin* se mohli 22. ledna 1950 dozvědět následující informace o stavu KA: „*Katolická akce v Československu [...] zaznamenala v posledních měsících nejen mnoho úspěchů na poli uvědomování věřících ve smyslu rozvíjení jejich budovatelské spolupráce, ale také veliký růst, projevující se zakládáním stále nových v krajích, okresech i obcích.*“ *Katolické noviny*, 22. 1. 1950, II/4.

¹³⁸ SVOBODA, Alois, TUČKOVÁ, Anna, SVOBODOBÁ, Věra, *Spiknutí proti republice*, Praha 1949, s. 239; NA, f. ÚAV NF, kart. 36, inv. č. 13.

¹³⁹ NA, f. ÚAV NF, kart. 36, inv. č. 13.

¹⁴⁰ <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Cirkev-v-ohrozeni-totalitami.html> [19. 1. 2015]; NA, f. SÚC, kart. 199, inv. č. 174.

V praxi se exkomunikační dekret ukázal jako neuplatnitelný, jelikož v církevních strukturách bylo přes milion členů ve straně. Státní soud prohlásil uplatňování dekretu za trestný čin. Praktický účinek dekretu tak zůstal nulový.¹⁴¹ Prezident na dekret zareagoval výzvou adresovanou straně, vyzývající zasadit církvi „poslední zdrcující ránu“. Slánský ve své reakci ještě přitvrdil, před stranickými funkcionáři pronesl: „*Vzali jsme církvi všechn tisk, do konzistoří dosadili komisaře, zavřeli církevní školy, postupně jim bereme kláštery. Připravte černé listiny největších štváčů!*“¹⁴²

Již 13. dubna 1949 se mezi členy akčních výborů Národní fronty ozývaly hlasy pro zabránění klášterů. Na ministerstvu školství se 19. července 1949 konala schůze se zástupci ministerstva a představených mužských řádů. Jednotliví provinciálové se otevřeně kriticky vyslovili k proticírkevním zásahům státu. Jednání skončilo nezdarem stejně jako předchozí jednání vedená s biskupy.¹⁴³

Předsednictvo ÚV KSČ se 22. srpna 1949 rozhodlo vytvořit Státní úřad pro věci církevní (SÚC), do jehož čela se později postavil Alexej Čepička.¹⁴⁴ SÚC měl být nejen nástrojem státního dozoru, ale především novou zákonnou autoritou pro duchovní, jistou protiváhou jejich hierarchie.¹⁴⁵ Téhož dne předsednictvo ÚV KSČ na návrh „církevní šestky“ schválilo plán soustředění řeholníků. Nedlouho poté, 31. srpna 1949, dostala „církevní šestka“ první předběžnou zprávu o evidenci klášterů a řeholníků v Československu, a také pověřila Státní úřad pro věci církevní dalšími nutnými přípravami. Následně začal SÚC shromažďovat podrobné informace o jednotlivých kláštorech v republice, a to prostřednictvím svých pracovníků na krajích a v okresech.

¹⁴¹ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 92.

¹⁴² <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Cirkev-v-ohrozeni-totalitami.html> [19. 1. 2015]; Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, duben 1997, 4.

¹⁴³ VLČEK, s. 60.

¹⁴⁴ NA, f. ÚAV NF, kart. 32, inv. č. 13. Čepička patřil v komunistickém vedení a jeho církevní komisi k těm, kteří prosazovali tvrdou linii církevní politiky. Vycházel z přesvědčení, že církev jako nástroj Vatikánu je nepřítelem režimu a že trvalé soužití s ní není možné. Za bezprostřední cíl si vytkl naprosté podřízení církve státu. K tomuto účelu považoval za nutné izolovat dosavadní hierarchii, zcela ji vyřadit z řízení církevních věcí a nahradit ji režimu věrnými ordináři. K prosazování a uplatňování své tvrdé linie Čepička využíval své funkce ministra spravedlnosti. Jím ovládaný aparát Národní fronty a církevního úřadu se zaměřoval na různé nižší formy perzekuce a represe, a také na opatření sloužící k izolaci hierarchie a na postavení duchovních a věřících proti ní a Vatikánu. Za jeho působení v resortu se uskutečnil velký církevní proces s představiteli řádů. KAPLAN, Karel, *Alexej Čepička, Dobová dramata komunistické moci*, Brno 2011, s. 60–61.

¹⁴⁵ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 94–101. Na Slovensku byl paralelně zřízen Slovenský úřad pro věci církevní (SlÚC) při sboru pověření, přímo řízený z centra v Praze Alexejem Čepičkou. Jeho prvním předsedou se stal Gustáv Husák v říjnu 1949 a ve funkci setrval do dubna 1950. CUHRA, Jaroslav, *KČS, stát a římskokatolická církev (1948–1989)*. In: Soudobé dějiny 8, 2001, 2/3, s. 269.

Byly pořizovány soupisy a plány klášterních budov a majetku, evidoval se počet řeholníků, vytvářely se jejich kádrové posudky¹⁴⁶ a zjišťovala se míra vlivu řeholníků v okolí kláštera.¹⁴⁷

Opatření souvisela s vydáním nových zákonů. Zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní, Zákon č. 218/1949 Sb.¹⁴⁸ o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem, vládní nařízení č. 219/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem a další 4 vládní nařízení týkající se hospodářského zabezpečení církve československé, evangelické, církve pravoslavné a náboženských společností, schválilo Národní shromáždění 14. října 1949.¹⁴⁹ Vládní nařízení č. 228/1949 Sb. z 25. října 1949, „ustavilo krajské a okresní národní výbory, jako výkonný orgán ve věcech církevních v krajích a okresech,“ podřízené SÚC, konkrétně se jednalo o krajské a okresní církevní tajemníky.¹⁵⁰ Církev především proti dvěma prvním zákonům protestovala a odmítala je, avšak docílila jen tvrdšího postupu vůči ní samé.¹⁵¹ Nové zákony ji uvrhly do podřízenosti státu na rozdíl od původního dozoru. Státní kontrola se více upevnila. Bylo uzákoněno právo a povinnost státu zasahovat do vnitřní správy církve, což vedlo ke zrušení její autonomie.¹⁵²

¹⁴⁶ Kádrové posudky byly později využity při rozdělování řeholníků v centralizačních kláštorech, do kterých byli přemístěni v rámci Akce K. Shromáždování kádrových posudků mělo na starosti Kádrové oddělení ÚV KSČ. KAPLAN, Karel, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968*, Praha 1993, s. 56.

¹⁴⁷ VLČEK, s. 60.

¹⁴⁸ V praxi to znamenalo, že byli kněží podřízeni státu. Stali se tak státními zaměstnanci závislími na vyplacení platu ze státního rozpočtu. Zisk jejich platu podmiňoval souhlas funkcionářů církevního oddělení příslušného zastupitelstva. VLČEK, s. 33.

¹⁴⁹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 104.

¹⁵⁰ FIALA, Petr, HANUŠ, Jiří, *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno 2001, s. 102.

¹⁵¹ Biskupové se ohradili především proti několika ustanovením zákonů a nařízení: „1. SÚC se stává nejvyšším církevní vrchností, neboť je nadán právem soustavné řídicí a dozorní činnosti ve věcech církevních. 2. O ustavování duchovních do funkcí rozhoduje v poslední instanci světská instituce, nikoliv biskup, který pouze předkládá několik zdůvodněných návrhů státním orgánům k výběru, hlavně však duchovní může vykonávat úřad jen se státním souhlasem. 3. Zákon o hospodářském zabezpečení církve sice proklamuje, že duchovní jsou zaměstnanci církve, fakticky jsou v postavení státních zaměstnanců, ustavování do funkcí a placení státem. Církevní instituce zůstávají tu zcela bez vlivu a existenční a sociální závislost na státu je téměř úplná. 4. Duchovní skládají slib věrnosti státu, jeho text, který formuluje vláda, nerespektuje povinnosti duchovních vůči církvi. 5. Církevní školství a výuka náboženství, jakož i církevní tisk a publikace se dostávají pod kontrolu úřadů, které určují nebo schvalují jejich obsah, rozsah i organizaci. 6. Instituce patronátů soukromých i veřejných nad kostely a farami, toto feudální ustanovení neruší, přebírá je stát, čímž si upevňuje právo ustavovat kněze do funkcí. 7. Instituce zmocněnců v biskupských úřadech není zakotvena v nových zákonech a zákon z roku 1784, podle kterého byli ustaveni, je zrušen zákonem č. 218/1949 Sb.“ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 101–102.

¹⁵² Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, duben 1997, 4.

V důsledku aplikace nových zákonů musel každý kněz jednat se státními orgány. Kromě SÚC vznikla při národních výborech síť krajských a okresních církevních tajemníků s rozsáhlým podpůrným aparátem. Stát na sebe převzal mnoho záležitostí, které si dosud řešila sama církev.¹⁵³ SÚC získal významnou moc, stal se nejvyšší úřední autoritou ve věcech církevních, angažoval se v církevní správě a získal přehled o její činnosti. Stát tak najednou dokázal odkrývat vnitřní struktury církve a viděl na každého jednotlivce.

Ordináři se snažili, aby nové zákony nerozštěpily církev, tak jak v to doufala státní moc. Na 21. říjen 1949 byla svolána biskupská konference, zabývající se dvěma otázkami: přijímáním nově stanoveného platu a slibem věrnosti. Ještě před konferencí začali ordináři tajně šířit směrnice pro kněžstvo, udávající, jak se mají kněží zachovat v případě přijímání platů a slibů věrnosti.¹⁵⁴ V následné Petici vládě poukazovali na protiústavnost a proticírkevní charakter nových církevních zákonů a požadovali jejich revizi. Stejně tak konference jasně řekla, že přijetí platu s sebou nenesou závazky, rozporné s církevními zákony a svědomím, takže se jeho přijetí neměli bránit. Podobně to platilo i o slibu věrnosti, ovšem za podmínky dodatku v ústní či písemné podobě „pokud to není v rozporu s božskými a církevními zákony a přirozenými právy člověka“.¹⁵⁵ Ordináři také vyjádřili ochotu biskupů jmenovat do církevních komisí národních výborů zástupce, ale účast kněží bez souhlasu ordináře se zakazovala. Výsledek konference přinesl jednoznačný ústup pramenící z obavy případné perzekuce duchovních a z nutnosti zabránit rozkolu.

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo Peticí počátkem listopadu 1949 a vyjádřilo se jednoznačně odmítavě.¹⁵⁶ Následná, též listopadová biskupská konference na odmítavé stanovisko Zápotockého reagovala ještě větším výčtem protiústavních a

¹⁵³ K tomuto tématu se vrací *Katolické noviny* v únoru 1950: „Státní úřad pro věci církevní soustředil veškerou agendu, která se týkala církvi a náboženských společností, jež byla velmi roztržena. Umožnil tak, aby hospodářské otázky církvi mohly být posuzovány nestranně, objektivně a odpovědně. Zákon o hospodářském zabezpečení církvi pak poskytl duchovním existenční zabezpečení, které nesmírně zvyšuje jejich sociální úroveň a staví je do jedné řady s všemi pracujícími. Církvim bylo zmíněným zákonem ulehčeno od hospodářských starostí, které mohly brzdit jejich práci, takže se nyní mohou věnovat s tím větší horlivostí svému náboženskému poslání.“ *Katolické noviny*, 19. 2. 1950, II/8.

¹⁵⁴ NA, f. SÚC, kart. 195, inv. č. 167.

¹⁵⁵ KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 102–104, citát na s. 104.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 105.

proticírkevních opatření zákonů a nařízení. Přes důraznost odpovědi byla druhá petice v jistém smyslu smířlivější a vyjadřovala ochotu k jednání.¹⁵⁷

Po vyhlášení exkomunikačních dekretů se předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo zesílit represe vůči církvi. V Praze bylo během půl roku odsouzeno především za uplatnění dekretu 14 duchovních k trestu odnětí svobody v rozmezí čtyř až dvanácti roků. Řada kněží a laiků předstoupila před nižšími soudy a další skončili ve vyšetřovací vazbě, třebaže na ně nebyla podána žaloba. Prezident Gottwald 29. října 1949 udělil amnestii 140 kněžím a 2. listopadu 1949 laikům stíhaným trestněprávně a 194 duchovním s 222 laiky stíhanými ve správním řízení. Celá akce měla jen propagandistický význam, jelikož už v této době státní moc připravovala podklady k monstrprocesům, jež se rozběhly v roce následujícím.¹⁵⁸

Na konci roku 1949 obdržely podřízené útvary Státní bezpečnosti dotazník, s cílem doplnit dříve zavedenou evidenci duchovních. Měl posloužit k ulehčení jejich roztřídění podle politické spolehlivosti i povahových vlastností. V dotazníku se vyplňovaly informace druhu: jak je dotyčný duchovní upřímný, zda ho lákají peníze nebo funkce, s kým se stýká či s kým bydlí, jak moc je ve farnosti oblíben, jak působí na mládež atd. Zásadní význam mělo zjištění stavu duchovního k vysoké církevní hierarchii. Dalším opatřením byl pokyn SÚC, podle něhož měly církve a náboženské společnosti do konce roku 1949 pořídit soupis svého majetku. Následně měly některé katolické ordinariáty, kláštery, řády a kongregace omezenou možnost disponovat s majetkem a k manipulaci s ním museli získat souhlas okresního církevního tajemníka.¹⁵⁹

Poprvé obdrželi kněží plat podle nového zákona 1. listopadu 1949 a pravděpodobně jej nikdo nevrátil.¹⁶⁰ Počátkem prosince bylo stanoveno, že se slib věrnosti bude skládat až začátkem nového roku, aby se vše stihlo náležitě připravit. „Církevní šestka“ předpokládala, že 5 až 8 % duchovních slib nesloží, a tak jim bude zakázána činnost.¹⁶¹

¹⁵⁷ NA, f. SÚC, kart. 81, inv. č. 107; *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 315–318.

¹⁵⁸ VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 17.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 19–21.

¹⁶⁰ KAPLAN, *Církev a stát 1948–56 v Československu*, s. 155.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 108.

3 PERZEKUCE CÍRKVE A CESTA K AKCI K

Atmosféra přelomu let 1949 a 1950 se odrazila v novoročním projevu prezidenta republiky Klementa Gottwalda: „*Vysocí hodnostáři katolické církve, popuzování ze zahraničí, odmítli nabízenou shodu. Vyřešili jsme proto poměry katolické církve i všech ostatních církví cestou zákona v duchu naší ústavy. Po prvé v dějinách církví postarali jsme se o sociální zabezpečení duchovních, a to především těch, kteří toho nejvíce potřebovali. Umožnili jsme jim, aby se mohli výhradně věnovat svým náboženským povinnostem. Za všechny tyto vymoženosti nechceme od nich více, ale také nic méně, než loyální [sic] poměr k našemu státu a k pracujícím lidu. Naším rozvážným, ale i pevným postupem všichni ti, kteří šťvali dobré kněze i prosté věřící do nepředložených akcí proti státu a vládě pod falešnou záminkou, že je ohrožována svoboda náboženského vyznání, byli usvědčeni z nekalých úmyslů. Tak na místě rozvratu, o který našim nepřátelům šlo, zjednali jsme i v této otázce jasno a vytvořili podmínky pro pokojnou spolupráci všech lidí bez ohledu na náboženské přesvědčení.*“¹⁶²

3.1 Roky 1950–1951 – procesy a politické pozadí

Prvního dne roku 1950 vešel v platnost zákon o vedení matrik, kterým se změnila stoletá praxe v naší zemi tak, že matriky o narození, úmrtí a sňatcích již nevedly jednotlivé fary, nýbrž pouze státní orgány, národní výbory.¹⁶³ V případě sňatků se nejdříve musel uskutečnit právoplatný sňatek na úřadě a teprve poté se mohli snoubenci nechat oddat ještě v kostele. Státní moc na ně tlačila, aby upustili od manželské slibu v kostele. Neuposlechnutí mohlo znamenat nepříjemnosti v zaměstnání, případně i ztrátu pracovního místa. Biskupové se na protest snažili co nejvíce podpořit církevní sňatky a usilovali o jejich nárůst, což se jim nakonec podařilo. Vynucování civilního obřadu se mezi veřejností stalo příležitostí k nenásilnému protestu, kdy se snoubenci k obřadu dostavovali ve všedních šatech, bez svatebních kytic a dalších náležitostí patřících ke svatebnímu rituálu. Obřad se všemi náležitostmi se odehrál až posléze v kostele.¹⁶⁴

¹⁶² Katolické noviny, 8. 1. 1950, II/2.

¹⁶³ BALÍK, s. 39.

¹⁶⁴ Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951, s. 209–291, 300–304.

Na začátku roku 1950 se uskutečnilo skládání slibů stanovené zákonem č. 218/1949 Sb.¹⁶⁵ Složení slibu podmiňovalo výkon duchovní činnosti. Kněží obdrželi výzvu ke složení slibů v průběhu ledna a února. V českých zemích obdrželo pozvání 2916 z celkového počtu 3214 a pouhých 16 kněží je odmítlo podepsat. Ti, jež odmítli složení slibu, byli podle „církevní šestky“ internováni ve zvláštním klášteře.¹⁶⁶

Rok 1950 se stal důležitým bodem ve vztahu státu a biskupů. Došlo k eliminaci všech zbývajících českomoravských sídelních biskupů i téměř všech světících biskupů, s výjimkou Trochty. Od počátku roku 1950 byl internován ve své královéhradecké rezidenci Mořic Pícha. O Velikonocích téhož roku začala jedenáct let trvající internace olomouckého Josefa Matochy,¹⁶⁷ který řídil místní arcidiecézi jen dva roky. Dohlíželi na něj příslušníci StB. Po svátku Božího Těla v roce 1950 došlo i na českobudějovického Josefa Hloucha, následně izolovaného ve své rezidenci. V roce 1952 jej zbavili státního souhlasu, zatkli a bez soudu drželi mimo jeho diecézi. Olomouckého světícího biskupa Stanislava Zelu zatkla Bezpečnost za údajnou velezradu, vyzvědačství, veřejné násilí a podvod 19. července 1950. Ve stejný den začala internace brněnského biskupa Karla Skoupého, která trvala následující tři roky. V letech 1950–1953 uvěznil i tajně vysvěceného Ladislava Hlada. Od poloviny roku 1951 započala internace Karla Otčenáška v táboře v Želivě.¹⁶⁸ Internace nakonec postihla i litoměřického Štěpána Trochtu, drženého jeho rezidenci od listopadu 1951. V lednu 1953 následovalo jeho zatčení a v červenci roku následujícího odsouzení k trestu odnětí svobody na 25 let.¹⁶⁹

Biskupové z hlediska státu představovali první zásadní překážku, se kterou se museli státní představitelé střetnout. Brzy se ovšem ukázalo, že řeholníci mohou být částí společnosti, které by měli věnovat mnohem větší pozornost. Posléze se řeholníci z řad církve vyprofilovali jako hlavní nepřátelé. Aby se nový režim mohl ukotvit, bylo zapotřebí se vypořádat s minulostí a odříznout se od ní, ale řehole představovaly tradici

¹⁶⁵ Josef Hynek, probošt ze Svaté Hory, složil slib 20. ledna 1950 v jeho plném znění. Poté však vyjádřil obavu, aby po něm později nebylo považováno něco, co by rozporovalo s jeho vírou. Příslušný úředník ho ujistil, že jeho učení a vyznání je zaručeno ústavou. Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Příbram, f. Okresní národní výbor (dále jen ONV) Příbram, Církev – všeobecné věci, inv. č. 196.

¹⁶⁶ *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 340–343. Úspěšnému skládání slibů do rukou předsedů okresních nebo krajských národních výborů se věnoval československý tisk od konce ledna 1950. Srv. např. *Katolické noviny*, 29. 1. 1950, II/5; *Katolické noviny*, 26. 2. 1950, II/9; *Katolické noviny*, 23. 4. 1950, II/17.

¹⁶⁷ *Katolický týdeník*, 19. 7. 1998, IX/29.

¹⁶⁸ Po zrušení tábora patřil do skupiny duchovních, kteří se nedočkali propuštění, nýbrž ho státní moc postavila před soud. Na konci roku 1954 ho uvěznil. Vazbu si odseděl na Mírově, v Leopoldově i ve Valdicích. Na svobodu se dostal až s druhou velkou amnestií v roce 1962. BALÍK, s. 78.

čas přesahující, čímž se staly rušivým elementem v budování světlejších zítřků.¹⁷⁰ Řeholníci žili v komunitách, jež udávaly pravidla jejich života, a museli se řídit slibem, jímž se řádu zavázali. To vše jim dávalo výhodu na rozdíl od diecézních kněží, kteří žili do značné míry izolovaně, a tak snadněji podléhali tlaku ze strany režimu. Jednotlivé řády v Československu se podařilo dobře organizovat a vzájemně propojit. Režim nemohl překonat hlavně fakt, že měly úzký kontakt se zahraničím, a také to, že odesílaly zprávy o situaci řádů a církve v republice představeným do Říma.¹⁷¹

Řády měly významný vliv na obyvatelstvo. Věnovaly se charitativní činnosti, aktivně se podílely na rozvoji školství, vzdělávání a mimoškolní práci s dětmi. Ani počet řeholníků v řádech nebyl zanedbatelný. V roce 1948 československé řády obývalo 2856 řeholníků.¹⁷² Na základě statistiky z ledna 1950 působilo v českých zemích 1503 řeholníků z 26 řádů a kongregací, jimž patřilo celkem 151 klášterů. Podle informací z roku 1949 řadíme k nejpočetnějším z nich v českých zemích salesiány (239 členů, 12 domů), redemptoristy (238 členů, 17 klášterů), jezuity (217 členů, 8 klášterů), františkány (145 členů, 22 klášterů), premonstráty (153 členů, 4 kláštery a četné fary), kapucíny (123 členů, 20 klášterů) a dominikány (104 členů a 6 klášterů).¹⁷³

Příprava na likvidaci mužských řádů začala na podzim 1949, kdy útvar StB pro církevní záležitosti dostal pokyn shromažďovat kompromitující materiály o významných řeholnících. Přišel i příkaz vybrat několik představitelů řádů a uvalit na ně vyšetřovací vazbu. Církevní komise ÚV KSČ se 18. ledna 1950 vyjádřila k postupu vůči klášterům takto: *„Podle rozhodnutí předsednictva má nyní dojít k soustředění jednotlivých řádů v tzv. centralizačních klášterech, obsazených našim spolehlivým personálem, kde by byla zaručena kontrola řeholníků a tím znemožněno, aby kláštery byly dále střediskem reakčního kléru, jednak by se tímto opatřením uvolnily budovy pro veřejné účely, školy, internáty atd. [...] Kromě těchto tzv. centralizačních klášterů by byl zřízen klášter internační pro představené a vedoucí jednotlivých řádů tak, aby masy řeholníků byly zbaveny vedení.“*¹⁷⁴

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 77–79; Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, 2005, 6.

¹⁷⁰ HALKO, Jozef, *Hlbšie príčiny likvidácie reholí*. In: JAKUBČIN, Pavol (ed.), *Likvidácia reholí a ich život v ilegality v rokoch 1950–1989*, Bratislava 2010, s. 10–11.

¹⁷¹ VLČEK, s. 43.

¹⁷² KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, 227.

¹⁷³ VLČEK, s. 44.

¹⁷⁴ *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 334.

Návrh na soustředění řeholníků v koncentračních kláštorech schválila „církvní šestka“ 20. ledna 1950. Za pět dní dala příkaz k zahájení Akce.¹⁷⁵ Nedlouho poté 28. ledna 1950 zatkli číhošťského faráře Josefa Toufara. Jeho zatčení souviselo s tzv. číhošťským zázrakem, který se uskutečnil na třetí adventní neděli 11. prosince 1949, kdy se během kázání za zády faráře Toufara několikrát vychýlil kříž ze své osy. Lidé tuto událost považovali za zázrak a zpráva se rychle roznesla po okolí. Posléze se o celý případ začala zajímat Státní bezpečnost. Vše vyvrcholilo Toufarovým zatčením a převezněním do vazby ve Valdicích. V souvislosti s případem byl 30. ledna 1950 zatčen želivský opat Tajovský a další premonstráti pro podezření ze spoluúčasti na údajném Toufarem zinscenovaném zázraku.¹⁷⁶ Toufar po dobu vazby čelil velkému psychickému a fyzickému nátlaku, jehož cílem bylo získání doznání, že s křížem pohyboval on. U příležitosti těchto událostí vznikl film, pošpiňující faráře a vysvětlující, jak se doopravdy vše událo. Toufara museli pro jeho zhoršující se zdravotní stav převést do nemocnice v Legerově ulici v Praze a záhy poté podstoupil operaci. Ještě téhož dne 25. února 1950 zemřel.¹⁷⁷ Pohřbili jej ve společném hrobě v pražských Ďáblicích 28. února 1950. Nedlouho poté, 8. března 1950, vyšlo v tisku podvržené doznání faráře a 10. března 1950 šel do kin dokumentární film o událostech v Číhošti. Lidé filmu neuvěřili a brzy po premiéře ho museli stáhnout z vysílání.¹⁷⁸ Číhošťský případ se státní moci hodil k vystupňování útoků na vysokou církevní hierarchii, řády i Vatikán, poněvadž údajně všechny tyto subjekty stály za inscenací zázraku. Rozkol mezi církví a státem se tak jen gradoval.¹⁷⁹

V polovině března 1950 Československo vyhostilo diplomatického zástupce Vatikánu Ottavia de Livu ze země. V nótě ministerstva zahraničí zaznělo: „*Vyšší církevní hierarchie v Československu již delší dobu zneužívá československé*

¹⁷⁵ VLČEK, Vojtěch, *Procesy s řeholníky v 50. letech a v první polovině 60. let*. In: Kolektiv autorů (eds.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 116.

¹⁷⁶ BALÍK, s. 35–36; *Katolický týdeník*, 19. 7. 1998, IX/29; *Perspektivy*. Příloha *Katolického týdeníku*, leden 2000, 1.

¹⁷⁷ DRAŠNER, František, *Číhošťský zázrak: Zpráva o P. Josefu Toufarovi*, Praha 2002, s. 111–117.

¹⁷⁸ STRÖBINGER, Rudolf, NEŠVERA, Karel, *Stalo se v adventu: „číhošťský zázrak“*, Praha 1991, s. 88–92; *Katolický týdeník*, 11. 12. 1994, V/50; *Rudé právo*, 17. 3. 1950, 30/65.

¹⁷⁹ O „skutečných“ událostech v Číhošti občany informoval především tisk, například *Katolické noviny*, které přímo citují faráře Toufara a jeho údajné přiznání popisující sestavení mechanismu k rozpohybování kříže: „*Jaké bylo skutečné pozadí činu? Sám farář Josef Toufar o této události ve své výpovědi praví: „Abych mohl sestavit mechanické pohybování kříže nad oltářem v číhošťském kostele, sehnal jsem spirálové péro o délce asi 12 cm, které jsem potom upevnil jedním koncem ke křížku. Druhý konce jsem připevnil na kousek gumy, kterou jsem přivázal k elektrickému vedení na skřínce svatostánku na oltáři.*

*římskokatolické církve a jejich kostelů k podvrtné protistátní činnosti. Nezastavuje se přitom ani před inscenováním podvodných ‚zázraků‘.*¹⁸⁰ Podvodnými zázraky byl míněn případ v Číhošti. Katolické noviny 19. března 1950 se k případu vyjadřovaly takto: *„Účast vedoucího papežské internunciatury Ottavio de Liva v číhoštském případě je již dostatečně známá. Byla prokázána a dosvědčena i samotným farářem Toufarem.*“¹⁸¹

Krajský národní výbor v Praze dne 7. února 1950 rozeslal všem církevním tajemníkům ONV v Pražském kraji pokyny k vypracování zpráv o církvích v daném okrese. Zprávy byly čtrnáctidenní a měly obsahovat tyto náležitosti: informace o návštěvách duchovních a církevních důvěrníků, výtah obsahu kázání duchovních při bohoslužbách, činnost duchovních mimo kostel, činnost laiků a církevních a náboženských spolků, informace ze schůzí „KA“ a Charity, údaje vhodné pro uveřejnění v tisku, oznámení o chystaných akcích a událostech, žádaná byla i konstruktivní kritika a návrhy na zlepšení situace. Nejpozději do 18. února 1950 měly ONV v Pražském kraji nahlásit informace o poutních místech, tzn., jak často se konají poutě, kdy bývá hlavní poutě, kolik se jí účastní návštěvníků, kolik kněží působí na poutním místě celoročně a kolik o poutích, jaký vliv má poutní místo na okolí a jeho politická charakteristika. Poutní místa v okresech se dělily do několika kategorií dle významu. Svatá Hora měla status poutního místa celonárodního významu, tedy spadala do první kategorie těch nejvýznamnějších.¹⁸²

Předsednictvo ÚV KSC vydalo definitivní rozhodnutí o provedení Akce K 27. února 1950. Akci zahájili po ukončení procesu Machalka a spol., tedy až po kompromitaci řádů. Měla se uskutečnit najednou na základě administrativního opatření. Konání misijní činnosti se zakazovalo a konání exercicií a rekolekcí¹⁸³ se upravilo novými právními předpisy. Pod hrozbou vydání sankcí se mělo ocitnout vydávání pastýřských listů, oběžníků atd.¹⁸⁴

Bezpečnost se v otázce klášterů angažovala už od léta předešlého roku. Koncem tohoto roku dostali pracovníci Bezpečnosti pokyn k vybrání několika

Spodek křížku jsem připevnil třemi gumičkami ke svatostánku a vzadu na Tělo Kristovo jsem též připevnil jednu slabší gumičku, aby se křížek příliš nenatáčel do strany.“ Katolické noviny, 19. 3. 1950, II/12.

¹⁸⁰ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 128.

¹⁸¹ Katolické noviny, 19. 3. 1950, II/12.

¹⁸² SOKA Příbram, ONV Příbram, f. Církev – všeobecné věci, inv. č. 196.

¹⁸³ Duchovní cvičení.

¹⁸⁴ *Církevní komise ÚV KSC 1949–1951*, s. 401–403.

nejproblémovějších církevních představitelů z řad mužských řádů. Někteří z nich už byli dříve uvězněni. V případě dalších používali různé provokace. Následovaly intenzivní výslechy. Od 15. března 1950 se do vybraných mužských klášterů, především řádů a kongregací zabývajících se výchovou či výukou mladistvých, dosazovali vládní zmocněnci. Většinou do klášterů přicházeli dva, jeden se zabýval školskými záležitostmi a druhý měl na starosti hospodářskou stránku. Klášter jim musel poskytnout ubytování i stravu.¹⁸⁵ Gottwald si tento krok velmi pochvaloval: „*Dnes je to tak, že my vidíme do jejich krámku, dřív jsme tam neviděli [...] dnes už je máme všechny v seznamu, každého z nich, každý z nich je jaksi zařazen, klasifikován.*“¹⁸⁶ V březnu 1950 přišel další pokyn, vybrat 10 vhodných řeholníků k politickému procesu, který byl nutný k předpřípravě si půdy na samotnou Akci. Konečný výběr schvaloval Alexej Čepička. Samotný proces započal 31. března 1950 pod označením Machalka a spol.¹⁸⁷ Z deseti obžalovaných si jeden vyslechl trest odnětí svobody na doživotí a zbylí si museli odsedět celkem 132 let vězení. Proces provázela propagandistická kampaň, která očerňovala řády a líčila je jako střediska protistátní činnosti, jejich představené obviňovala ze špionáže pro Vatikán a nazývala je nacisty a imperialisty.¹⁸⁸

V následující části se vrátíme k neúspěšné „Katolické akci“. Ukázalo se, že koncepce laického hnutí vystupujícího proti papeži a biskupům není efektivní. Během června 1950 se konal celostátní sjezd „KA“ ve Slovanském domě v Praze, jehož cíl spočíval v posílení jejího vlivu ve společnosti. Vystoupilo zde několik řečníků, Alexandr Horák, Jozef Lukačovič, kteří se snažili přítomné přesvědčit o vzájemné ideologické blízkosti socialismu a katolicismu.¹⁸⁹ „KA“ ovšem vykazovala veškeré znaky úpadku a výsledek sjezdu nebyl nijak citelný. Akce nenaplnila svůj cíl, vyvinout prostřednictvím veřejnosti nátlak na biskupy a kněze, aby se podrobili státní moci. Naopak se ukázalo, že lid duchovní podporoval v jejich boji a snaze udržet si autonomii.¹⁹⁰ Z toho důvodu představitelé státu v téže době rozhodli o vzniku nového hnutí kněžstva, tzv. hnutí vlasteneckých kněží. Vlastenečtí kněží se nadále věnovali pořádání národních poutí, politickým školením pro kněze, ale také ovládnutí

¹⁸⁵ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 179–180.

¹⁸⁶ KAPLAN, *Církev a stát 1948–56 v Československu*, s. 156.

¹⁸⁷ Katolický týdeník, 2. 4. 2000, XI/14. Podrobněji o procesu viz níže.

¹⁸⁸ KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 297.

¹⁸⁹ Katolické noviny, 18. 6. 1950, II/25.

¹⁹⁰ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 179–180.

teologických fakult, *Katolických novin*, obsazení míst děkanů, kanovníků, vikářů a diecézí osiřelých po internování biskupů.¹⁹¹

Začátkem července 1950 se uskutečnila celostátní konference katolického duchovenstva na Velehradě iniciovaná právě vlasteneckými kněžími,¹⁹² „aby společně vyjádřili svou hlubokou touhu po míru a svou pevnou vůli o tento mír bojovat“.¹⁹³ Po nátlaku vykonávaném úřady na kněze po celé republice se nakonec k Akci přihlásilo 600 kněží. Nedlouho poté jich na 150 svoji účast odvolalo, protože se proti jejímu konání postavili jak duchovní, tak i Vatikán. Výsledek konference přinesl ustavení tzv. Velehradského výboru katolického duchovenstva, který se stal stálým orgánem „pokrokových“ duchovních a připravil pro ně ucelenější organizační formu.¹⁹⁴ Následně se státní správa cíleně snažila poškodit různé nespolupracující kněze, což realizovala prostřednictvím tzv. politické kurzy pro vlastenecké kněží.¹⁹⁵

V polovině roku 1950 SÚC dokončil návrhy na uspořádání bohosloveckých učilišť. Jejich počet zredukoval z dosavadních tří katolických fakult v Praze, Olomouci a Bratislavě na pouze jednu pro české země a druhou pro Slovensko. Vznikl spor, jak naložit se současnými studenty. SÚC doporučoval variantu prověřit současné studenty a nechat dostudovat jen vybrané, důkladně prověřené. „Církevní šestka“ ovšem schválila variantu jinou, všechny studenty vyhodit a začít s nábořem do prvních ročníků.¹⁹⁶

Církev jako organizace se s podzimem ocitla již téměř v troskách. Několik biskupů v čele s olomouckým arcibiskupem Matochou a biskupem Trochtou požádalo vládu o obnovení jednání. Dodatečně museli přijmout církevní zákony z října 1949, složit slib věrnosti a poté pod trvalým dohledem StB mohli vykonávat biskupskou funkci. Hnutí vlasteneckých kněží po pár měsících přestalo vykazovat efektivitu, a proto

¹⁹¹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 36.

¹⁹² NA, f. SÚC, kart. 3, inv. č. 51; Rudé právo, 6. 7. 1950, 30/158. Ještě v době příprav konference schválila „církevní šestka“ Fierlingerův návrh na internaci neukázněných duchovních. Prvních 45 jedinců bylo postíženo mezi 14. a 16. červnem 1950. Za měsíc rozhodlo předsednictvo ÚV KSČ o internování dalších devadesáti kněží během července a zadalo vypracovat další seznam obětí. KAPLAN, *Církev a stát, 1948–56*, s. 161.

¹⁹³ *Katolické noviny*, 4. 6. 1950, II/23.

¹⁹⁴ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 181–182. V rezoluci vydané tímto novým orgánem se můžeme dočíst o snaze zachovat římskokatolické učení dalším generacím, ale na druhé straně uvádí: „Žádný z dosavadních režimů nám nedával takové možnosti uplatnění Kristova evangelia jako naše lidově demokratické zřízení.“ Perspektivy. Příloha *Katolického týdeníku*, říjen 1996, 10.

¹⁹⁵ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 181–182. Vaškův odhad počtu zúčastněných kněží dokládá i článek v *Katolických novinách*, který uvádí svolání 453 římskokatolických kněží shromážděných na Velehradě. *Katolické noviny*, 16. 7. 1950, II/29.

se funkcionáři rozhodli ustavit stálou organizaci kněží spolupracujících s režimem. Nesla název „Mírové hnutí katolického duchovenstva“. První schůze se uskutečnila 21. června 1951, kdy si za svého předsedu zvolili P. Josefa Plojhara, současně kněze a ministra zdravotnictví.¹⁹⁷ Organizace se stala institucí, která svým postavením nahradila umlčené biskupy. Kvůli výše zmíněným změnám v církevním životě se režimu povedlo do konce roku 1952 církev kompletně ovládnout. Protináboženská kampaň probíhala celá padesátá léta, s výjimkou roku 1956 a s menší intenzitou pokračovala i v letech šedesátých.¹⁹⁸

Na začátku padesátých let působilo v Čechách a na Moravě na 3000 kněží, na Slovensku toto číslo dosahovalo počtu 2000 kněží. Podle údajů SÚC se mohla státní moc opírat o podporu přibližně 50 kněží, což bylo zanedbatelné procento z celkového počtu. Částečně se státní politikou vůči církvi souhlasilo podle stejného odhadu v českých zemích kolem 500 kněží, aktivní nesouhlas veřejně projevovalo 700 kněží a kolem 1750 kněží se nijak veřejně neprojevovalo. Na Slovensku panovala obdobná situace. Státní moc předpokládala, že drtivá většina kněží s výjimkou zmíněných zhruba 50 vlasteneckých uznávala papeže jako hlavu římskokatolické církve a biskupy za své představené. Do budoucna se tento odhad ukázal jako pravdivý, ovšem s jednou výjimkou. Zjistilo se, že i vlastenečtí kněží byli loajální k papeži a nechtěli se stavět proti jeho autoritě.¹⁹⁹

Podle historika Karla Kaplana vypracoval Státní úřad pro věci církevní 19. června 1950 zprávu o církevně politických záležitostech pro předsednictvo ÚV KSČ. Vytyčil v ní jako nejbližší cíl odstranění dnešního biskupského sboru.²⁰⁰ Stupňující se tlak na biskupy je přiměl k zaslání žádostí vládě, usilujících o obnovení vzájemných jednání. Jejich žádostmi se zabývala „církevní šestka“ 29. září 1950. Ta si obnovení jednání podmínila čtyřmi podmínkami. Požadovala bezvýhradné uznání tzv. církevních zákonů, uznání hnutí vlasteneckých kněží, obsazení jednoho nebo dvou biskupství právě vlasteneckými kněžími a odvolání všech církevních trestů vynesných

¹⁹⁶ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 111.

¹⁹⁷ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 36.

¹⁹⁸ Perspektivy. Příloha Katolického týdeníku, říjen 1996, 10.

¹⁹⁹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 180.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 183.

biskupy. Předsednictvo ÚV KSČ jednalo v této záležitosti 9. října 1950 a rozhodlo se pro odložení jednání s biskupy až na dobu po plánových monstrprocesech.²⁰¹

Dne 20. září 1950 předložil Zdeněk Fierlinger²⁰² nejvyššímu stranickému vedení návrh tří církevních monstrprocesů. První zahrnoval obžalování čtrnácti osob z finanční defraudace. Druhý se týkal jednadvaceti vyšších hodnostářů, spolupracovníků v čele se Zelou a do třetího zařadil dva slovenské biskupy Gojdiče a Buzalku. Předsednictvo ÚV se nakonec rozhodlo realizovat jen dva procesy, český a slovenský, a to na začátku prosince téhož roku. Koordinační komise vybrala oběti pro oba procesy 25. září 1950. Český se týkal devíti osob, již zmíněného Zely, spolupracovníků obou arcibiskupů a některých činitelů řádů, například opata Jana Anastáze Opaska.²⁰³

Tento další velký proces vedený proti katolické církvi nesl označení proces Zela a spol., taktéž nazývaný „Proces s pomocníky biskupů“, a konal se od 27. listopadu do 2. prosince 1950. Odsuzující verdikt si vyslechlo 9 duchovních: olomoucký světící biskup ThDr. Stanislav Zela na 25 let,²⁰⁴ sekretář arcibiskupa Berana ThDr. Jan Boukal na 18 let, svatovítský kanovník ThDr. Jan Kulač na 17 let a ThDr. Otakar Švec na 20 let, dále arcijáhen metropolitní kapituly u sv. Víta ThDr. Josef Čihák na 10 let, ředitel pastoračního ústředí v Praze ThDr. Antonín Mandl na 25 let a tři řeholníci: benediktin Jan Anastáz Opasek, břevnovský opat, odsouzen k doživotí, premonstrát ThDr. Bohuslav Stanislav Jarolímek, strahovský opat, ke 20 letům a salesián Václav Mrtvý k 15 letům vězení. Výše zmíněné obvinili z kolaborace s nacisty, s imperialistickými mocnostmi a Vatikánem, čímž údajně zdiskreditovali katolickou církev.²⁰⁵

²⁰¹ KAPLAN, *Církev a stát 1948–56 v Československu*, s. 163.

²⁰² Zdeněk Fierlinger v dubnu 1950 vystřídal Alexeje Čepičku ve funkci předsedy Státního úřadu pro věci církevní. O jeho nástupu do funkce informovaly *Katolické noviny* 7. května 1950. Vyzdvihly jeho dosavadní kariéru a upozornily na jeho působení v Rusku potažmo v Sovětském svazu. *Katolické noviny*, 7. 5. 1950, II/19.

²⁰³ KAPLAN, *Církev a stát 1948–56 v Československu*, s. 163–164; Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, květen 1997, 5; VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 186–187.

²⁰⁴ Svůj trest si odseděl ve věznicích Leopoldov, Mírov, Valdice a také byl internován v Radvanově. Zprvu s ním mohla rodina udržovat kontakt prostřednictvím dopisů, které mu byly dvakrát až třikrát ročně povoleny. Později, s podobnou četností jako v případě dopisů, jej mohli i navštěvovat ve věznici. V říjnu roku 1963 byl překvapivě náhle propuštěn na svobodu. Kolektiv autorů pod patronací Karla Otčenáška, *Kamínky 2 : Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*, Hradec Králové 2000, s. 16–17.

²⁰⁵ VAŠKO, Václav, *Přehled a charakteristika církevních procesů padesátých let*. In: Kolektiv autorů (eds.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 20–23. Podrobný soupis rozsudků nad účastníky procesu přinesly *Katolické noviny* 10. prosince 1950. Dále zde byl uveden přepis předem připravené výpovědi opata Jana Opaska u soudního přelíčení. *Katolické noviny*, 10. 12. 1950, II/50.

Československá republika se v přístupu k biskupům, až na výjimku biskupa Zely, odlišovala od ostatních lidových demokracií tím, že je nevystavovala soudnímu procesu, protože se českoslovenští komunisté obávali další vlny negativní kritiky ze Západu, jež následovala po procesu s Miladou Horákovou. Proto raději volili taktiku internování biskupů a uvěznění jejich nejbližších spolupracovníků. Na rozdíl od prvního monstrprocesu s duchovními viz Machalka a spol. byli obvinění na soudní proces pečlivě připraveni. Jejich věznění za značného fyzického i psychického nátlaku trvalo déle, museli se naučit nazpaměť své výpovědi a neměli možnost obhajoby. Soudní proces se mediálně velmi popularizoval, u přelíčení se střídaly organizované dělnické delegace a přicházelo mnoho dopisů, odsuzujících jejich podvratnou činnost, ve kterých pisatelé požadovali nejvyšší tresty.²⁰⁶

Dalším podobným procesem, byť svým rozsahem nedosahoval těch předchozích, se stal Pícha a spol. z ledna 1951, ve kterém došlo k odsouzení tří diecézních kněží z okruhu biskupů a také tři řeholníků: maltézský rytíř Vladimír Pícha na 20 let, převor tepelského kláštera P. Josef Heřman Tyl na 12 let a salesián Alfons Kováč na 11 let.²⁰⁷

V létě 1951 začaly po celé zemi vznikat Mírové výbory katolického duchovenstva, jejichž schůzí se pod nátlakem účastnili skoro všichni kněží. Téhož roku se v Praze uskutečnil První celostátní sjezd katolického duchovenstva, kde se ustavil Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva, jehož předsedou se stal opět Plojhar. Ten ve svém projevu sice uznal autoritu Svatého stolce v otázkách víry a mravů, ale také prohlásil, že je třeba se rozejít s „*dnešní vatikánskou politikou, která plně přisluhuje světu kapitalismu a imperialismu*“;²⁰⁸ důkazem čehož měly být politické procesy.

3.2 Proces Machalka a spol.

„Církevní šestka“ k zákroku proti církvím využila materiály dodávané Bezpečností hovořící o protistátní činnosti řeholníků a kontaktech řádů s představenými v zahraničí. Snažila se kláštery pošpinit jako centra špionážní činnosti vedoucí k velezradě, jež je zapotřebí zlikvidovat. Ještě před provedením Akce K bylo nutné tuto činnost odhalit,

Velmi obsáhle se celému procesu věnovalo i *Rudé právo*, které procesu dalo prostor na dvou stranách. *Rudé právo*, 2. 12. 1950, 31/285.

²⁰⁶ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 76.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 77.

²⁰⁸ Perspektivy. Příloha Katolického týdeníku, říjen 1996, 10.

čemuž měl posloužit monstrproces s představiteli řádů. Již od podzimu 1949 se pozornost Státní bezpečnosti zaměřila na činnost představených řádů a jiných významných řádových osobností. Na základě výběru předsedy SÚC Alexeje Čepičky pozatýkala Bezpečnost od 14. do 18. března 1950 sedm čelních představitelů řádů. Jednalo se o jezuitského provinciála PhDr. Františka Šilhana, jeho řádové bratry Adolfa Kajpra, šéfredaktora časopisu *Katolík*, a Františka Mikuláška, šéfredaktora měsíčníku *Dorost*, dále františkána PhDr. Josefa Jana Evangelistu Urbana, dominikána ThDr. Silvestra Braitu, redemptoristy ThDr. Jána Ivana Mastiliaka (viz příloha č. 4),²⁰⁹ profesora na Obořišti, a Jana Blesíka (viz příloha č. 5), ekonoma pražského kláštera redemptoristů.²¹⁰

Konkrétně 14. března 1950 přišel rozkaz k zatčení šesti osob, mezi nimiž figurovali i Ivan Mastiliak a Jan Blesík. Ve spisu o zatčení se uvádělo, že se u Jana Blesíka našla kromě písemných materiálů automatická pistole s náhradním zásobníkem.²¹¹ Předposlední lednový den roku 1950 byl v souvislosti s tzv. číhošťským zázrakem zatčen opat premonstrátského kláštera v Želivě Vít Tajovský a 3. února 1950 zatkli i novoříšského opata Augustina Machalku. Posledním zatčeným se stal premonstrát Stanislav Barták, který měl posloužit jako potenciální svědek proti opatu Machalkovi.²¹²

O přesné režii procesu rozhodla závěrečná porada konající se na ministerstvu vnitra 25. března 1950, tedy necelý týden před jeho zahájením. Účastnil se jí náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos a jeho spolupracovníci, za prokurátory se dostavili JUDr. Karel Čížek, JUDr. Josef Urválek s doprovodem a JUDr. Jaroslav Novák, pověřený vedením procesu. Dále byli přítomni zástupci ÚV KSČ a církevního oddělení Národní fronty a novinář Jindřich Neuls medializující celý případ. Porada došla k šesti základním závěrům. V procesu nešlo jen o zjištění viny obžalovaných, ale i o odhalení nepřátelské politiky Vatikánu, vysoké církevní hierarchie, klášterů a řádů. V případě Vatikánu bylo zapotřebí zdůraznit jeho podobnost s kapitalisty stojícími proti pracujícím a proti Sovětskému svazu. Řehole se musely ukázat jako „semeniště protistátní vatikánské politiky“. Důkladně se museli vybrat svědci údajného číhošťského

²⁰⁹ Dále v textu bude figurovat pouze jako Ivan Mastiliak, což je používanější a zkrácená varianta jeho jména. Můžeme jej také nalézt pod označením Mastyliak, Mastyliák či Mastylák. HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 94.

²¹⁰ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 62–63.

²¹¹ ARSH, *Procesy v 50. letech, Zpráva o zatčení řádových kněží 15. 3. 1950*.

zázraku, aby před veřejností popsali svou naivní víru v zázrak a následné vystřízlivění a odhalení podvodu, který odsoudili. Pečlivě se vybírali i soudci z lidu, znalci i publikum, jež se každý den obměňovalo. V rámci posledního bodu se uložilo žalobci Čížkovi, aby dal instrukce obhájčům.²¹³ Obdobné zásahy do soudního systému byly v padesátých letech zcela běžné. Již na konci roku 1949 vydal státní prokurátor svým podřízeným příkaz, stanovující, že k závažným soudním procesům musí nejdříve obdržet stanovisko trestního oddělení ministerstva spravedlnosti, a to také respektovat. O půl roku později se zavedly pravidelné porady soudců a prokurátorů, při nichž se předem stanovila klasifikace a výše trestu.²¹⁴

Zatčené převezli příslušníci policie do vyšetřovací vazby ve Valdicích, případně do pražské Bartolomějské ulice. Cíl vyšetřování spočíval v co nejrychlejším zlomení jejich odporu a vynucení si doznání. K zesílení tlaku na jejich psychiku se umísťovali do korekcí, tmavé cely v podzemí bez vytápění. Museli spát na holém betonu povětšinou bez pokrývky. Každou hodinu v noci byli buzeni a nuceni ohlásit se svým číslem, a poté cvičit, dokud nepadli vyčerpáním. Přes den museli v celách neustále pochodovat.²¹⁵ Po dobu v korekci nedostávali žádné jídlo a někdy ani pití, což se týkalo především opata Tajovského. Řeholníci pravidelně podstupovali několikahodinové výslechy, kdy jim vyšetřovatelé vyhrožovali možným příkořím vůči jejich příbuzným, zastrášovali je vykonstruovanými mravnostními skandály před veřejností a hlavně neomezenou mocí nad jejich životy.²¹⁶ Přesto na konci výslechového protokolu stojí: „*Svoji výpověď jsem vyslychajícím orgánům učinil dobrovolně a bez jakéhokoliv nátlaku.*“²¹⁷

Po tomto dvoutýdenním vytrvalém nátlaku se vyšetřujícím podařilo přimět zatčené k rychlému doznání a následnému sepsání protokolů. Obžalovací spis

²¹² VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 62–63.

²¹³ VAŠKO, *Dům na skále II.*, s. 40–41.

²¹⁴ HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 178.

²¹⁵ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 63. Tyto informace dosvědčuje i Dr. Mastiliak: „*Velký vliv na můj zdravotní a duševní stav při vyšetřování bylo to, že jsem musel každý den ráno od 6 do 10 hodin večer neustále chodit, nechodil jsem jen v té době, když jsem byl vyslychán a jenom při obědě na čtvrt hodiny jsem mohl sedět. [...] Někdy se stalo, že jsem musel chodit ve své cele až do půlnoci. Během spánku byl jsem asi 2x každou hodinu buzen, takže jsem k výslechu přišel zcela duševně i tělesně vyčerpán.*“ ARSH, *Procesy v 50. letech 20. stol.*, Protokol o výslechu stěžovatele Jana Mastiliaka, sepsaný v ÚNZ MV Valdice dne 10. dubna 1964.

²¹⁶ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 63.

²¹⁷ ARSH, *Procesy v 50. letech*, Zápis o výpovědi obviněného Dr. J. Mastiliaka.

formuloval Státní soud v Praze 27. března 1950.²¹⁸ Samotný proces proběhl ve dnech 31. března až 5. dubna 1950,²¹⁹ kdy před senátem Státního soudu v Praze zasedli na lavici obžalovaných následující duchovní: Augustin Machalka, narozený 14. září 1906, opat premonstrátského kláštera v Nové Říši; za okupace strávil tři roky v několika nacistických koncentračních táborech. Vít Tajovský, narozený 3. března 1912, opat premonstrátského kláštera v Želivě. František Šilhan, narozený 7. ledna 1905, provinciál české provincie jezuitů, profesor psychologie na bohosloveckém učilišti v Benešově. Adolf Kajpr, narozený 5. července 1902, jezuita, šéfredaktor periodika *Katolik*, kazatel a exercitátor; v nacistických koncentračních táborech setrval po dobu čtyř let. František Mikulášek,²²⁰ narozený 24. dubna 1913, příslušník řádu jezuitů, šéfredaktor měsíčníku *Dorost*, duchovní vedoucí Mariánských družin a Sdružení katolické mládeže. PhDr. Josef Jan Evangelista Urban, narozený 20. února 1901, františkán, profesor a ředitel jím založeného institutu Studium catholicum, zakladatel Apoštolátu III. řádu sv. Františka, autor mnohých teologických knih, kazatel, zpovědník a exercitátor. ThDr. Josef Silvestr Brait, narozený 14. června 1898, dominikán, šéfredaktor revue pro duchovní život *Na hlubinu*, profesor teologie na dominikánském bohosloveckém učilišti v Olomouci, autor teologických knih, kazatel a exercitátor. ThDr. Ivan Mastiliak, narozený 5. listopadu 1911, redemptorista východního obřadu tzn. řeckokatolické církve, profesor na redemptoristickém bohosloveckém učilišti v Obořišti, autor knih s náboženskou tematikou. Jan Blesík, narozený 3. ledna 1915, redemptorista, lidový misionář, ekonom redemptoristického kláštera u sv. Kajetána v Praze. Stanislav Barták, narozený 3. ledna 1915, kněz, provizor premonstrátského kláštera v Nové Říši.²²¹

Soudu předsedal JUDr. Jaroslav Novák. Dále se jej účastnilo šest přísedících, tři soudci z povolání a tři z lidu.²²² Státní prokuraturu zastupovali Dr. Karel Čížek, Dr. Urválek a Dr. Brožová. Obhájci se k obhajobě nedostavili, což bývalo v případech procesů padesátých let běžným jevem. Celé soudní řízení bylo veřejnosti i tisku

²¹⁸ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Obžalovací spis z 27. března. 1950.

²¹⁹ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Státní soud v Praze 27. března 1950. Některé publikace uvádí odlišnou dataci od 31. března do 4. dubna 1950, která neodpovídá skutečnosti. KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, s. 297.

²²⁰ O jeho životě pojednává kniha: MIKULÁŠEK, František, *Za zdi a bez zdi*, Praha 2009.

²²¹ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Obžalovací spis z 27. března. 1950; tamtéž, Kopie novinových článků z dubna 1950, Rudé právo, 1. 4. 1950; VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 134.

²²² ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Státní soud v Praze 27. března 1950.

přístupné, ale mohli se ho účastnit jen předem pečlivě vybraní jedinci. Záznam z přelíčení vysílal rozhlas.²²³

Na začátku soudního přelíčení se po úvodních formalitách chopil slova prokurátor Čížek: „*Před námi sedí 10 obžalovaných klášterních hodnostářů, 10 oddaných služebníků Vatikánu. Posuzujeme a odsuzujeme je, ale posoudíme a odsoudíme i Vatikán. Vidíme ho před sebou v celé jeho nahotě. Vidíme ho na straně imperialistů, kteří nyní usměrňují jeho činy a kteří ho řídí. Sloup středověkého feudalismu, ochránce poddanství se jen dovedně přeorientoval do časů bezbožeckého imperialismu.*“²²⁴ Na Čížkův projev plynule navázal prokurátor Urválek s kritikou politiky Vatikánu, který údajně neměl s vírou nic společného. Upozorňoval na jeho protilidovou politiku, jejíž plnění prosazoval prostřednictvím vysoké církevní hierarchie a zejména řeholníků.²²⁵ Všichni obžalovaní byli označeni jako vatikánští špioni. Řády si údajně protistátní činnost mezi sebou rozdělily, to znamená, že premonstráti měli shromažďovat zbraně a připravovat ozbrojené povstání,²²⁶ jezuité a redemptoristé údajně obstarávali špionáž a narušovali mravní výchovu mládeže, františkáni vyzývali věřící na vesnicích k sabotážím socialistické výstavby vesnice a podobně. Od obviněných se u soudu vyžadovala disciplína a přesné odříkání vyšetřovacích protokolů, což se v případě tohoto přelíčení úplně nezdařilo, jelikož se někteří duchovní snažili aktivně bránit a ospravedlnit se.²²⁷ Soud takové počínání považoval za výmluvy a nebral je v úvahu.²²⁸

Pro politické procesy padesátých let bylo charakteristické, že rozhodně nešlo o objektivní skutečnost a snahu objasnit vinu či nevinu obviněných, nýbrž o veřejnou proklamaci politických, ideologických a propagačních tezí předem vypracovaných anonymními autory vykonstruovaných procesů. Proces sledoval jasný cíl, diskreditovat církevní řády a samotný Vatikán jako „agenty imperialismu“. V celém procesu sehrály důležitou roli různé orgány státní moci. Státní bezpečnost měla za úkol „vyrobit“ trestný

²²³ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 134–135.

²²⁴ NEULS, s. 116.

²²⁵ Tamtéž, s. 122–123.

²²⁶ Zde svědectví opata Tajovského vyplývalo, že StB při prohledávání kláštera v Želivě očekávala nález zbraní, ale jelikož byl tento předpoklad mylný, a ani po několikáté prohlídce objektu nebyly žádné nalezeny, museli tam příslušníci StB vzbraně dodat, čehož měl být svědkem jeho šofér. VAŠKO, Václav, *Přehled a charakteristika církevní procesů padesátých let*. In: Kolektiv autorů (eds.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 17–18.

²²⁷ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 64.

²²⁸ KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, s. 297.

čin, prokuratura přehlížela nezákonnost jednání a soudy se nezabývaly prověřováním materiálu a zpochybňováním obžaloby, naopak často nezákonnost celého procesu dovršily. K odsouzení obětí soudních procesů tak došlo ještě před začátkem soudního řízení, dokonce ještě před jejich zatčením.²²⁹ Na lavici obviněných se mohli ocitnout i jiní duchovní, aniž by se výsledek změnil. Bezpečnost obvykle u takovýchto procesů počítala s náhradníky. Otázkou zůstává, proč bylo vybráno zrovna těchto 10 osob. Spojuje je příslušnost k řádům, které v této době státní představitelé vyhodnotili jako nejnebezpečnější a nejnepohodlnější. Spjoval je určitý způsob života v daném řeholním společenstvu a v některých případech i přátelství, přestože se později ukázalo, že se někteří účastníci vůbec vzájemně neznali. Někteří z nich byli na černém listu nepohodlných osob už dlouho a jiní se do skupiny deseti obviněných dostali na poslední chvíli.²³⁰

Zcela účelově se ke kauze postavil tisk s cílem rozpoutat mezi lidmi štvavou kampaň a docílit odsouzení obviněných a nalomení autority církve. Ministerstvo informací vydalo brožuru pojednávající o procesu *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, v níž jsou výpovědi souzených vytrženy z kontextu tak, aby obžalované co nejvíce očeřňovaly. Žaloba nepředložila téměř žádné konkrétní důkazy o trestné činnosti obviněných. Obžaloba se vystavěla na obecných frázích a formulacích s nepřesnými údaji. Často ani blíže nespecifikovala trestnou činnost. Z pravidla se nevyhovovalo žádosti obviněných na předvolání klíčových svědků, kteří by mohli dokázat jejich nevinu.²³¹

Stěžejní úlohu v procesech sehrály administrativní protokoly. Přestože měly být autentickým zápisem výpovědí vyšetřovaných, ukázaly se jen jako interpretace výpovědí formulovaná vyšetřovatelem, předem připravená vyšetřovací skupinou pod vedením jejího vedoucího. Obsah protokolů se dále konzultoval s osobami, jež se v současné době nedají již dohledat. Vyšetřované osoby si s postupem času uvědomily, že odpor a odmítání podpisu vykonstruované výpovědi by byl marným podnikem, proto nakonec ve většině případů předložený falsifikát své výpovědi podepsaly. Mnohým vyšetřovatelé namluvili, že se u soudu budou moci hájit a vysvětlit pohnutky svého činu, takže protokol podepsali s domněním, že není definitivní a budou jej moci u soudu

²²⁹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 137.

²³⁰ MANDZÁK, Daniel A., „Agent a špión Vatikánu“ *Redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.*, Bratislava 2008, s. 92.

poupravit. Ovšem každá odchylka od protokolu se u soudu hodnotila jako překrucování svého původního doznání a nakonec byla stejně přeformulována do používaných frází administrativních protokolů. O vkládání celých vět do úst obžalovaných svědčí i fakt, že jejich výpovědi byly po jazykové stránce velmi podobné a neodpovídaly jejich jazykovým schopnostem a vzdělání.²³² Zvláštnost můžeme zaznamenat u protokolu Dr. Mastiliaka. Pod každým protokolem bylo rukou psáno „četl, schválil a podepsal“, ale v jeho případě je zde pouze „četl Dr. Jan Mastilák“.²³³

Korunním svědkem dosvědčující účast obou opatů na tzv. číhošťském zázraku měl být v této době již mrtvý farář Toufar.²³⁴ U soudu se četla jeho údajná výpověď: „*V polovině minulého roku, když jsem posuzoval politické události v ČSR a celkovou situaci mezi církví a státem, měl jsem za to, že pro podporu síly a moci církve je třeba, abychom se my, její příslušníci, pokusili vhodným způsobem lidově demokratické zřízení oslabovat a rozrušovat. [...] Po různých debatách a po různých názorech jsem dospěl k tomu, že by bylo nejlépe připravit a fingovat nějaký zázrak, který by se symbolicky obracel proti dnešní vládě a který by tak mohl rozrušit a popudit proti ní náš lid. Protože považuji kříž za hlavní znak boje proti komunismu, rozhodl jsem se, že zázrak provedu s křížem v číhošťském kostele. [...] Tím jsem právě chtěl vyjádřit moc a pravdu západu, kterou uznává i Bůh a kterou nám všem doporučuje. [...] Hned po zázraku mne mezi prvními navštívil opat želivského kláštera Tajovský v doprovodu dvou kaplanů z Humpolce.*“²³⁵ Ovšem Tajovský tvrdil, že se o údajném zázraku dozvěděl až s podstatným zpožděním na začátku ledna 1950 od Mons. Josefa Burýška.²³⁶ Záhy poté se rozhodl navštívit faráře Toufara, aby mu údajný zázrak popsal, avšak až od Toufara zjistil, že jej vůbec neviděl a jediní očití svědci jsou jeho farníci.²³⁷ Dále Toufar uváděl, že „*také opat kláštera premonstrátů v Nové Říši prý věděl, že zjevení sv. kříže má přijít [...]. Lituji hluboce svých činů, neboť si uvědomuji, jak hluboko jsem klesl ve své*

²³¹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 64.

²³² VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 137–138.

²³³ MANDZÁK, s. 73.

²³⁴ ARSH, *Procesy v 50. letech 20. stol.*, Kopie novinových článků z dubna 1950, Svobodné Slovo, 5. 4. 1950; tamtéž, *Rudé právo*, 5. 4. 1950.

²³⁵ NEULS, s. 46–48.

²³⁶ HAVLÍČKOVÁ, s. 160.

²³⁷ TAJOVSKÝ, Bohumil V., *Člověk musí hořeti : Rozhovor Aleše Palána a Jana Pauluse s opatem želivského kláštera*, Praha 2001, s. 212.

*nenávisti k lidové demokracii a jak strašlivě jsem se provinil proti mravnímu poslání učitele, vychovatele a kněze“.*²³⁸

Situaci obviněných přitěžovalo, že všichni měli své nejvyšší řádové představené v Římě a téměř všichni studovali na vysokých učilištích v zahraničí. Největší pozornost se v tomto ohledu věnovala redemptoristovi Ivanu Mastiliakovi.²³⁹ Také je zapotřebí upozornit na podstatný rozdíl mezi jeho výpovědí u soudního přelíčení, kde můžeme pozorovat snahu vysvětlovat svoje činy a změkčovat jejich interpretaci, zatímco v protokole výpovědi na Krajském velitelství StB ze 17. března 1950, tedy z doby před začátkem soudu, se přiznával k různým činům cíleně poškozujícím lidově demokratické zřízení.²⁴⁰ Na tyto rozpory upozornil i dobový tisk: *„Nejcharakterističtějším znakem celého dlouhého výslechu dr. Mastiláka je skutečnost, že se nyní před soudem snažil líčit a vysvětlovat události docela jinak, než v protokolech, pořizovaných při vyšetřování. Přitom opětovně přiznává, že protokoly jsou správně sepsány, že je četl a na důkaz souhlasu vlastnoručně podepsal. [...] Necháává na prokurátorech, aby mu osvěžovali paměť a postupně z něho dostávali vyličení údajů tak, jak doopravdy jsou.“*²⁴¹

V soudním spise se uvádí: *„Mastilák a Blesík, nechtěli přímo odpovědět, že jejich řád má speciální úlohu při provádění špionáže ve východních zemích. Jenom po částech přiznávali, že obnovení snah spojit řecké katolíky s římskými napadlo Vatikán po Velké říjnové revoluci proto, aby měl k dispozici širší síť špionů a větší počet oddaných sluhů, ochotných bojovat proti osvobozenému pracujícím lidu. Vatikán věnoval řádu redemptoristů zvýšenou pozornost. Tak např. dr. Mastilák, člen řádu redemptoristů, byl jako jeden z velmi malého počtu vyvolených povolán ke studiu do Říma na tak zvaný Východní papežský ústav.“*²⁴² U soudu bylo vysvětleno, v čem se skrývala úskalí právě studia na Východním papežském ústavu. Zdejší studenti se v první řadě měli naučit slepě poslouchat, v druhé řadě se měli seznámit s učební látkou zabývající se Velkou říjnovou socialistickou revolucí a bylo jim vysvětleno, že moc lidu jde ruku v ruce s upadajícími hospodářskými pozicemi církve. Údajně se seznamovali

²³⁸ NEULS, s. 48–49.

²³⁹ V soudních spisech bylo chybně uvedeno jeho jméno jako Mastilák. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 145.

²⁴⁰ Jan Mastiliak tuto skutečnost vysvětluje následovně: *„Při hlavním líčení jsem vypovídal tak, jak jsem vypovídal u bezpečnosti, t. zn. že jsem nevypovídal v souhlasu s písemným protokolem, který byl sepsán vyšetřovatelem státní bezpečnosti.“* ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Protokol o výslechu stěžovatele Jana Mastiliaka, sepsaný v ÚNZ MV Valdice dne 10. dubna 1964.

²⁴¹ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Kopie novinových článků z dubna 1950, Svobodné Slovo, 2. 4. 1950.

²⁴² NEULS, s. 66–67.

s „plánem mezinárodního imperialismu“, který usiloval o změnu státoprávních poměrů v Sovětském svazu.²⁴³

U výsledku hovořil Mastiliak o svém působení v Michalovcích, kde se, jak uváděl, staral výhradně o věci řádu, a kam byl jmenován po dokončení svých studií. Později působil v Obořišti jako lektor na bohosloveckém učilišti. Hovořil o svém nezájmu o politiku a popíral, že by z Říma dostal pověření, aby se stýkal s partyzány. Po upozornění na administrativní protokol P. Mastiliak uvedl, že neměl žádný pozorovatelský úkol na Slovensku.²⁴⁴ Obžaloba ho vinila ze špionáže pro Vatikán uvnitř Rudé armády, kterou měl vykonávat pod zástěrkou tlumočnicka.²⁴⁵ Skutečnost byla ovšem taková, že když v roce 1944 osvobodila Rudá armáda první východoslovenské okresy, využil svých jazykových znalostí a příležitostně působil jako překladatel.²⁴⁶ Protokol StB uvádí: „*Jsem si vědom, že jsem od roku 1944 provozoval nedovolené zpravodajství ve prospěch Vatikánu, svou činností jsem poškozoval zájmy lidové demokratické republiky a jejích spojenců.*“²⁴⁷ Ovšem během soudu se této interpretaci bránil a tvrdil, že „*jednou byl nějaký důstojník Rudé armády u nás v klášteře na návštěvě. V přátelské besedě vyprávěl o poměrech v Rusku. Jeho údaje jsem však nikam neposílal. Svému představenému do Říma jsem sice psal, ale byl to zdvořilostní dopis, v němž jsem vypisoval, jak jsem dojel na Slovensko. Ve své odpovědi mi představený vytýkal, že jsem měl napsati také svému konsultorovi. Žádné zprávy jsem ze Slovenska nepodával.*“²⁴⁸ Bohumil V. Tajovský se domníval, že právě tato událost zapříčinila, že dostal Dr. Mastiliak nejvyšší trest doživotí. Původně měl mít navrženo jen 6 let odnětí svobody.²⁴⁹

Podle Státní bezpečnosti dostal Mastiliak příkaz z Vatikánu, aby v bohosloveckém učilišti v Obořišti proměnil učebny v základny protistátní činnosti a aby vyučující lektori vychovávali ze studentů obhájce majetku církevní hierarchie.²⁵⁰ Ve výsledkovém protokolu se doslovně píše: „*Před nastoupením svého úřadu jsem provinciála Suchomela navštívil, nějaké konkrétní instrukce pro svoji nastávající*

²⁴³ ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného Dr. J. Mastiliaka; NEULS, s. 67; ARSH, BLESÍK, s. 2677.

²⁴⁴ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 304–305.

²⁴⁵ ARSH, BLESÍK, s. 2680.

²⁴⁶ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 146.

²⁴⁷ ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného Dr. J. Mastiliaka.

²⁴⁸ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 304–305.

²⁴⁹ TAJOVSKÝ, s. 237.

²⁵⁰ NEULS, s. 72.

*činnost jsem tehdy však od něho neobdržel, neboť jsem je dostal již v jeho povolávacím listě. Jako lektor jsem svoje přednášky zahrocoval proti stávajícímu lidově demokratickému zřízení v ČSR.*²⁵¹ Avšak Mastiliak během soudního přelíčení uváděl, že navštívil svého provinciála Suchomela, od kterého obdržel výhradně náboženské pokyny. Ve svých přednáškách nikdy nemluvil proti lidově demokratickému zřízení. Naopak vyzdvihoval zlepšující se sociální poměry lidu. Nelíbily se mu však náboženské poměry. Z Obořiště sice posílal do zahraničí dopisy, ale týkaly se převážně literatury. Nicméně připustil, že mohl do dopisů z nerozvážnosti a neúmyslně vepsat nějakou zprávu.²⁵²

V průběhu celého soudního procesu se pravidelně každodenně scházely porady zainteresovaných osob podávající pravidelná hlášení na ministerstvu spravedlnosti. Během porady probíhající 3. dubna 1950 se objevily nové materiály proti Dr. Mastiliakovi, usvědčující ho, že se i on podílel na tzv. číhošťském zázraku. Údajně se v jeho věcech našel dopis, podávající zprávu o případu v Číhošti doprovázený pěti kusy fotografií. Tyto nové materiály měly poukázat na jeho zpravodajskou činnost a zároveň posloužily jako důkaz dalšího rozšíření „číhošťského podvodu“.²⁵³

Taktéž byl obviněn, že za války pomáhal útěku zločinců ze Sovětského svazu na Západ. Obžaloba dospěla k tomuto závěru na základě informací o poskytování azylu uprchlíkům z východu ze strany redemptoristických klášterů v době na konci války i po ní.²⁵⁴ Mastiliak tvrdil, že se seznámil se sestrami Číževskými, ruskými běženkami, když sloužil řeckokatolické bohoslužby. Chtěly intervenovat za jednoho zatčeného řeckokatolického kněze v zahraničí. Mastiliak psal v této věci nejprve biskupu Gojdičovi. V protokolu výpovědi se uvádí: *„Přitom mě obeznámily se svým postojem vůči Sovětskému Svazu a mimo jiné mě sdělili [sic], že na území, které osvobodila Rudá Armáda, nemohou a nechtějí zůstat. S jejich názory a touhami jsem souhlasil a rozhodl jsem se, že použiji svých známostí v zahraničí abych se informoval jakou – pokud možno nejrychlejší cestou – jim pomohu opustiti území ČSR.*²⁵⁵ Následně se Mastiliak obrátil o pomoc na svého řádového bratra v Belgii, zda by jim dokázal sehnat vízum pro vstup do země. Když tato možnost nevyšla, obrátil se s obdobnou žádostí na nizozemské

²⁵¹ ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného Dr. J. Mastiliaka.

²⁵² VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 304–305.

²⁵³ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Hlášení č. 76 ze dne 3. dubna 1950.

²⁵⁴ NEULS, s. 73.

²⁵⁵ ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného Dr. J. Mastiliaka.

velvyslanectví a následně na kancelář IRO (Mezinárodní organizace pro uprchlíky).²⁵⁶ Později se dozvěděl o zadržení všech tří sester Číževských.²⁵⁷ Mastiliak se proti vykonstruovaným obviněním při soudním přelíčení bránil a odmítal je potvrdit, což bylo také důvodem, proč mu v konečném rozsudku soud udělil nejvyšší trest.

K hlavnímu pastoračnímu úkolu redemptoristů patřily lidové misie. Podle prokuratury měly za cíl rozeštvávat věřící a ohrožovat socialistickou výstavbu vesnice.²⁵⁸ Jan Blesík patřil k významným redemptoristickým lidovým misionářům a soud v jeho častých misijních cestách po republice spatřoval příležitost ke špionážní aktivitě a k rozšiřování protistátních tiskovin, tedy pastýřských listů či biskupských oběžníků.²⁵⁹ I v tomto případě můžeme vidět zřejmý nesoulad mezi výpovědí do protokolu a výpovědí u soudu.²⁶⁰ Poukázalo na to mimo jiné *Rudé právo*. Uvádělo, že se během soudního přelíčení snažil svou vinu zmenšovat, přestože protokol hovořil jasně a říkal, že Blesík usiloval o zničení státního zřízení a nabádal k tomu i věřící během bohoslužeb.²⁶¹ V protokolu StB se Blesík přiznával k protistátní činnosti: „*Tuto činnost jsem prováděl tím způsobem [sic], že na svých misijních kázáních a jiných příležitostech, nabádal věřící lid, že církev [sic] katolická je lidovědemokratickým zřízením ohrožena.*“²⁶² V protokolu také hovořil o nesouhlasu církevní hierarchie s politickým vývojem a novým společenským řádem z důvodu, že měla obavy o své mocenské postavení spolu s vlivem na nižší klérus. Proti nově vydaným zákonům a nařízením se církev postavila odmítavě a měla, jak uznává, přijmout nezákonná opatření ve formě štvavých a rozvratných kázání. Klérus měl cíleně hatit jednání usilující o dohodu mezi státem a církví.²⁶³

P. Blesík byl režimem obviněn za svou kritiku při kázáních na misiích, při promluvách i duchovních cvičeních, při setkávání Mariánských družin či za prodávání štvavé literatury a samozřejmě i za čtení pastýřských listů.²⁶⁴ Byl obviněn

²⁵⁶ MANDZÁK, s. 49–53.

²⁵⁷ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Kopie novinových článků z dubna 1950, Lidové noviny, 4. 4. 1950; VLČEK, s. 304–305.

²⁵⁸ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 147; NEULS, s. 123.

²⁵⁹ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 147.

²⁶⁰ Na tuto skutečnost poukazovala v roce 1965 zpráva inspekce ministerstva vnitra. Uváděla, že každá odchylka ve výpovědi byla soudem paušálně odmítnuta jako výmluva. KAPLAN, *Církev a stát 1948–56 v Československu*, s. 158.

²⁶¹ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Kopie novinových článků z dubna 1950, *Rudé právo*, 2. 4. 1950.

²⁶² ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného J. Blesíka.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 306.

ze špionáže pro provinciála jezuitů P. Šilhana a svatovítského kanovníka ThDr. O. Švece, kteří měli od něj obdržené informace odesílat do zahraničí. P. Blesík se během soudního přelíčení bránil: „*Proti lidově demokratickému zřízení se stavím proto, že propaguje materialismus. Zřízení samo o sobě by se mi líbilo, jen se mi nelíbí jeho ideologie. [...] Pokud se týče štvané literatury, byly to brožury, které se prodávaly při misiích. Většinou to byly brožury schválené příslušnými úřady. Někdy se však stalo, že přišel zákaz prodeje těchto brožur a my jsme je prodávali již předtím. Nepamatuji se, že bych vyptával věřících na něco jiného než na věci náboženské. [...] S Dr. Švecem jsem setkal asi dvakrát. Podával jsem mu zprávy o misiích. Zprávy rázu politického jsem mu nepodával. Šilhanovi jsem podával zprávy rovněž o misiích. Pokud jsem v administrativním protokolu řekl, že mně Dr. Švec požádal, abych mu podával zprávy ze svých misijních cest ohledně náboženského, politického a hospodářského dění, to úplně nesouhlasí. Výslovně mne o to nepožádal. Snad jsem byl v nějakém nervovém rozpoložení, když jsem tak vypovídal.*“²⁶⁵

Ve svém odvolání z roku 1956 P. Blesík hovořil o vyšetřovacích postupech ve vazební věznici v Ruzyni. Popíral v celém rozsahu správnost administrativního protokolu konstruovaného vyšetřujícím orgánem, k jehož podpisu byl donucen za použití mučení, tzn. hrubého zacházení, stálého chození, výslechů se zavázanýma očima a ve stoje, buzení v noci každou půl hodinu, pobytu v temnici atd., které vedlo k jeho tělesnému i duševnímu zhroucení. Při jednom výslechu prodělal záchvat, po němž měl až do soudu „diету“. Dále mu vyhrožovali, že zatknou jeho rodiče, když se nebude u výpovědi držet protokolu. Taktéž mu hrozili mravnostními skandály i smrtí. Řekl, „*vyšetřujícími metodami jsem byl tak zpracován, že bych podepsal, i kdyby mi kladli za vinu vraždu vlastní matky*“.²⁶⁶

Státní soud vynesl ve středu 5. dubna 1950 rozsudek.²⁶⁷ Všichni obvinění s výjimkou Stanislava Bartáka byli odsouzeni za pokus o rozvrácení lidově demokratického zřízení v zemi, spojenectví s nepřátelskými silami, přechovávání zbraní a přípravy protistátního spiknutí, tedy zločinů velezrady a kromě Bartáka a Mikuláška za špionáž pro Vatikán a jiné nepřátelské mocnosti, tedy za zločin vyzvědačství.²⁶⁸

²⁶⁵ Tamtéž, s. 307.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 307–308.

²⁶⁷ VAŠKO, *Dům na skále II.*, s. 50; Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, 2010, 9.

²⁶⁸ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 67; ARSH, *Procesy v 50. letech 20. stol.*, Kopie novinových článků z dubna 1950, Svobodné Slovo, 6. 4. 1950.

Výše trestů byla následující: ThDr. I. Mastiliak doživotí, A. Machalka 25 let, PhDr. F. Šilhan 25 let, V. Tajovský 20 let, ThDr. S. Braito 15 let, A. Kajpr 12 let, PhDr. J. E. Urban 14 let, J. Blesík 10 let,²⁶⁹ F. Mikulášek 9 let, S. Barták 2 roky. Kromě těchto trestů jim soud vyměřil i vedlejší tresty, mezi něž patřilo zabavení majetku, peněžité pokuty, náhrada soudních výloh a ztráta čestných práv občanských. V konkrétním případě Ivana Mastiliaka a Jana Blesíka se jednalo o ztrátu jmění a pokutu 50 000 Kčs a Blesík ještě navrhl pozbyl občanských práv.²⁷⁰ Soud současně rozhodl, že zabavené zbraně propadnou ve prospěch státu a skryvané cenné předměty duchovního rázu se navrátí pro náboženské účely církvi.²⁷¹

Dva týdny po proběhnutí soudního procesu pobývali odsouzení kněží v pankrácké věznici. Následně je přemístili na Mírov na Moravě,²⁷² odkud je po dalším týdnu převezli do Valdic. Ve Valdicích byli drženi v přísné izolaci. Jejich příbuzní a známí ani nevěděli, zda ještě žijí, proto se objevovaly různé spekulace, že skončili na Sibiři, že je postříleli apod.²⁷³ Řeholníci ve věznici setrvali na samotkách, ale později byli sestěhováni po dvou. František Mikulášek sdílel celu s P. Blesíkem. Z počátku nemuseli pracovat, ale na podzim roku 1950 dostali za úkol lepit krabice pro čokoládovnu Zora. P. Blesík činnost nadchla a věnoval se jí téměř od ráno do večera, přestože ho trápily zdravotní problémy související s dřívějšími operacemi.²⁷⁴ Vycházky měli povoleny dvakrát týdně po čtvrt hodině, v rozestupech pěti kroků od sebe. Nesměli dostávat žádnou korespondenci, ani ji odesílat. Na počátku listopadu 1950 byli opět přemístěni do samotek na Ruzyni s výjimkou Mastiliaka, kterého odvezli do nemocnice. Začala nová vlna výslechů, související se soudem s biskupy. Nakonec byli odvezeni do věznice Leopoldova či zpět na Mírov, kde skončila jejich izolace, a byli zařazeni na práci do kněžských oddělení těchto věznic. Tři z nich, Barták, Mikulášek a Blesík, si odpykali ve vězení celý svůj trest. Machalka, Tajovský, Braito a Urban se dostali domů na amnestii v květnu 1960. Šilhan a Mastiliak byli propuštěni po patnácti letech

²⁶⁹ Po vynesení rozsudku se státní prokuratura odvolala proti trestu Jana Blesíka. V odvolacím řízení z října 1950 jí bylo vyhověno a jeho trest se navýšil na 12 let odnětí svobody. ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Záznam: Odvolací líčení 26. 10 1950, 8.30 hod.

²⁷⁰ ARSH, Procesy v 50. letech, Úřední záznam o vytěžení spisu a. č. – V 2844 MV.

²⁷¹ ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Kopie novinových článků z dubna 1950, Lidové noviny, 6. 4. 1950.

²⁷² MIKULÁŠEK, s. 80.

²⁷³ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 148.

²⁷⁴ MIKULÁŠEK, s. 82.

na amnestii v roce 1965.²⁷⁵ Kajpr zemřel v Leopoldově 17. září 1959 po devíti letech věznění.²⁷⁶ Církevní úřad navrhl 21. května 1956 vedení státu propustit z vězení některé ordináře po vzoru Polska a Maďarska, kde se tak učinilo v případech většiny vězňů kněží. V polovině července téhož roku se v československých věznicích nacházelo ještě 433 katolických duchovních, což není konečné číslo odsouzených duchovních, jednalo se pouze o osoby ve výkonu trestu.²⁷⁷

Rozhodnutím Nejvyššího soudu v Praze byl 30. července 1968 rozsudek bývalého Státního soudu v Praze ze dne 5. dubna 1950 nad skupinou Machalka a spol. v celém rozsahu zrušen.²⁷⁸

3.2.1 Paměti a svědectví Dr. Mastiliaka a P. Blesíka

Ivan Mastiliak nastoupil v roce 1922 do juvenátu řehole redemptoristů v Hlučíně, v němž setrval dva roky. Současně studoval státní gymnázium. V letech 1928–1929 vykonal 1 rok řeholního noviciátu ve Stropkově na Slovensku. Po jeho dokončení odešel do Obořiště na Dobříšsku, kde studoval teologii. Po šesti letech v roce 1935 byl vysvěcen na kněze a v říjnu téhož roku nastoupil vojenskou službu. V roce 1937 složil maturitní zkoušku v Praze na Jiráskově gymnáziu. V říjnu téhož roku jej provinciál poslal do Říma na vyšší teologická studia. Po sedmi letech dokončil studia na Papežském Východním ústavu a Gregoriánské univerzitě. Poté odešel na Slovensko do Podolince, odkud se v roce 1945 přemístil do Michalovců. Zde se stal představeným řeckokatolického domu. Po osvobození republiky nastoupil v Obořišti jako lektor bohosloveckého ústavu.²⁷⁹

Dr. Mastiliak na dvanácti stránkách sepsal v roce 1985 zajímavé momenty svého života počínaje rokem 1950 a konče rokem 1965. Počátek jeho uvěznění se datuje k 14. březnu 1950, kdy se v podvečerních hodinách, chvíli po společné večeři řeholníků dostavilo do kláštera v Obořišti pět úředníků hledajících Dr. Ivana Mastiliaka. Úředníci mu sdělili, že musí jít s nimi, aby vysvětlil některé věci, a ráno se pak bude moci vrátit nazpět. Následně se pod dozorem úředníků odebral do svého pokoje, kde se převlékl a sbalil si pár věcí. Před klášterem na ně čekalo několik služebních vozidel, se kterými

²⁷⁵ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 148; ARSH, *Procesy v 50. letech*, Úřední záznam o vytěžení spisu a. č. – V 2844 MV.

²⁷⁶ Kolektiv autorů, *Kamínky 2*, s. 34.

²⁷⁷ KAPLAN, *Církev a stát 1948–56 v Československu*, s. 167–168.

²⁷⁸ ARSH, *Procesy v 50. letech 20. stol.*, *Rozsudek Jménem republiky!*

se vydali směr Praha. Zastavili v Bartolomějské ulici, kam byly svázeny i další zadržené osoby. Poté byli všichni přítomní po jednom odvedeni do hlavní vyšetřovny v Ruzyni.²⁸⁰ Po úvodních procedurách a nutném převlečení do vězeňského mundúru byl Mastiliak odveden do velmi skromně vybavené cely. Následující dny probíhalo vyšetřování rychlým tempem, neboť proces byl naplánován na poměrně brzkou dobu. Večer pravděpodobně 30. března 1950 byl namísto večerního výslechu odveden do vrchních poschodí, kde zjistil, že bude spolu s dalšími devíti řeholníky postaven před Nejvyšší soud pro špionáž ve prospěch Vatikánu. Překvapivé jsou autorovy následovné pocity: „*A se mi ulevilo, když jsem slyšel, že jsem v tak znamenité společnosti.*“²⁸¹

Soudní proces trval pět dnů a odehrával se v Justičním paláci v Praze na Pankráci. Část jednoho dne se věnovala filmu o tzv. číhošťském zázraku.²⁸² Po soudu byli všichni obvinění umístěni do jedné místnosti na Pankráci, kde se mohli společně modlit. Po zhruba dalších dvou týdnech všech deset řeholníků převezli jednotky Bezpečnosti do věznice Mírov, ve které opět obývali jednu celu společně s poměrně dobrou perspektivou, že budou moci pracovat také spolu. Ovšem již druhý až třetí den přišel rozkaz sbalit se a došlo opět ke stěhování na jiné místo. Tentokrát se dostali do Valdic, kde je rozmístili na samoty na dalších šest týdnů. Poté se sestěhovali po dvou osobách na celu. Dr. Mastiliak ji obýval společně s otcem Urbanem. Dvakrát týdně chodili na procházku do vězeňského samotkového prostoru, kde museli udržovat rozestupy a nesměli hovořit s ostatními. Z jeho svědectví vyplývá, že nejen věznění, ale i dozorcí byli v tak přísné izolaci, že ani jejich rodiny nevěděly, kde konají službu. O vězněných řeholnících se v zahraničí šířily zvěsti, že jsou po smrti a za spolubratra Blesíka se měla konat i zádušní bohoslužba. Tyto informace se Mastiliak dozvěděl, ale až o mnoho let později od uvěznění.²⁸³

V podvečer 6. listopadu 1950 si pro Mastiliaka přišli dozorcí a rozkázali mu sbalit se. Následně jej převezli do Prahy opět do Ruzyňské věznice za účelem zjistit, jaké měl styky s biskupem Pavlem Gojdičem. Až později zjistil, že tento výslech podstoupil kvůli chystanému procesu v Bratislavě. V Ruzyni strávil následujících 6 týdnů, kde se zhoršil jeho zdravotní stav. Před Vánocemi jej přemístili na Pankrác

²⁷⁹ ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného Dr. J. Mastiliaka.

²⁸⁰ ARSH, Procesy v 50. letech, Hrst vzpomínek na r. 1950–65; MANDZÁK, s. 56–57.

²⁸¹ ARSH, Procesy v 50. letech, Hrst vzpomínek na r. 1950–65.

²⁸² ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Kopie novinových článků z dubna 1950, Svobodné Slovo, 5. 4. 1950; ARSH, BLESÍK, s. 2699.

a po nich na Mírov. Zde obýval místnost s vězni z procesu s Miladou Horákovou. Zhruba po dvou týdnech byl převezen do nemocnice, odkud se ovšem po pár hodinách vrátil na Pankrác a dalšího dne si pro něj opět přišli úředníci, kteří ho přemístili do Valdic. Zde se ještě zhoršil jeho zdravotní stav. Po uplynutí pěti měsíců byli všichni vězni v okolních celách přemístěni do společné ubikace na ošetřovně, kde se setkal s biskupem Gojdičem a biskupem Vojtaššákem i otcem Urbanem, se kterým dříve sdílel celu. Po vyšetření ho umístili s Urbanem do cely pro vězně s tuberkulózou. Jeho zdravotní stav se stále zhoršoval. Neustále vykašlával krev.²⁸⁴

Počátkem prosince roku 1951 se spolu s dalšími vězni dostal do věznice Bory v Plzni, ale již následující den jej opět přemístili tentokrát do Leopoldova. Zde obýval nemocniční oddělení TBC. V únoru 1953 byl přestěhován na Mírov, ve kterém prodělal infekční žloutenku. O rok později se do věznice konečně dostala antibiotika a jiná léčiva. Jejich podání bylo ovšem závislé na věku pacienta. Starší jedinci se léčby nedočkali, proto měl Dr. Mastiliak ve svých 42 letech poměrně štěstí, když byl k léčbě vybrán. Začátkem roku 1955 jej potkalo znovu stěhování. Společně s dalšími čtrnácti církevními osobnostmi ho převezli opět do Leopoldova. Zde se setkal s provinciálem redemptoristů Dr. Suchomelem a byl přidělen na celu s Dr. Husákem. V únoru 1955 došlo k uvolnění a vězni se mohli dostat k novinám a literatuře.²⁸⁵ V roce 1960 jej opět čekal přesun do Valdic na samotku, ve které prožil více než rok.²⁸⁶ Ve stejném roce se Mastiliak odvolal k Nejvyššímu soudu v Praze proti rozhodnutí Krajského soudu ze dne 15. 7. 1960, protože na rozdíl od ostatních nebyl v rámci amnestie propuštěn z vězení, pouze mu byl snížen trest z doživotní na 25 let odnětí svobody. Propuštění z vězení se dočkal až s druhou amnestií 10. května 1965.²⁸⁷

Jan Blesík vychodil šest tříd gymnázia, a poté vstoupil do kláštera redemptoristů v Brně. Po dokončení střední školy v Libějovicích odešel do Českých Budějovic, kde prošel ročním noviciátem a složil slib. Poté odešel studovat do bohosloveckého učiliště v Obořišti, kde zůstal do roku 1935. Současně byl vysvěcen na kněze a přesunul se na své první kněžské místo do Staré Boleslavi. Počátkem října 1935 nastoupil do vojenské služby v Brně. V roce 1937 byl přeložen do kláštera v Českých

²⁸³ ARSH, Procesy v 50. letech, Hrst vzpomínek na r. 1950–65.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ ARSH, Mastiliak, Národní archiv. NPT č. 1 Valdice.

²⁸⁷ ARSH, Procesy v 50. letech, Hrst vzpomínek na r. 1950–65.

Budějovicích, ve kterém setrval až do roku 1946, kdy se přesunul do kláštera sv. Kajetána v Praze, v němž působil jako misionář a ministr kláštera.²⁸⁸ Za druhé světové války se aktivně zapojil do činnosti odbojové skupiny kap. MUDr. Hradeckého a měl na starost zpravodajskou a spojovací činnost. Později s poručíkem Havlíčkem zachraňoval zatčené členy jejich skupiny a dodával do vězení zprávy. Po celou dobu okupace přechovával zbraně a schovával osoby hledané gestapem. Za svou činnost byl v září roku 1945 povýšen na poručíka duchovní služby v záloze.²⁸⁹

Po roce 1945 působil v klášterní komunitě v Praze u sv. Kajetána, kde se nacházel i v úterý 14. března 1950, kam za ním kolem šesté hodiny večerní přišli dva neznámí muži s žádostí o soukromý rozhovor. Jan Blesík oba muže zavedl do sakristie, ti jej ovšem požádali, aby šel s nimi nahoru. Když došli ke klášterní bráně, čekalo na ně několik dalších mužů, kteří si ověřili jeho totožnost a vyzvali jej, by jel s nimi, jelikož s ním nutně potřebují mluvit. Když namítal, že ještě dnes musí sloužit mši svatou, přislíbili mu, že se za chvíli vrátí. Neumožnili mu, aby se na cestu přiblkl, nicméně požadovali klíče od jeho pokoje, protože jim je odmítal vydat, vzali si je násilím a následně ho naložili do připraveného vozu a opustili klášter. Jan Blesík dodal: „*Tak jsem opustil náš klášter v předvečer svátku sv. Klementa ne na deset minut, jak mi řekli, ale na více než na 10 let a vlastně již definitivně [sic], poněvadž nyní již ten klášter není náš.*“²⁹⁰

Obdobně jako Dr. Mastiliaka i jeho dopravili do Bartolomějské ulice a umístili do jedné z kanceláří v budově. Byl svědkem příchodu dvou mužů, kteří radostně volali na vedoucího, „*Akce KL se výborně daří*“.²⁹¹ Zanedlouho znova nasedal do auta a byl odvezen do Ruzyně. Po příjezdu nafasoval vězeňský mundúr a pár drobností k denní hygieně. V jeho cele se nacházel pouze holý slamník, podhlavník, kus dřeva sloužící jako stůl a otevřený záchod. Všechny další dny měly stále stejný scénář po budičku a následné hygieně musel pochodovat po cele bez zastavení až do desáté hodiny večerní s výjimkou doby, kdy jej odvedli k výslechu. U výslechu byla vždy dvojice vyšetřovatelů, která se pravidelně střídala.²⁹² Jak Jan Blesík uvedl: „*Některá dvojice*

²⁸⁸ ARSH, Procesy v 50. letech, Zápis o výpovědi obviněného J. Blesíka.

²⁸⁹ LUDVÍK, František, *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek, dokumenty, projevy, směrnice*, Praha 1946, s. 37–38.

²⁹⁰ ARSH, BLESÍK, s. 2631–2632.

²⁹¹ Tamtéž, s. 2632–2633. Akcí KL je myšlena Akce K.

²⁹² Tamtéž, s. 2633–2636.

*byla aspoň trochu slušná, ale jiné dvojice byly kruté a nelidské a přímo sprosté a to hlavně ty, které vyšetřovaly v noci.*²⁹³

Vyšetřovatelé mu neustále podsouvali, aby se přiznal k protistátní činnosti, že naváděl věřící, aby neposlouchali vládu a poslouchali výhradně Vatikán. Chtěli od něj doznání k rozvážení a šíření protistátních tiskovin, ke snaze zhatit zakládání JZD a dalším podobným činnostem. První série výslechů proběhla ve dnech od 15. do 18. března 1950. V neděli 19. března 1950 se žádný výslech nekonal. Následujícího dne začala série výslechů nanovo. K výslechu byl odveden v ranních hodinách a do své cely se vrátil až v úterý okolo šesté hodiny večer.²⁹⁴ Blesík popisoval výslech následovně: *„Hlavně v noci, kdy se střídaly dvojice vyšetřujících snad každou hodinu, to bylo nesnesitelné. [...] Mezi střídajícími se vyslýchajícími bylo několik skutečných sadistů. Ti mně vyslýchali úplně nahého a hrozně se mi vysmívali.*²⁹⁵ Po téměř třicetihodinovém výslechu Blesík zkolaboval, vyšetřovatelé ho převezli do nemocnice na Pankráci, ale záhy se vrátil znovu k výslechu. Při středečním výslechu 22. března 1950 se četl pouze protokol, kde se obviněný doznával ke svým činům. Blesík ho odmítal podepsat, na což vyšetřovatelé zareagovali výhrůzkou, že pokud nepodepíše, budou zatčeni jeho rodiče. To jej přesvědčilo k podpisu protokolu 22. března 1950. V dalších dnech od 23. do 27. března 1950 měl poměrně klid. Jen občas musel k výslechu, aby popsal obsah konaných misíí.²⁹⁶

Navečer 27. března 1950 se Jan Blesík prvně dozvěděl o chystaném procesu, jehož měl být součástí. Uprostřed místnosti stál prokurátor JUDr. Čížek, který jim oznámil, že *„je podána žaloba na velezrádnou a vyzvědačskou skupinu řeholních představených, agentů Vatikánu pro zločiny velezrady a špionáže, pro něž se spolčili tito obžalovaní...“*, následoval výčet všech deseti obviněných.²⁹⁷ Následně jim jednotlivě vyšetřovatelé přečetli jejich protokoly, když se obsahu Blesík bránil, bylo mu doporučeno, ať to probere se svým obhájcem a obhajuje se až u soudu, ke kterému se dostal společně s ostatními řeholníky v pátek 31. března 1950.²⁹⁸

Ve středu 5. dubna 1950 po vynesení rozsudků nafasovali všichni odsouzení vězeňský mundúr. V této chvíli panovala překvapivě uvolněná atmosféra o níž Blesík

²⁹³ Tamtéž, 2636.

²⁹⁴ Tamtéž, 2636–2639.

²⁹⁵ Tamtéž, 2639–2640.

²⁹⁶ Tamtéž, 2640–2643.

²⁹⁷ Tamtéž, 2645.

píše: „*Pochvalovali jsem si, jak nám to sluší. [...] Všichni se divili, jak je to možné, že jsme po rozsudku tak klidní a veselí a že nejevíme žádný strach z tak dlouhých trestů.*“²⁹⁹ Na Zelený čtvrtek 6. dubna 1950 všechny odsouzené řeholníky sestěhovali na společnou celu. V sobotu 15. dubna 1950 se věznění řeholníci dozvěděli o proběhnutí Akce K v kláštorech a odvezení řeholníků neznámo kam. Akce postihla i Blesíkův klášter svatého Kajetána. Dne 27. dubna 1950 byli řeholníci přesunuti do věznice Mírov na Moravě. J. Blesík popisuje tuto krátkou dobu, kterou zde pobyl velmi kladně. Setkal se tam se známými P. Václavem Jaloveckým a P. Josefem Jelenem z Plzně. Již 3. května 1950 se řeholníci shromáždili k odjezdu na nové místo, tentokrát se opět vraceli směrem na Prahu a nakonec skončili ve Valdicích. Vězni dostali přidělené nové číslo, které jako jediné mělo posloužit k jejich identifikaci. Přestože byli drženi odděleně a nemohli chodit na vycházky, brzy zjistili, že je Valdicích skoro celé kněžské oddělení. Komunikaci mezi sebou zajišťovali vyklepáváním Morseovy abecedy. Blesík se ji naučil, už když seděl ve věznici na Pankráci.³⁰⁰

Začátkem června 1950 onemocněl. Opět se vrátily jeho problémy se žlučníkem. V souvislosti s touto nemocí, jak se Blesík později dozvěděl, byl v rádiu Svobodná Evropa i Vatikánský rozhlas označen za mrtvého. Sloužily se za něj slavnostní requiem. V červenci 1950 se vězni prvně dostali ven na vycházku. Blesík si ihned povšiml známých tváří, mezi nimiž byli opat Machalka, opat Tajovský, P. Braitto a P. Mikulášek. Ostrý režim ve věznici vydržel až do začátku července 1951, poté se jim dostalo lepších životních podmínek.³⁰¹

3.3 Procesy s dalšími významnými redemptoristy – P. Josef Hynek, P. František Suchomel, P. Jaroslav Adámek

Josef Hynek, administrátor proboštství a rektor kláštera na Svaté Hoře u Příbrami, byl souzen Státním soudem v Praze ve dnech 30.–31. ledna 1951, který ho shledal vinným za trestný čin velezrady, což mu vyneslo trest odnětí svobody na 12 let. Jeho trest byl extrémně vysoký. U stejného přečinu v případě jiných osob se věc řešila napomenutím, pokutou či krátkodobým uvězněním. Odsouzení k tak vysokému trestu mělo sloužit k zastrašení ostatních duchovních. Celá trestná činnost P. Hynka spočívala v přečtení

²⁹⁸ Tamtéž, 2646–2649.

²⁹⁹ Tamtéž, 2731.

³⁰⁰ Tamtéž, 2773–2792.

³⁰¹ Tamtéž, 2793–2804.

pastýřských listů 19. a 26. června 1949 na Svaté Hoře, v jeho kritickém kázání proti náboženské nesvobodě a prorežimní „Katolické akci“ a ve zveřejnění trestu exkomunikace pro osoby bojující proti církvi.³⁰² P. Hynek byl na svobodu propuštěn v květnu roku 1960 po amnestii prezidenta republiky. Trest si odseděl na Mírově a v Leopoldově,³⁰³ ve kterých panovaly velmi tvrdé podmínky. Po jeho zatčení o něm neměla jeho rodina celé dva roky vůbec žádnou informaci.³⁰⁴

Provinciál redemptoristů P. ThDr. František Suchomel se ocitl mezi souzenými v prvním tzv. želivském procesu nesoucí označení Dvořák a spol., který se konal u Krajského soudu v Jihlavě v březnu 1953 a odsoudil jej za velezradu a špionáž k 24 letům odnětí svobody. Jedním z jeho přečinů bylo, že vědomě nezabránil ubytování běženců z Polska a Ukrajiny v libějovickém klášteře redemptoristů. Druhého se dopustil, když v roce 1949 na schůzce v klášteře u sv. Kajetána v Praze se dohodl spolu s provinciály různých řeholí, že společně zaujmou odmítavé stanovisko k chystanému hospodářskému zabezpečení církvi. V roce 1950 byl internován v Králíkách, jako většina redemptoristů.³⁰⁵

Druhý želivský proces označovaný Poláček a spol. se konal v červenci 1953 u stejného soudu v Jihlavě. P. Jaroslav Adámek, redemptorista, představený kláštera v Ostravě, byl odsouzen za sdružování proti republice a zpronevěru. Činu sdružování se dopustil tím, že z želivské internace odesílal zprávy, „jež měly vzbudit dojem, že církev římskokatolická je v Československu utlačována a pronásledována, že bude tak vzbuzen i soucit a útrpnost nad internovanými“.³⁰⁶ Kromě tohoto přečinu zprostředkoval provinciálovi Suchomelovi odeslání tří dopisů generálovi redemptoristů v Římě. Přečinu zpronevěry se dopustil v dubnu 1950, když spolupracovníci redemptoristů předal 70 tisíc korun, aby nakoupila ošacení pro jeho spolubratry.³⁰⁷

Celkový počet vězněných redemptoristů v letech 1948–1964 je 52 plus dva odsouzení podmíněně. Nejvyšší trest doživotí obdržel Ivan Mastiliak. V uvedeném

³⁰² ARSH, *Procesy v 50. letech*, Zápis o výpovědi obviněného J. Hynka; VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 308; SOKA Příbram, ONV Příbram, f. Církev – všeobecné věci, inv. č. 196.

³⁰³ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 308.

³⁰⁴ ZEMÁNEK, s. 33.

³⁰⁵ VAŠKO, *Dům na skále II.*, s. 130.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

období byli opakovaně odsouzeni Jaroslav Adámek, V. Jeřábek, J. Hynek, F. Nezval, F. Novák. Všichni zmiňovaní byli odsouzeni dvakrát.³⁰⁸

³⁰⁸ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 151.

4 PLÁN A PRŮBĚH AKCE K

Počátkem roku 1950 byly zpracovány první konkrétní návrhy na centralizaci duchovních, spočívající ve vyklizení řeholních domů a klášterů a izolaci jejich obyvatel v několika soustředovacích klášterech. „Církevní šestka“ získala 20. ledna 1950 přesné údaje o řeholnicích, tzn. v 891 klášterech a řádových domech se nacházelo 14 230 řeholníků a řeholnic. Následně zadala SÚC úkol, vytvořit podrobný plán centralizace mužských řádů, včetně všech centralizačních klášterů.³⁰⁹ Tento plán nesl pracovní označení Akce K, od počátku byl jasně stanoven, ale v jejím průběhu se značně změnil. Zpočátku SÚC plánoval provést Akci na více etap. Nejprve měly být vyklizeny městské kláštery a až později ty venkovské. Úřad také uvažoval o definitivním zrušení řádů jezuitů a německých rytířů prostřednictvím vládního výnosu. Od toho nakonec upustil, a to kvůli jeho protiprávnosti a předpokládané negativní reakci ze zahraničí. Jiný návrh chtěl zahájit Akci centralizací těch nejvíce nepohodlných řádů, salesiánů a jezuitů, a až poté postupně soustřeďovat i ostatní řády. V tomto případě hrozilo nebezpečí obranné protiakce zbylých řádů a vyvolání přílišného rozruchu mezi veřejností.³¹⁰

Na připravované Akci se podílela i Bezpečnost, která měla za úkol převoz řeholníků do centralizačních klášterů. Plán měl dvě části, politickou a bezpečnostní. Politická část zahrnovala opatření, bránící vyvolání veřejného odporu věřících v okolí klášterů. Druhá část, bezpečnostní, vyjmenovávala internační a centralizační kláštery, sedm velkých řádů určených pro první etapu a dále menší řády pro druhou etapu. Dále zmiňovala konkrétní ozbrojené útvary, mající dovoz řeholníků na starost. Otázkou stále zůstávalo, zda se Akce provede najednou, anebo bude mít již zmiňované dvě etapy. Bezpečnost z důvodu vyzrazení plánu doporučovala zvládnout přemístění všech řeholníků najednou, SÚC se naopak přikláněl ke druhé možnosti. Následně předložila „církevní šestka“ předsednictvu ÚV KSČ návrh na povolení Akce K. Jako argument měla posloužit informace získané od vězněných řeholníků, že „na řád se nemůžeme dívat jen jako na pasivní odpůrce, izolované od společnosti“, naopak zde lze pozorovat semeniště protistátní činnosti.³¹¹

Z výše uvedených důvodů se nakonec SÚC rozhodl pro dvouetapovou variantu. První, a také největší úder zahrnoval 7 nejpočetnějších řádů. Pro jejich centralizaci byly

³⁰⁹ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 119.

³¹⁰ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 61.

³¹¹ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 119.

vybrány příslušné kláštery: salesiáni do Oseku (240 osob), redemptoristé do Králík (238 osob), jezuité do kláštera v Bohosudově (217 osob), františkáni do Hejnic (138 osob) a premonstráti, těšitelé a němečtí rytíři se museli přemístit do kláštera v Broumově (celkem 110 osob). Další etapa Akce se týkala členů zbylých řádů. Zvlášť byli odděleni všichni provinciálové, představení jednotlivých řeholních domů a tzv. reakční řeholníci, kteří směřovali do internačního kláštera v Želivě³¹² na Pelhřimovsku. Stejný postup se uskutečnil i na Slovensku.³¹³

Provedením Akce byli pověřeni příslušníci SNB a StB ve spolupráci s pracovníky církevního oddělení místního zastupitelstva. Logistické centrum StB vydalo pro zásah rozsáhlou směrnici, jež vysvětlovala, jakým způsobem s řeholníky zacházet, určovala nové správce objektů a obsahovala časový rozpis postupu celé Akce. Zvolení zástupci za SÚC měli převzít majetek kláštera, předsedové ONV pak odpovídat za vhodné vysvětlení a zdůvodnění odvozu řeholníků obyvatelstvu. V Čechách a na Moravě se Akce účastnilo 270 složek StB a na 946 příslušníků SNB. K přepravě řeholníků se využilo přes 71 autobusů a 129 aut.³¹⁴

Konkrétní a velmi obsáhlý plán Akce K (viz příloha č. 6) navržený na duben 1950, obsahoval 8 bodů opatření před jeho provedením, dále plán Akce a patřičný postup následující po jejím proběhnutí. První nařízení se datovalo k 1. dubnu 1950 a vztahovalo se na SÚC, KNV a ONV. Vedoucí pracovníci SÚC Havelka, Ekart a Knotte, museli postoupit svou běžnou agendu zástupcům, aby se mohli zaměřit pouze na potřebné přípravy. Zavedla se pohotovost pro všechny zaměstnance SÚC, kteří se do Akce zapojili. Mimo nejnnutnější případy nesměli opustit ani své bydliště. Stejně tak platila pohotovost v církevních odděleních KNV a ONV. Druhé ustanovení se zavádělo do 8. dubna 1950. Bezpečnost obdržela zprávu o každém centralizačním a internačním klášteře, obsahující seznam všech obyvatel kláštera a podrobné pokyny, jakým způsobem a kam každého z nich rozmístit. Určila zmocněnce SÚC do klášterů a

³¹² Do internačního kláštera byli svezeni odbojní redemptoristé z různých koutů českých zemí: Vladimír Jeřábek, Stanislav Nekula a Václav Jalovecký z kláštera v Brně, Alois Březina z kláštera v Července, Vojtěch Klímek z kláštera v Českých Budějovicích, Karel Zeman z kláštera ve Čtyřiceti Lánech, Rudolf Schikora z kláštera ve Frýdku, František Novotný z kláštera v Karlových Varech, Josef Lavička z kláštera v Králíkách, Ladislav Daňha z kláštera v Obořišti, Jaroslav Adámek z kláštera v Ostravě, Cyril Jež z kláštera v Plané, František Míka z kláštera v Plzni, Emil Mysliveček z kláštera v Praze III. Emil Oktábec z kláštera na Svaté Hoře a Jan Červinka z kláštera na Svatém Kameni. *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy*, 1. část, s. 43.

³¹³ *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 410

duchovní do klášterních kostelů a kaplí. Krajští církevní tajemníci obdrželi pokyny, obsahující úkoly jim určené na dobu zásahu a po něm. Příloha obsahovala přesné pokyny pro zmocněnce SÚC i KNV pro vyklizené kláštery, zprávu o každém klášteře a potřebné formuláře. Také zahrnovala pokyny vedoucím centralizačních a internačních klášterů. Bylo zapotřebí vybrat vhodné politické vedoucí pro centralizační kláštery a pokračovat v propagační kampani. Na 11. dubna 1950 se plánovalo školení ve Veltrusích pro všechny zmocněnce vyklizených klášterů a pro všechny síly určené pro centralizační a internační kláštery. Dne 13. dubna 1950 byla svolána porada spolehlivých katolických kněží. Opatření zahrnovalo mnoho dalších detailních opatření, například pronajmutí osobních a nákladních aut, následně využitých k přepravě řeholníků. Třetí nařízení platné od 11. dubna 1950 především personálně zajišťovalo Akci. Čtvrté opatření se již týkalo samotného dne zásahu a přinášelo podrobný hodinový rozpis činností v průběhu dne.³¹⁵

Celý podnik započal v sedm hodin ráno poradou s vedoucími moravské skupiny Ekartem a Houskou. Byly jim vyplaceny zálohy pro moravské vyklizované kláštery a pro internační klášter Želiv, také dostali vozy přidělené k provedení operace. V osm hodin všichni zaměstnanci SÚC určení k operaci obdrželi oznámení o zavedení přísné pohotovosti, tzn., nesměli opustit úřad. V témže čase odjela moravská skupina do Veltrus, zde byli vybráni zmocněnci a hospodářští vedoucí pro moravské kláštery a pro klášter Želiv. V deset hodin následovaly telefonické pokyny všem krajským církevním tajemníkům, aby se v osm hodin večer dostavili se všemi spolupracovníky na církevním oddělení. Od dvou hodin odpoledne probíhalo v pražské věznici nakládání věcí denní potřeby pro centralizační a internační kláštery. Řidiči aut se měli připravit k odjezdu na jedenáctou hodinu večerní. Taktéž ve dvě hodiny se nachystaly k odjezdu automobily určené k odvozu zmocněnců pro české kláštery do Veltrus. Ve tři hodiny proběhla telefonická kontrola moravské skupiny. O hodinu později navštívili zaměstnanci SÚC Veltrusy, kde vybrali osoby určené jako zmocněnce a další síly pro vyklizené centralizační a internační kláštery. Byly jim vyplaceny zálohy a přidělen odpovídající počet vozidel. Od páté hodiny začali vybraní pracovníci opouštět Veltrusy tak, aby se nejdéle do osmé hodiny večerní dostavili na svá místa určení. Na osmou

³¹⁴ HORÁKOVÁ, Šárka, *Hoří děšť, aneb, Zpráva o „Akci K“, noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*, Praha 2010, s. 23.

³¹⁵ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

hodinu se dostavili na pracoviště SÚC duchovní určení pro poutní místa a nejvýznamnější kláštery. V půl deváté večer proběhla kontrola v krajích, zda vybraní zmocněnci dorazili na svá oddělení KNV. Všichni zaměstnanci určení pro Akci zůstali přes noc na pracovištích KNV. Plán Akce K obsahoval ještě další podrobnější opatření týkající se moravské skupiny.³¹⁶

Páté ustanovení neslo název „Zásah“, což výmluvně vystihovalo celou jeho podstatu. První jeho část se týkala přípravy na úrovni krajů. V osm hodin večer přišli na církevní oddělení KNV vybraní pracovníci a do vyklizovaných klášterů stanovené hospodářské síly. V určenou hodinu sezval KV StB vedoucího církevního tajemníka KNV, předsedu KNV a tajemníka KV KSČ, kteří obdrželi zapečetěné obálky s instrukcemi, k nimž byly připojeny pokyny pro zmocněnce klášterů. Církevní tajemník KNV následně předal pokyny SÚC zmocněncům a vedoucím pro kláštery. Všichni zmocněnci SÚC, KNV a vybraní jedinci odjeli s oddíly StB do klášterů. Po jejich odjezdu projednali vysvětlovací kampaň určenou nejbližšímu okolí klášterů, již měl na starost ÚV KSČ. Pro klidný průběh se vybrali duchovní, kteří by odsloužili v uprázdněných klášterních kostelech ranní bohoslužby. Mezi jedenáctou a dvanáctou hodinou v noci rozvezly vojenské jednotky instrukce SÚC okresním předsedům ONV. Krajský církevní tajemník měl zajistit, aby se v šest hodin ráno dalšího dne dostavili všichni zaměstnanci církevního oddělení KNV na své pracoviště. Hlášení o průběhu a výsledku Akce podal KV StB na ministerstvu vnitra. Další část se zabývala okresy, v nichž se nacházely vybrané kláštery. Předsedové ONV po obdržení instrukcí svolali tajemníky a informovali je o Akci. Vytvořili tříčlenné revisní komise pro každý postižený klášter. Následovala noční návštěva předsedů ministerstva vnitra a strany v dané obci. Ti měli dalšího dne na starost vysvětlení událostí obyvatelům a připravili se k případnému zákroku proti revoltujícím jedincům. Vedoucí tajemník ONV musel zajistit dopravení dvou zástupců revizních komisí do kláštera tak, aby se na místo určení dostali v ranních hodinách. Následně se sám odebral do vyklizeného kláštera.³¹⁷

V noci ze 13. na 14. dubna 1950 se uskutečnila první etapa Akce K. V českých zemích se pro tuto policejní operaci vžil termín „bartolomějská noc“, na Slovenku se pro tentýž akt ujal označení „barbarská noc“.³¹⁸ Ve všech vybraných kláštřech

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 55.

republiky Akce probíhala téměř totožně. Ozbrojení příslušníci SNB, StB a oddíly lidových milic kolem půlnoci obsadili budovy kláštera, probudili spící řeholníky, přinutili je obléknout se a sbalit si nejn nutnější věci.³¹⁹ Následně byli všichni řeholníci svoláni do jedné místnosti, kde jim zmocněnec SÚC oznámil zestátnění objektu státním dekretem³²⁰ s tím, že oni se dále budou moci svobodně věnovat duchovní činnosti v jiných, k tomu vyhrazených kláštorech. Někdy dokonce svou akci odůvodňovali jako preventivní krok, aby řeholníky ubránili před případnou zlobou lidu. Dubnový plán Akce K podrobně specifikoval podmínky roztrídění řeholníků: „*Do centralisačních klášterů budou soustředěni všichni řeholníci, kteří se právě nacházejí ve vyklizovaných kláštorech, včetně noviců a kleriků /bohoslovců/, mimo místní představené a provinciální představené, kteří budou soustředěni do internačních klášterů. Z těchto představených budou soustředěni do centralisačních klášterů pouze ti, kteří jsou již přestárlí. Do internačních klášterů budou dále soustředěni předem určení známí a vlivní reakční řeholníci.*“³²¹

Posléze ve zbytku noci byli členové sedmi řádů z jednotlivých klášterů v republice převezeni autobusy a nákladními auty s ozbrojeným doprovodem do centralizačních středisek.³²² Po odjezdu řeholníků v kláštorech zůstali už jen příslušníci SNB, provádějící domovní prohlídku, a z příslušníků řádů pouze jeho představený a vybraní reakční řeholníci. Tyto osoby se musely podrobit výslechu, aby sdělily, kam ukryly klášterní majetek. Po sepsání protokolu je převezli do internačního kláštera. Výjimku měli pouze nemocní řeholníci, kteří mohli dočasně v kláštorech zůstat, stejně tak i studenti a učňové. Personál musel kláštery ještě v noci opustit. Oba zmocněnci provedli ihned po svém příjezdu prohlídku objektu a zúčastnili se i domovní prohlídky. Po jejím ukončení převzali spis protokolu, sepsaného s představenými a klíče od kláštera. V kláštorech nadále zůstala jen stráž SNB.³²³

Do centralizačních klášterů svezli i téměř všechny řeholníky nacházející se mimo klášter, kvůli pečlivě připraveným seznamům pracovníky SÚC. Jen hrstce řeholníků se podařilo ukrýt a prchnout do zahraničí. V řádových domech zůstali jen výše zmínění nemocní či příliš staří řeholníci, později převezení do pečovatelských domů

³¹⁹ Katolický týdeník, 2. 4. 2000, XI/14; Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, 2010, 8.

³²⁰ Informace o zestátnění objektu byla lživá. Žádný takový dekret neexistoval.

³²¹ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³²² VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 150.

³²³ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

Charity. Správa klášterů přešla pod zmocnění SÚC. Školy a internáty spadající pod kláštery se zrušily, popřípadě zestátnily. Centralizace se týkala i řádových kleriků a noviců.³²⁴ Do centralizačních a internačních klášterů se celkově převezlo 1746 řeholníků ze 137 řádových domů.³²⁵

Ze strany obyvatelstva se během Akce objevil odpor jen ojediněle. Mohli bychom jej zaznamenat například u zabírání salesiánského noviciátu v Hodoňovicích, kde se před budovou shromáždilo téměř 100 občanů, hlavně žen, protestujících proti Akci. Příslušníci Bezpečnosti tyto nepokoje brzy ukončili.³²⁶ K podobnému incidentu došlo před redemptoristickým klášteřem v Ostravě, kde se v ranních hodinách shromáždilo na 40 nespokojených žen. Avšak po proběhnutí řádné bohoslužby a vykonání následných zpovědí se ženy v klidu rozešly.³²⁷ První nezdar zaznamenali příslušníci Bezpečnosti v případě řádu salesiánů z Ořechova. Nakonec se do kláštera v noci vrátili a řeholníky přesto odvezli.³²⁸ Odpor se ovšem objevil i ze strany samotných řeholníků. V případě některých domů odmítli řeholníci otevřít dobývajícím se příslušníkům Bezpečnosti dveře, takže dovnitř museli vniknout násilím, jak se tomu stalo v případě sídla redemptoristů Svaté Hory u Příbrami.³²⁹ Obdobný scénář se odehrál u řádu františkánů sídlícího v Zásnukách, kde museli vylomit vrata kláštera, neboť jeho obyvatelé odmítali otevřít. Ze stejného důvodu vnikli příslušníci Bezpečnosti oknem do salesiánského kláštera v Praze. Samozřejmě existuje více podobných svědectví o obdobném odporu.³³⁰ Ovšem na základě hlášení o proběhnutí Akce lze konstatovat, že ji řeholníci přijali s určitou lhostejností, až apatií. Dá se předpokládat, že očekávali provedení zásahu, ale bylo také zřejmé, že jej předpokládali později.³³¹

³²⁴ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 69.

³²⁵ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 120.

³²⁶ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 71.

³²⁷ ARSH, *Procesy v 50. letech*, Zpráva sepsaná v Ostravě 14. 4. 1950 v klášteře Redemptoristů.

³²⁸ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 71. Mnohem dramatičtější průběh provázal Akci K na Slovensku, kde došlo na několika místech ke střetu věřících bránících řeholníky s policejními jednotkami a s armádou, např. v obci Spišský Štvrtok (kraj Košice) použily pořádkové oddíly slzný plyn. Největší nepokoje proběhly v okolí soustředovacího tábora Podolinec (okres Stará Ľubovňa), kde dav zhruba dvou stovek mužů a jednoho mladíka napadl ostrahu kláštera a pokusil se osvobodit zde držené řeholníky. Při střetu došlo na obou stranách k řadě zranění a jeden z protestujících byl vážně postřelen. *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 167–168.

³²⁹ ARSH, *Procesy v 50. letech*, Noční přepadení Sv. Hory – 1950.

³³⁰ HORÁKOVÁ, s. 24.

³³¹ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 43.

SÚC počítal s případnou nevolí ze strany věřících, a proto již na další den zajistili v klášterních kostelech mše vedené pověřenými diecézními kněžími.³³² Akce K se nijak masově nepropagovala jako v případě monstrprocesů, jen v případě odporu věřících proti zásahu v kláštorech nasadili představitelé státu vysvětlovací kampaň celé události.

V rámci plánu Akce K se připravil podrobný rozpis činností a opatření i na následující dny, jež měl na starosti SÚC. Druhého dne se především řešila funkčnost informačních kanálů, inspektoři museli podávat hlášení SÚC, výjimkou nebyly neustálé telefonní hovory či porady. Nejdůležitějšími se stala hlášení a poskytnutí podkladů okresním církevním tajemníkům, kteří informace zpracovali a postoupili je KNV. Ještě stále se internační kláštery dovybavovaly různými věcmi nutnými k provozu. Pokračovala kampaň proti řádům a konala se porada se spolehlivými katolíky, kteří získali informace k provedení Akce a její vysvětlení. Jeden z přednostních úkolů spočíval v inventarizaci potravin a materiálů hodících se k vybavení ubikací v zadržovacích kláštorech. Dále zmocněnci pro kláštery zajistili veškeré účetní doklady, finanční hotovost a běžné účty. Zkontrolovali všechny klíče, vchody a ujistili se, jestli jsou zavřená všechna okna, a posléze zajistili hlídku SNB.³³³

Třetího dne se dokončilo zásobování klášterů základním vybavením a začaly se v nich zřizovat prádelny, dílny, hospodářské místnosti, účtárny a kulturní střediska. Čtvrtý den ze SÚC opět vyslali do všech krajů instruktory, mající na starost zjistit, v jaké fázi se ocitají inventury ve vyklizených kláštorech, a co nejrychleji je dokončit. Do klášterů určených jako přeškolovací střediska, sklady církevních památek, archivy atd., se dostavili hospodářští odborníci, kteří na místě připravili prostory a zajistili potřebné vybavení tak, aby splňovaly podmínky pro nové využití. Pro přeškolovací kláštery se museli vybrat vhodní vedoucí a definoval se organizační řád. Také se zahájilo jednání s představiteli zbylých mužských řádů, kteří obdrželi výzvu ke spolupráci a k předání řeholníků do duchovní správy. Pátého dne zvolení vedoucí prošli krátkou instruktáží, a posléze se odebrali na určená poutní místa. Pro internační kláštery se vybral další personál nutný k jejich plynulému provozu. Akce se tak dovršila po hospodářské stránce a kompletně ji pod svou správu přejala Náboženská matice. Dokončila se jednání o zavedení vhodné výroby do internačních a centralizačních

³³² NA, f. SÚC, kart. 8, inv. č. 74.

klášterů. Uzavřela se inventura v klášterech určených pro přeškolení a byli sem vybráni vhodní lektoři.³³⁴

První oficiální zmínka o Akci zazněla z ČTK, která ji zdůvodnila jako preventivní opatření proti další protistátní činnosti řádů s příslibem lepšího využití klášterních budov a umožnění svobodného náboženského života řeholníků v klášterech tomu vyhrazeným.³³⁵ Výmluvnou se stala zpráva taktéž z produkce ČTK z 18. dubna 1950: „*V poslední době bylo zjištěno, že nástrojem zahraničních nepřátel republiky se staly katolické kněžské řády. Při soudním projednání rozvratné protistátní činnosti bylo prokázáno, že v četných klášterech byli ukrýváni nepřátelští agenti, vyzvědači a dokonce vrahové. V klášterech byla odhalena skladiště zbraní, tajné vysílací stanice a mnohé kláštery se staly základnami vyzvědačské a rozvratné činnosti. [...] Poněvadž bylo zjištěno, že v prostorných klášterních budovách žilo vždy jen několik jednotlivců, kteří nepracovali a zabývali se ponejvíce štváním a pobuřováním, byly řády soustředěny do několika klášterů, kde budou mít možnost, aby se věnovaly ryze náboženskému poslání podle zvláštních předpisů vlastní řehole. Uprázdňené budovy budou dále sloužit především potřebám katolické Charity a sociálním a zdravotním účelům. Některé bude možno přeměnit na byty, jichž obyvatelstvo v okolí klášterů tak citelně postrádá.*“³³⁶

Podobná argumentace se objevuje i na stránkách Katolických novin: „*V rozsáhlých klášterních budovách žilo namnoze jen několik mnichů. Případ, kdy jediný mnich měl v užívání 30 pokojů, je sice nejvýraznější, ale zdaleka ne výjimečný. V řadě velkých klášterních budov žil jediný řeholník sám, maje ovšem k dispozici alespoň jednoho služebníka a jednu služebnici. [...] Roztroušení i ojedinelí řeholníci z obrovských klášterních budov byli soustředěni do několika klášterů.*“³³⁷

Politické špičky Akci přisuzovaly velký význam a hodnotily ji veskrze kladně, o čemž svědčí dopis Rudolfa Slánského krajským výborům: „*Zasazujeme dosud největší ránu reakční katolické hierarchii, jejím imperialistickým rezidentům, likvidujeme mimořádně aktivní a nebezpečnou agenturu nepřítele v naší zemi. Zásah podstatně přispěje ke zlomení vlivu imperialistických agentů v katolické církvi.*“³³⁸ Optimismus ze

³³³ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 70.

³³⁶ NEULS, s. 149–150.

³³⁷ Katolické noviny, 21. 5. 1950, II/21.

³³⁸ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 120.

strany představitelů moci se ukázal do jisté míry neoprávněný, jelikož jak už bylo řečeno, na některých místech Akce neproběhla vůbec hladce.³³⁹

Během první etapy došlo v táborech v českých zemích k soustředění 809 řeholníků; Bohosudov 197 řeholníků (jezuité), Osek 181 řeholníků (salesiáni), Broumov 96 řeholníků (premonstráti, těšitelé), Králíky 224 řeholníků (redemptoristé,³⁴⁰ dominikáni, salvatoriáni), Hejnice 111 řeholníků (františkáni). V Želivě bylo internováno 67 řeholníků a 21 těžce nemocných převezeno do nemocnice do Semil. Zásah postihl 75 klášterů.³⁴¹

Druhá etapa Akce K se týkala zbylých osmnácti řeholí, začala 26. dubna 1950 a probíhala po další dva dny. Měla klidný průběh, jelikož se s ní už počítalo.³⁴² I v tomto případě řeholníky odvezli do stejných centralizačních a internačních táborů jako v první etapě. Přestože se zdržovali na stejných místech, drželi je od jejich kolegů odděleně. Ve druhé etapě se museli přemístit řeholníci z 69 klášterů do centralizačních a internačních táborů v celkovém počtu 364 osob. Bohosudov 29 řeholníků (minoriti), Osek 68 řeholníků (salvatoriáni, piaristé), Broumov 180 řeholníků (dominikáni, kapucíni, křížovníci, maltézští rytíři), Hejnice 78 řeholníků (benediktini, petrini, bosí augustiniáni, cisterciáci, servité), a 9 jich poslali do internace.³⁴³ Náměstek předsedy vlády a vedoucí úřadu SÚC, Zdeněk Fierlinger, zhodnotil celou akci soustředění mužských řádů takto: „*Podařilo se především zneškodnit a neutralizovat tisíce reakčních elementů z řad řeholníků, zlomit jejich odpor, mnohé z nich vrátit normálnímu životu a zbytek zaměstnat užitečnou prací v kláštorech za slušných životních podmínek.*“³⁴⁴

Celkově v českých zemích Akce postihla 1164 řeholníků v centralizačních kláštorech a 76 v internačních, postiženo bylo na 144 řeholních domů. V celém

³³⁹ Tamtéž, s. 120–121.

³⁴⁰ Zpráva z 15. dubna 1950 uvádí, že se v ranních hodinách nacházelo v Králíkách 170 řeholníků z řádu redemptoristů. Žádný z nich neměl být nemocný a nálada internovaných byla vyhodnocena jako poměrně dobrá. Také je míněno provedení blíže nespecifikovaných upravovacích prací. NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁴¹ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 169.

³⁴² KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 120; Katolický týdeník, 2. 4. 2000, XI/14.

³⁴³ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 171. Zvláštní výsadu získal jediný řád, který zůstal ušetřen soustředování, milosrdní bratři. Komunistické vedení se pravděpodobně nechtělo před veřejností prezentovat stejným zákrokem jako nacisté, kteří tento řád rozpustili a zakázali, a navíc by jeho zničením přišli o zkušené ošetřovatele z nemocnic. VLČEK, *Procesy s řeholníky v 50. letech a v první polovině 60. let*, s. 121–122.

³⁴⁴ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

Československu se pak Akce týkala 2376 řeholníků, 2201 bylo přemístěno do centralizačních táborů a 175 do internačních. Likvidace zasáhla v celkové bilanci 219 řeholních domů.³⁴⁵ Akce K oficiálně skončila 4. května 1950.³⁴⁶

Počínaje dnem zásahu proti řeholním řádům se do opuštěných objektů dostavili zmocněnci, mající na starosti provést inventární soupis veškerého movitého majetku a zamezit jeho ztrátám či krádežím. SÚC vydal přesné směrnice, podle kterých se soupis prováděl. Zmocněnec měl v první řadě dohlédnout na sepsání a zajištění cenných předmětů. Následně se ustavily tříčlenné komise z místních občanů, provádějící soupis veškerého ostatního majetku.³⁴⁷

Po vyklizení mužských řeholí vyvstal nový problém související se správou vyklizených klášterních budov, neboť řehole jako takové nebyly právně zrušeny. Z toho důvodu SÚC pověřil správou budov Náboženskou maticí, která se musela 21. května 1950 reorganizovat a stát se právníkou korporací s vlastním rozpočtem podléhající přímo SÚC, ustanovenou zákonným správcem veškeré majetkové podstaty vyklizených klášterů. Kromě toho jí uložili péči o centralizační kláštery, jimž měla poskytnout potřebné vybavení a zajištěnost jejich hospodářskou funkčnost. K dalším jejím povinnostem patřily provedení dispozic s nemovitým i movitým majetkem v uvolněných kláštorech, předání vyklizené budovy novým uživatelům podle pokynů vládní dislokační komise a movitého majetku do užívání kulturním institucím podle pokynů SÚC. Svoz kulturních památek na nové místo určení se prováděl až do listopadu 1950. Ostatní inventář, o který nejevily zájem žádné instituce, se postupně likvidoval.³⁴⁸ Náboženská matice v souvislosti s vyklizením klášterů a jejich novou správou dobře posloužila k uklidnění společnosti, jelikož ta ji považovala za instituci sloužící potřebám církve.

³⁴⁵ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 75.

³⁴⁶ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 120, Akce K se v případě řádu redemptoristů týkala 237 řeholníků, 17 domů, ze kterých při Akci bylo vyklizeno 16. Soustředění v Králíkách se dotýkalo 221 řeholníků a do internačního kláštera v Želivě bylo umístěno 16 řeholníků. NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁴⁷ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108; NA, f. ŘR, kart. 39, inv. č. 92; SOKA Příbram, ONV Příbram, f. Církve – všeobecné věci, inv. č. 196. Celkově se jednalo o skupinu přibližně 600 lidí, kteří ovšem neměli potřebné vzdělání. Se soupisem se začalo hned druhý den po uskutečnění akce. NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁴⁸ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108. Zmocněncům a členům soupisových komisí byly za jejich externí spolupráci vyměřeny odměny. Během prvních 21 dnů pobírali zmocněnci 150 Kčs za den, po uplynutí této doby se částka snížila na 100 Kčs denně. Výše finanční odměny členům soupisových komisí nebyla předem stanovena. SOKA Příbram, ONV Příbram, f. Církve – všeobecné věci, inv. č. 196.

Většina ze zabraných klášterních budov, jichž bylo na 429, se nedostala do rukou nemocnic a rodin, nýbrž připadla především armádě a ministerstvu vnitra. Jenom během první etapy Akce K se převedlo z řádových financí na účet Náboženské matice, pověřené správou jejich majetku, téměř 19 milionů korun a zabavilo se na 650 vkladních knížek.³⁴⁹ Národní knihovna, stání vědecké knihovny a archivy převzaly z klášterů až 1 260 000 knih.³⁵⁰ Národní galerie se obohatila o 624 obrazů, 247 plastik, 61 kreseb a Uměleckoprůmyslové muzeum obdrželo přes 1100 uměleckých předmětů. Nesprávným zacházením příslušníků Bezpečnosti a armády se mnohé cennosti poškodily, jiné zcela zničily nebo dokonce rozkradly.³⁵¹ Cennými předměty se obohatila i Charita, která měla nárok na bohoslužební předměty, devocionálie, mešní roucha, látky, zařízení kaplí, harmonia, klavíry i piána a všechny náboženské předměty.³⁵² Některé vyklizené budovy byly vybrány k církevním účelům, to znamená, že se z nich staly centralizační kláštery, přeškolovací střediska, katolická střediska či fary. V případě řádu redemptoristů se k těmto účelům využíval klášter na Svaté Hoře u Příbrami, z nějž se stalo katolické středisko, klášter v Karlových Varech, určený pro školení kněží a řeholníků, klášter v Králíkách se využíval jako centralizační klášter, klášter ve Svitavách posloužil k bližší nespecifikovaným církevním účelům a z Frýdeckého kláštera se stalo katolické středisko.³⁵³

Akce K podnítila vedení strany k obdobnému zákroku i vůči ženským řeholím. Vedení uložilo „církevní šestce“ 17. dubna 1950 vypracovat plán na soustředění řeholnic, pokud možno mírovou a poklidnou cestou. Již 3. května 1950 naléhal ministr národní obrany Čepička na urychlení plánu v otázce ženských klášterů, z důvodu

³⁴⁹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 75. V klášteře redemptoristů v Obořišti bylo na vkladních knížkách zabaveno přibližně 132 000 Kčs. NA, f. ŘR, kart. 39, inv. č. 92

³⁵⁰ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 75. Lektorská rada ÚV KSČ, posuzující a schvalující vydávání knižních publikací, se mimo jiné podílela na schválení a přípravě několika seznamů zakázané literatury, která se nesměla vydávat a byla odstraňována z knihoven a ničena. První takový seznam knih pocházel z října 1948. V roce 1950 byly seznamy zakázané literatury použity při vyklizení klášterních knihoven a mnohé publikace byly zničeny. KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*, Praha 1994, s. 15.

³⁵¹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 75; *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 2. část, s. 103; ARSH, BLESÍK, s. 2750. Konkrétním příkladem nešetřného zacházení může být stěhování knih trestanci z Obořiště na Strahov, při kterém se některé z nich poškodily. NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108. Na konci roku 1951 provedlo ministerstvo státní kontroly na Státním úřadě pro věci církevní a v Náboženské matici revizi celé Akce po stránce hospodářské. Konečná zpráva konstatovala některé chyby a nedostatky spíše formálního rázu, kterých se zaměstnanci SÚC při likvidaci majetku klášterů dopustili. Tamtéž.

³⁵² SOKA Příbram, ONV Příbram, f. Církev – všeobecné věci, inv. č. 196.

³⁵³ Tamtéž.

potřeby vyklizení budov pro armádu. Podrobný plán byl schválen 28. srpna 1950, v době, kdy už samotná Akce probíhala.³⁵⁴ Celková bilance soustředění řeholnic po skončení vyklizování klášterů v listopadu 1950 vypadala následovně: ze všech řeholnic, přibližně tedy 10 000, v první etapě probíhající ve dnech od 26. července do 15. srpna 1950 se přemístilo 289 řádových sester z deseti budov. Ve druhé etapě probíhající od 28. srpna do 28. září 1950 se odsunulo 4073 řeholnic z 339 domů do 33 středisek. V následující etapě se z těchto středisek přemístilo na 2000 řeholnic do průmyslu. Řeholníci a řeholnice nezůstali v centralizačních kláštřech bezprizorně, nasadili je na práci do průmyslu a zemědělství.³⁵⁵

V polovině května 1950, tedy již pod ukončení Akce K provedli zaměstnanci SÚC průzkum veřejného mínění, jehož výsledek působil příznivěji, než očekávali. Pokroková veřejnost i pokrokový kněžský přijali Akci kladně s uspokojením nebo alespoň s pochopením. Většina římskokatolických kněžských přijala opatření s pasivním odporem. Na základě těchto zjištění došel SÚC k závěru, že nebude potřeba provést vysvětlovací kampaň pro veřejnost, a že se proto zaměří pouze na římskokatolické duchovenstvo. V katolickém tisku se jasně uvádělo, že se nejednalo o likvidaci řádů, nýbrž o soustředění roztroušených jednotlivců do 15 vybraných klášterů. Uvolněné klášterní budovy měly zůstat majetkem Náboženské matice a posloužit kulturním a sociálním účelům. Články tohoto druhu začaly vycházet v katolickém tisku již v týdnu od 15. května 1950.³⁵⁶ V rámci dalšího opatření zaslali zaměstnanci SÚC dopis všem římskokatolickým kněžským, který vysvětloval zásah proti řeholním řádům s opodstatněním v jejich podvratné protistátní činnosti. Akce K byla opětovně vysvětlována na krajských konferencích, pořádaných v květnu a červnu tohoto roku. Informační kampaň a rozprava nad pozitivním přínosem událostí proběhla v místních a závodních organizacích KSČ stejně jako v jiných masových organizacích. Kampaň se realizovala i prostřednictvím rozhlasu, a to v místech s vysokou religiozitou. Ve školách

³⁵⁴ Ze zprávy KNV v Praze adresované všem Okresním církevním tajemníkům Pražského kraje vyplývá, že vyklízení ženských řeholních domů nebylo tak proplánované a efektivní jako v případě řeholních mužských. Zpráva vyzývá Okresní církevní tajemníky, aby provedli pečlivý průzkum okresů, zdali byly vyklizeny všechny ženské řeholní domy a žádný nebyl opomenut. Výsledky průzkumu museli nahlásit nejpozději do 10. října 1950. Je nutné ale zmínit, že řeholnice byly více rozptýlené než řeholníci. Obývaly nejen kláštery, ale i soukromé domy, internáty pro pracující a studující mládež, dětské domovy, útulky, mateřské školy a jesle. SOKA Příbram, ONV Příbram, f. Církev – všeobecné věci, inv. č. 196.

³⁵⁵ KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 121. Vojtěch Vlček udával odlišný počet přemístěných řeholnic, podle kterého mělo být od konce července do konce září 1950 převezeno do soustředěvacích středisek 4262 sester. *Katolický týdeník*, 9. 11. 2003, XIV/45.

se do konce května připravovaly informativní přednášky o klášterech. Do prodeje a do knihoven byla umístěna brožura „*Co se skrývalo za zdmi klášterů*“.³⁵⁷

4.1 Akce K – Svatá Hora, Obořiště, sv. Kajetán

O průběhu Akce K na Svaté Hoře u Příbrami vypovídá svědectví jednoho z řádových bratří zdržujícího se v tuto osudnou noc v klášteře, ovšem jeho identita nám není známa, jelikož není pod strojopisem podepsán. Akce K se na Svaté Hoře rozeběhla v 11 hodin v noci dne 13. dubna 1950, v době, kdy se v objektu nacházelo 13 příslušníků řádu. Probudily je nezvyklý hluk a zvonění u brány kláštera. Místní vrátný prozkoumal situaci a zjistil, že se do domu snaží dostat zhruba 15 mužů bušících trámem do masivních dveří brány. Okamžitě vše nahlásil zástupci představeného, který poté volal o pomoc na policii, ovšem marně, jelikož dveře pod náparem povolily. V této době byl již pisatel oblečen a směřoval do přízemí budovy, ovšem cestou se střetl s příslušníky Bezpečnosti. Ti jej vyzvali, aby zdvihl ruce a provedli mu osobní prohlídku, zda u sebe nemá nějakou zbraň. Následně ho vyzpovídali, proč jim nikdo nepřešel otevřít. Řeholník vysvětloval, že se snažili na policii dovolat o pomoc, jelikož se domnívali, že se do budovy vkrádají lupiči a netušili, že to je právě policie, kdo se dobývá dovnitř.³⁵⁸

Všichni zbylí řeholníci byli probuzeni. Příslušníci policie začali prohledávat všechny pokoje. Jeden z nich měl dohlédnout na zvony, aby je nikdo nespustil na poplach. V pokoji pisatele jeden z příslušníků projevoval zájem o korespondenci a adresář, ale nic z toho mu nemohl řeholník vydat, jelikož vše již dříve spálil v kamnech. Následně řeholník dostal rozkazem vzít si jedno náhradní převlečení a jedny boty a následovat příslušníka Bezpečnosti.³⁵⁹ Poté se všichni řeholníci museli shromáždit v jídelně, aby zjistili, že budou autobusy připravenými před branou převezeni do bezpečí. Nakonec museli ještě hodinu čekat, než se veliteli zásahu podařilo spojit s Prahou a oznámit úspěšné provedení Akce. Svatou Horu autobusy opustily

³⁵⁶ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108; Katolické noviny, 21. 5. 1950, II/21; Tamtéž, 16. 7. 1950, II/29.

³⁵⁷ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁵⁸ ARSH, Procesy v 50. letech, Noční přepadení Sv. Hory – 1950.

³⁵⁹ Tamtéž. Osobní majetek řeholníků z jejich původního kláštera, čímž je myšleno především oblečení a případně i knihy z osobních knihoven, byl po dohodě Okresního církevního tajemníka se zmocněncem příslušného centralizačního kláštera, v tomto případě kláštera v Králíkách, odeslán za řeholníky. Taktéž se tyto dva domluvili na způsobu dopravy a vzniklé náklady byly připsány centralizačnímu klášteru. SOKA Příbram, f. ONV Příbram, Církev – všeobecné věci, inv. č. 196.

kolem jedné hodiny ranní.³⁶⁰ V klášteře zůstaly tři řeholnice a byla zadržena posluhovačka snažící se pronést 8000 Kčs. Údajně měly být nalezeny letáky, vysílačka a revolver.³⁶¹ Správu klášterního kostela posléze převzal P. Petr Unger.³⁶²

Když projížděli Obořištěm, povšimli si, že i zde probíhá podobný zásah, jelikož všechna okna budovy svítla, z čehož autor tiskopisu usoudil, že je tato Akce organizována celostátně. Až do poslední chvíle nevěděli, kam je vezou. V časných ranních hodinách přijeli do Králík, kde se setkali se svými spolubratry z jiných klášterů z celé republiky. Strážci se podívovali nad tím, že mezi řeholníky panovala poměrně radostná nálada z takového shledání. Po čtrnácti dnech od ubytování v centralizačním klášteře proběhlo třídění, na jehož základě se museli někteří řeholníci převést do Broumova, Želiva, později také do Oseku, Bohosudova, Hejnic a Hájku. Mladí řeholníci museli nastoupit na několikaletou vojenskou službu. Po přesně nespecifikované době byl autor tiskopisu přemístěn do kláštera v Želivě. Místní řeholníci pracovali denně v klášterní zahradě, v lese a dojížděli na stavby. V tomto klášteře strávil následujících pět let, odkud jej po vážné nemoci propustili.³⁶³

Svědectví o průběhu Akce K v klášteře redemptoristů v Obořišti přinesl Jaroslav Saller, CSsR, jenž sepsal své svědectví ještě před svou smrtí. O zásahu se dochovala i písemná výpověď P. Jana Bláhy v archivu Svaté Hory, který však některé momenty přepadení kláštera interpretuje odlišným způsobem.

Jaroslav Saller započal své teologické studium v říjnu 1946 na bohosloveckém učilišti v Obořišti. Zde také působil jako učitel Ivan Mastiliak. Od února 1948 začaly časté policejní prohlídky a úřady se na učiliště také zaměřily. Studenti měli zakázané veškeré cesty i studium v zahraničí, přesto mohli bez větších potíží pokračovat ve studiu.³⁶⁴ Ze svědectví nejmenované osoby z Obořiště, které sepsal Jan Blesík, víme, že od 5. dubna 1950, tedy dne kdy padl rozsudek nad řeholníky z tzv. procesu Machalka a spol., se v okolí kláštera začaly dít neobvyklé věci. Řeholníci si povšimli, že jsou ve dne i v noci sledováni, byly spatřeny osoby obcházející klášterní zahradu a jednoho

³⁶⁰ ARSH, Procesy v 50. letech, Noční přepadení Sv. Hory – 1950. K centralizaci v Králíkách se určilo 15 řeholníků a pouze Emanuel Oktábec, spravující klášterní kostel, byl internován v Želivě. *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 133.

³⁶¹ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 2. část, s. 60, 73.

³⁶² *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 134. Svatá Hora měla po vyklizení sloužit jako katolické středisko. NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108. Exerciční dům získala nemocnice v Příbrami. Tamtéž; *Katolické noviny*, 16. 7. 1950, II/29.

³⁶³ ARSH, Procesy v 50. letech, Noční přepadení Sv. Hory – 1950.

³⁶⁴ SALLER, s. 15–16.

zahlédli přímo na ní. Řeholníci si povšimli i neznámých podezřelých osob, které navštěvovaly klášter v době velikonočních svátků. Na pohyb některých podezřelých jedinců v okolí kláštera řeholníky upozornili i samotní obyvatelé obce.³⁶⁵ Podle svědectví J. Sallera probudili 14. dubna 1950 v půl druhé ráno všechny obyvatele Obořiště ozbrojení příslušníci Bezpečnosti.³⁶⁶ P. Bláha uvedl, že se tak stalo kolem jedenácté hodiny noční dne 13. dubna 1950.³⁶⁷ Fráter Kajetán zase tvrdil, že ho probudili půl hodiny před půlnocí téhož dne. Když vešel na chodbu, v každém rohu uviděl ozbrojené příslušníky SNB.³⁶⁸ Všichni studenti i profesori v čele s rektorem P. Haderkou se museli shromáždit v jídelně, největší obytné místnosti. Zde si vyslechli znění listiny uvádějící, že na rozkaz strany a vlády budou přemístěni na tajné místo a že se další potřebné informace dozví až následujícího dne.³⁶⁹ Poté se všichni za doprovodu příslušníků SNB rozešli do svých pokojů, aby si sbalili nejnnutnější věci. Ještě než úplně opustil klášterní budovu, podstoupili prohlídku osobních věcí.³⁷⁰

Následně kolem druhé hodiny ráno nastoupili do dvou připravených autobusů a odjeli do největšího redemptoristického kláštera v pohraničí, do Králík.³⁷¹ V klášteře zůstalo šest řeholnic a jeden sluha.³⁷² Hospodářská zvířata, vepřič a kráva, byla předána JZD. Podle zprávy církevního tajemníka se v klášteře našly zbraně, vojenské součástky, nepřenosná vysílací stanice, vysílačka, cyklostyl, protistátní písemnosti a dva trestanecké oděvy.³⁷³ Internace v Želivě se týkala pouze P. Ladislav Daňhy, zbylí

³⁶⁵ ARSH, BLESÍK, s. 2751–2752.

³⁶⁶ SALLER, s. 16.

³⁶⁷ Bláha se musel okamžitě obléci a jít do studovny, kde si na pokyn příslušníka policie vzal svůj občanský průkaz, vysvědčení a doklady. Ostatním bratřím toto umožněno nebylo. Kolem druhé hodiny ranní následujícího dne všichni řeholníci odjeli do Králík, kam dorazili v 11 hodin dopoledne. V tomto centralizačním klášteře se nacházeli téměř všichni redemptoristé. ARSH, *Procesy v 50. letech, Vzpomínky P. J. Bláhy na r. 1950.*

³⁶⁸ ARSH, BLESÍK, s. 2752; VLČEK, Vojtěch, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel : rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismus v letech 1948–1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 384.

³⁶⁹ SALLER, s. 16.

³⁷⁰ ARSH, BLESÍK, s. 2752. Ze svědectví frátera Kajetána se dozvídáme nezvyklou informaci, když před nastoupením do autobusu slyšel jednoho z vojáků pronést směrem k řidiči několik ruských slov, což jej utvrdilo v přesvědčení, že celá akce byla organizována za spolupráce se Sověty. Tamtéž. Po vyklizení kláštera vznikly rozsáhlé seznamy osobních věcí řeholníků rozříděných podle jejich pokojů, které jim byly po zaevidování a rozřídění odeslány. NA, f. ŘR, kart. 39, inv. č. 92

³⁷¹ ARSH, BLESÍK, s. 2752.

³⁷² *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 130. Řeholnice se musely neprodleně sbalit a byly převezeny do kláštera boromejek v Praze III. Tamtéž, s. 131.

³⁷³ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 2. část, s. 60, 73.

řeholníci v počtu 54 osob byli převezeni do Králík.³⁷⁴ Správu klášterního kostela následně převzal Josef Medula.³⁷⁵

Redemptoristů včetně noviců se v této době mělo v Králíkách nacházet přibližně 250. V souvislosti s přesunem do jiného kláštera si P. Jan Zemánek stěžoval na nedostatek prostoru pro tolik lidí.³⁷⁶ Jaroslav Saller překvapivě vypovídá, že pro něj na čtyři a půl měsíce začalo nejkrásnější období jeho života: „byli jsme opravdu jako jedna velká rodina.“³⁷⁷ Do Králík umístili i provinciála Františka Suchomela, kterého zapomněli odvést, jako všechny představené, do internačního kláštera v Želivě.³⁷⁸ Řeholníci si v novém působišti nemohli stěžovat na stravování. Hned prvního dne dostal každý přiděl jídla na dva dny a zároveň se podávala káva.³⁷⁹ Řeholníkům se dostávalo jejich obvyklé stravy, jelikož se mezi nimi nacházeli ti, jež měli v původních klášterech na starosti obsluhu kuchyně. Když se lidé dozvěděli o svezení řeholníků do kláštera, začali jim posílat potraviny všeho druhu a neuvěřili tvrzení, že netrpí nouzí. Na příchozí balíky se zpočátku vztahovalo nařízení poštovní zásilky vracet. Pošta protestovala proti hromadícím se balíkům s kazíci se potravinami, proto velitel tábora nařídil výjimku a všechny zásilky se začaly denně doručovat.³⁸⁰ Potravin v klášteře byla přemíra, a proto provinciál redemptoristů vybídl hlídající příslušníky policie, aby si také nabídli, což vedlo k jejich vzájemnému sblížení a nevoli velitele tábora. Dokonce společně hráli volejbal i fotbal. Toto příznivé období odeznělo se začátkem srpna 1950, kdy přišel šedesáti až sedmdesáti bohoslovcům s odkladem vojenské služby povolávací rozkaz k jejímu nastoupení do Komárna.³⁸¹ Nedlouho po příjezdu byli rozděleni od rot

³⁷⁴ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 130. Klášter v Obořišti byl po vyklizení určen jako přeškolovací. NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108. Návrh na využití prostor kláštera nabízel možnost vzniku bytů pro MNV (Místní národní výbor) anebo pro účely SÚC. Rozhodnutí o konečném využití kláštera spalo pod pravomoc ministerstva spravedlnosti. Tamtéž. Bohoslovecké učiliště se zde rušilo na základě plánu Akce K. Tamtéž.

³⁷⁵ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁷⁶ VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 384.

³⁷⁷ SALLER, s. 16.

³⁷⁸ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 90. ARSH, *Procesy v 50. letech, Vzpomínky P. J. Bláhy* na r. 1950.

³⁷⁹ ARSH, BLESÍK, s. 2752.

³⁸⁰ SALLER, s. 16–18. P. Bláha se o stravování ani poště v internačním táboře nezmiňuje. Uvádí, že museli spát na slámcích a brzy je rozdělili na různé práce jak přímo v klášteře, tak venku, a to do začátku září 1950. ARSH, *Procesy v 50. letech, Vzpomínky P. J. Bláhy* na r. 1950.

³⁸¹ SALLER, s. 16–18. Z výpovědi P. Bláhy vyplývá, že do vojenské služby v Komárně nastoupil 5. září 1950. Po třech týdnech cvičení se přesunul do Podbořan u Žatce, kde pracoval na stavbě bytovky. V únoru 1951 se opět přemístil, tentokrát na Slovensko do Hájnik u Zvolena. Zde měli na starost stavební práce na letišti Tri duby. Za pár měsíců se opět stěhoval do Podbořan a nedlouho poté zpět na Slovensko na pozemní lesní práce. V průběhu let 1952 a 1953 byl přemístěn ještě několikrát. ARSH, *Procesy*

po sto padesáti, kterým se přidělila práce. Skupina P. Sallera pracovala na letišti Tri duby mezi Zvolenem a Banskou Bystricí. Letiště chátralo a jejich úkolem bylo dát ho do pořádku. Ubytování se jim dostalo v nedaleké vesnici Hájniky v provizorních podmínkách v kinosále.³⁸²

V roce 1951 se mu přihodila významná událost, kdy za ním přišel voják od PTP, jezuita vyslaný biskupem, který se jej měl dotázat, zda chce přijmout kněžské svěcení, protože splnil všechny podmínky. P. Saller svěcení přijal od biskupa Kajetána Matouška v jeho soukromé kapli v Praze, přestože to bylo velmi riskantní. Poté se vrátil do kasáren na Slovensko.³⁸³ V roce 1953 Jaroslava Sallera propustili z vojenské služby, což ho zaskočilo, protože nic podobnému vývoji událostí nenasvědčovalo.³⁸⁴ V roce 1956 police P. Jaroslava Sallera zatkla kvůli přechovávání Zdeňka Ciklera z Příbrami. Ve vězení si odseděl více než rok a byl zařazen na práci v dolech u Plzně.³⁸⁵

Svědectví z průběhu Akce K v klášteře u sv. Kajetána sepsal Jan Blesík, jenž jí sice nebyl osobně přítomen, jelikož si odpykával svůj trest ve vězení, ale dozvěděl se o ní zprostředkovaně od řeholníků, kteří ji osobně zažili. V jedenáct hodin v noci 13. dubna 1950 někdo zazvonil u brány kláštera. Vrátný farář Dominik otevřel dveře poté, co se dozvěděl, že je tam policie.³⁸⁶ Posléze do kláštera vzniklo 40 ozbrojených příslušníků SNB a deset civilistů vedených církevní tajemnicí Blaženou Mikuláškovou. Příslušníci policie se rozešli po klášteře a probouzeli všechny přítomné. Poručili jim, aby se rychle oblékli a přesunuli se do refektáře. Každého člena kláštera hlídal jeden

v 50. letech, *Vzpomínky P. J. Bláhy na r. 1950*. P. Jan Zemánek taktéž patřil k osobám, které se musely přemístit do Komárna. Po dvou týdnech výcviku ho přeložili do Podbořan, kde probíhala stavba kasárna v bývalém německém vojenském objektu. Na jaře 1951 se přesunul na Slovensko do Plaveckého Podhradí. Zde pracoval na stavbě silnice. Do silvestra roku 1953, kdy byl propuštěn, pracoval v rámci PTP na různých místech celé republiky. VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 385.

³⁸² SALLER, s. 16–18.

³⁸³ Tamtéž, s. 24–25.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 31. Propuštění vojínů měli zakázáno nastoupit na všechny vysoké školy a do tzv. generálního semináře v Litoměřicích odmítli nastoupit, jelikož měl jen jeden účel, převýchovu tzv. vlasteneckých kněží. Po skončení vojny musel Saller do 5 dnů najít práci. Rozhodl se zůstat v Praze, kde jej ubytovaly dvě ženy u sv. Kajetána. Následně nastoupil jako závozník u stavebního podniku Pozista. Tamtéž, s. 32. P. Bláha skončil svou vojenskou službu 30. prosince 1953. Od ledna 1954 pracoval u Konstruktivy v Praze na stavbách a na Kladně v lese. ARSH, *Procesy v 50. letech, Vzpomínky P. J. Bláhy na r. 1950*.

³⁸⁵ ZEMÁNEK, s. 33. P. Jan Zemánek byl zatčen na začátku června 1961. Téhož roku se konal soud, před nímž byl souzen spolu s dalšími šesti řádovými kněžími z Brněnska za velezradu a vyzvědačství. Zemánek obdržel trest 12 let odnětí svobody. Odvolal se k Nejvyššímu soudu, který mu trest o dva roky zkrátil. VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 387–388.

³⁸⁶ ARSH, BLESÍK, s. 2749–2750. Jiný zdroj uvádí, že podle výpovědi vrátného Dominika Fialy museli příslušníci Bezpečnosti vniknout do kláštera násilím, protože u vrat vedoucích na první nádvoří nebyl

příslušník SNB. Když se všichni shromáždili v refektáři, přečetl se rozkaz o zrušení kláštera a o přemístění řeholníků do jiného kláštera, kde se budou moci věnovat svému běžnému řeholnímu životu. Po jeho dočtení se všichni rozešli za doprovodu policii do svých pokojů, aby si sbalili aktovku nejn nutnějších věcí. Poté se opět vrátili do refektáře, kde proběhla důkladná prohlídka, při níž se musel nejstarší člen kláštera P. Josef Schroller svléci donaha a všem byla odebrána hotovost.³⁸⁷ U ekonoma řádu P. Alfonse Daňhy příslušníci našli větší množství peněz, dle zprávy zmocněnce až 100 000 Kčs.³⁸⁸ Následně se všichni odebrali na dvůr k připravenému autobusu. V klášteře zůstali rektor P. Emanuel Mysliveček, aby přítomným příslušníkům předal hotovost,³⁸⁹ cennosti a inventář, a nemocný řeholník Jan Křivda.³⁹⁰ Ještě za tmy okolo druhé hodiny opustil autobus s dvaceti řeholníky klášter a převezl je jako ostatní redemptoristy do centralizačního kláštera v Králíkách.³⁹¹ V klášteře po odjezdu řeholníků „*si dělali ‚strážci‘ hotové hody a co se někomu hodilo, to si prostě vzal*“.³⁹² Kostel se na několik dní pro veřejnost uzavřel, a poté zde začal konat bohoslužby křížovník P. Semerád.³⁹³

4.2 Centralizační a internační kláštery

Komunistický režim v první řadě zřizoval tzv. centralizační tábory podobně jako tábory nucených prací a Pomocné technické prapory (PTP). Jejich účel spočíval v izolaci a převýchově s režimem nespolupracujících osob, proti kterým se nedalo vést soudní řízení, jelikož pro jakékoli obvinění neexistovaly důkazy. Nejčastější provinění představovala právě jejich profese či příslušnost k určité společenské skupině. Pro komunisty znamenala možnost mimosoudní perzekuce velmi výhodné ekonomické řešení, jelikož tak generovali bezplatnou či velmi levnou pracovní sílu. Centralizační kláštery tak sloužily ke stejnému účelu jako centralizační tábory, jediná odlišnost lidí

zvonek. MALINOVÁ, Lucie, *Průběh první etapy Akce K v Praze – zrušení klášterů v roce 1950*. In: MIKULICOVÁ, Mlada (ed.), *Sborník Katolické teologické fakulty*, Praha 2003, s. 364.

³⁸⁷ ARSH, BLESÍK, s. 2749–2750.

³⁸⁸ MALINOVÁ, s. 364; *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 2. část, s. 59.

³⁸⁹ ARSH, BLESÍK, s. 2749–2750. Později byl Emanuel Mysliveček převezen k internaci do želivského kláštera. *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 132.

³⁹⁰ MALINOVÁ, s. 364; *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 2. část, s. 59.

³⁹¹ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 132.

³⁹² ARSH, BLESÍK, s. 2749–2750.

³⁹³ ARSH, BLESÍK, s. 2750; taktéž zmiňovaný jako P. Josef Semrád. *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 132; NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108. Klášter měl být využit k sociálním účelům pro své hygienické zařízení. *Katolické noviny*, 16. 7. 1950, II/29.

zde zadržovaných se odvíjela od jejich povolání. Délka pobytu v těchto zařízeních nebyla jasně stanovena, takže zde uvěznění řeholníci nevěděli, kdy a zda vůbec se dostanou na svobodu. Klášter řídil politický zmocněnec odpovědný SÚC. Objekt samotný hlídali ozbrojení příslušníci SNB, kteří se často obměňovali, aby si k uvězněným nevypěstovali citový vztah.³⁹⁴

V Čechách vznikly dva nepříliš rozdílné typy klášterů sloužících k zajištění řeholníků. Jednalo se o kláštery centralizační a internační. V samé podstatě byly totožné, rozdíl spočíval jen v míře hodnocení „reakčnosti“ daného jedince. Do internačních klášterů se umísťovaly pouze osoby ryze „reakční“ povahy a vznikly jen dva, pro české země v Želivě a na Slovensku v Báci.³⁹⁵ Centralizační kláštery se zřizovaly například v klášterních budovách Broumov, dříve patřící benediktinům, Osek u Duchcova, bývalý cisterciácký klášter patřící salesiánům, Bohosudov, bývalý jezuitský klášter, Králíky, objekt patřící redemptoristům a bývalé premonstrátské opatství Česká Kamenice.³⁹⁶ Tábory se zřizovaly cíleně v budovách patřící církvi, aby mezi veřejností vzbudilo zdání, že nyní řeholníci sdružují na místech, kam patří, to znamená v kláštorech.³⁹⁷

Je zapotřebí si uvědomit, že kláštery určené k centralizaci či internaci již obývali řeholníci příslušného řádu, sídlícího v daném objektu. Proto bylo nutné shromáždit místní obyvatele a provést prohlídku objektu a jeho následné přizpůsobení. Dle plánu Akce K se do kláštera jako první dostavily jednotky SNB, které jej obsadily. Velitel svolal veškeré obyvatele a vysvětlil jim stávající situaci. Všichni řeholníci se museli shromáždit v jedné místnosti a podstoupit osobní prohlídku. Mezitím probíhala důkladná domovní prohlídka a výslech představených a „reakčních“ řeholníků, kteří následně podepsali protokol a byli odvezeni do internačního kláštera. Sloužící personál si musel ihned zabalit své věci a opustit klášter. Zmocněnci, pověřeni vedením, prošli klášterní prostory a připravili rozvrh ubytování řeholníků. Po dokončení domovní prohlídky se zhotovil soupis osobních věcí řeholníků a ti se posléze mohli ubytovat na přidělených ubikacích. Poté již mohly přijíždět transporty nových řeholníků. Jako první proběhl zápis jejich osobních údajů a následně se odebrali na jim přidělený pokoj.

³⁹⁴ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 82.

³⁹⁵ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁹⁶ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 164. Na Slovensku byl zřízen Podolinec, jenž patřil redemptoristům, Jasov, bývalý premonstrátský klášter, Pezinok, spadal pod správu kapucínů, Báč, bývalý františkánský klášter, Malacky, Hlohovec, Baňadik, naposledy spadající do správy salesiánů a Močenok, který patřil verbistům neboli Společnosti Božího Slova. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 164.

³⁹⁷ Katolický týdeník, 2. 4. 2000, XI/14.

Po dokončení prohlídky převzal zmocněnec SÚC kopii protokolu, klíče a celé vedení kláštera. Již v ranních hodinách do klášterů přijely nákladní automobily vyslané ze SÚC s potřebným základním vybavením a spolu s nimi i pověřený hospodářský úředník a zřízenec přidělený do kláštera.³⁹⁸

Kláštery v žádném smyslu neposkytovaly řeholníkům možnost pokračovat ve své náboženské činnosti, jak jim bylo před transportem a následně v tisku slibováno. Jako příklad můžeme uvést úryvek článku z Katolických novin: „*V klášterech, kde nyní řeholníci žijí, je postaráno nejen o jejich dobrou výživu; mají tu samozřejmě také všechny podmínky pro svůj život náboženský.*“³⁹⁹ Ministerstvo vnitra převýchovu kněží a řeholníků v těchto zařízeních podložilo dvěma dokumenty, Organizačním plánem centralizačního střediska a Domácím řádem centralizačního střediska. Organizační plán v centralizačním středisku definuje centralizační klášter takto: „*Centralizačním střediskem nazýváme určitý objekt, ve kterém jsou soustředěni řeholníci za účelem politické převýchovy. Cílem pobytu v centralizačním středisku je diferencovati pokrokové řeholníky od vyložených nepřátel lidově demokratického zřízení a postupně je připravit pro duchovní správu. K dosažení tohoto cíle se v centralizačním středisku používá vedle jiných výchovných prostředků i výchovného momentu manuální práce.*“⁴⁰⁰ V čele každého střediska měli stanout politický zmocněnec, hospodářských správce, vězeňský odborník a velitel stráže SNB. Vedení střediska dále pomáhali vrátní, adjunkt pro styk s vnějškem, strážníci SNB a administrativní a technické síly.⁴⁰¹ Organizační plán dále zcela vylučoval styk soustředěných s okolním světem. Nikomu se nepovoloval rozhovor s cizí osobou, návštěvy, vzdálení se od centralizačního střediska, ani písemná korespondence. Ihned po příjezdu do střediska se měli řeholníci na základě kádrových posudků rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvořili řeholníci, u kterých se dala předpokládat možná náprava a spolupráce, do druhé skupiny se řadili problémoví a nepřístupní řeholníci. Následně každý jedinec podstoupil výslech s cílem zjistit, co nejvíce informací nejen o něm, ale i o životě v jeho předešlém klášteře.⁴⁰²

Prvního dne hned po ranní poradě vedení kláštera a okresní církevní tajemník vypracovali zprávy pro SÚC a KNV, v nichž se uvádělo, jak doposud proběhlo

³⁹⁸ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

³⁹⁹ Katolické noviny, 21. 5. 1950, II/21.

⁴⁰⁰ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 43.

⁴⁰¹ Tamtéž.

⁴⁰² VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 58–59.

soustředování řeholníků, co bylo potřeba zajistit k plné vybavenosti ubikací, kuchyně a umývárny a v jakém stavu se nacházeli nemocní řeholníci. Hospodářský úředník hned na ráno zajistil přípravu teplé snídaně pro řeholníky, ale na starost i přípravu provozu kuchyně a příjem zásilek s vybavením. Organizační vedoucí se staral o příjem vybavení a jeho rozmístění na ubikacích. Zástupce organizačního vedoucího se pro změnu zabýval vybavením umývárny a hygienickou obsluhou kláštera. V průběhu dne se na místo dostavil lékař, který prohlédl všechny řeholníky. V případě, že klášter nedisponoval telefonním spojením, ihned se zřídila telefonní linka. Každý řeholník se musel přihlásit na bezpečnostním oddělení KNV. V odpoledních hodinách připravil vedoucí definitivní rozmístění řeholníků na ubikacích, dle kádrových posudků vybral vedoucí ubikací a skupin a připravil rozdělení služeb na další den. Vysvětlení Akce se řeholníkům dostalo až při prvním nástupu a denním rozkazu ve večerních hodinách, kdy byli obeznámeni s vnitřní organizací kláštera a s jejich povinnostmi. Večerka se vyhlásila již na osmou hodinu večerní.⁴⁰³

Každý vedoucí centralizačního kláštera pravidelně každý den v deset hodin dopoledne a ve čtyři hodiny odpoledne podával hlášení prostřednictvím okresních církevních tajemníků KNV i SÚC, jelikož vedení klášterů přímo podléhalo SÚC, odkud dostávalo pokyny pro svoji činnost. Druhého dne po internaci se již najelo na běžný denní rozpis, tedy počínaje ranním nástupem v osm hodin. Nemocní a senilní jedinci byli převezeni do pražské nemocnice. Začalo se s vytvářením kartoték řeholníků a zřizováním kantýn a skladišť. Zajistilo se konání bohoslužeb na třetí den od příjezdu. Třetí den přijel politický vedoucí s dodávkou materiálu pro kulturní středisko. Zřídilo se technické a hospodářské středisko, účtárna a probíhala inventura a úpravné práce na klášteře. V průběhu čtvrtého až sedmého dne se zavedla politická výchova, denní program podle organizačního řádu, proběhly dokončovací práce na úpravě objektu a dokončila se inventura.⁴⁰⁴

Vedoucí kláštera, hospodářský, politický a organizační vedoucí tvořili vedení, scházející se na každodenních poradách ve večerních hodinách. Porady řídil vždy vedoucí kláštera a měl i konečné rozhodovací slovo, ostatní disponovali pouze poradním hlasem. Porady zhodnocovaly uplynulý den a vytvářely přípravu na den

⁴⁰³ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

⁴⁰⁴ Tamtéž.

nadcházející. V neděli se vždy připravil plán dalšího týdne. Později se začaly sestavovat i plány měsíční.⁴⁰⁵

V centralizačních klášterech platil pevný denní řád stanovený taktéž ministerstvem vnitra. V běžném pracovním týdnu byl denní program následující: 6:00 budíček, hygiena, 6:30 ranní mše, 7:00 ranní cvičení, procházení, uklízení ubikací a chodeb, 7:30 snídaně, 7:55 nástup na hlášení, 8:00 skupináři hlásili stavy svých skupin organizačnímu vedoucímu, 8:15 osvětová čtvrt hodina pod vedením politických vedoucích, 8:30–12:30 denní práce, tzn. práce v klášteře nebo ve výrobě mimo něj, 12:30–14:00 oběd, čtení novin či časopisů, odpočinek, 14:00–18:00 denní práce (přibližně dvakrát týdně se od 16:00 do 18:00 konala politická výchova), 18:00 denní rozkaz (skupináři hlásili stavy, politický vedoucí předčítal denní rozkaz), 19:00 večeře, poslech zpráv, četba tisku, politická diskuse, dvakrát týdně mohli sledovat film, následovně uklízení ubikací a společných prostor, 22:00 večerka. V sobotu se po zavedení výroby také pracovalo, zpravidla dopoledne i odpoledne do 17:00. Poté se konal úklid a potřebné práce v klášterním objektu. Od 19:00 mohli řeholníci ke zpovědi i volně využívat čas dle svého uvážení. Večerka byla o hodinu déle než normálně ve 23:00. Neděle měla volnější program. Vstávalo se v 7:00, od 8:00 probíhala mše, od 9:00 měli po snídani vlastní program například četbu, sport a zpověď. Podobný program měli i odpoledne.⁴⁰⁶

Řeholníci museli denně kromě neděle manuálně pracovat. Jejich pracovní doba často přesahovala 8 pracovních hodin. V mnoha případech řeholníci neměli pro takové manuální zatížení fyzické ani duševní předpoklady. Tato skutečnost se dosti odlišně interpretovala v denním tisku: „*Řeholníci mají ve svých nových střediscích příležitost k lehké práci v zahradnictví, sadařství a podobně; už dnes lze říci, že v převážné většině vítají sami radostně tuto příležitost k prospěšné práci.*“⁴⁰⁷ Za práci většinou nedostávali žádnou mzdu, jen v případě mimořádných výkonů, které byly nastaveny téměř nedosažitelně. Mnohem častěji přicházely tresty za nesplnění norem.⁴⁰⁸ Zpravidla se rozdělovali do skupin po 20 až 30 osobách, často podle ubytování v ubikacích vedle sebe. Skupiny se označovaly číslem, a toto číslo se následně zanášelo do kartoték ke spisům jednotlivců. Každá skupina měla na den přidělenou určitou činnost. Politictví

⁴⁰⁵ Akce K – likvidace klášterů v roce 1950, 2. část, s. 86.

⁴⁰⁶ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108; VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 85–86; *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 2. část, s. 95.

⁴⁰⁷ Katolické noviny, 21. 5. 1950, II/21.

⁴⁰⁸ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 84.

vedoucí určovali skupináře, vedoucího skupiny na základě kádrových posudků a zkušeností.⁴⁰⁹ Skupinář podával každý den při ranním a večerním nástupu hlášení organizačnímu pracovníkovi tábora o situaci ve skupině, také rozděloval práci mezi řeholníky jak v objektu kláštera, tak při pracovních aktivitách mimo tábor, organizoval jejich volný čas, vyřizoval žádosti a komunikoval s vedením tábora.⁴¹⁰

Řeholníci museli po práci podstoupit dvouhodinové školení. Zpočátku docházeli na školení každý den, postupem času se četnost zkrátila na dvakrát za týden. Jeho smysl spočíval v převýchově řeholníků, kdy mělo dojít ke změně jejich negativního postoje vůči církevní politice nastavené komunistickým režimem. Předčítalo se Rudé právo, přednášeli jim prověření kádrové, atd. Řeholníci k těmto aktivitám projevovali naprostou rezistenci a nezájem, a tak se od školení brzy upustilo. Cílem vedení tábora bylo rozbít jednotnou řeholní komunitu. „*Politický pracovník zřídil v táboře jejich kartotéku a podle jejich postojů k režimu, tzn. např. dle diskusí během politických školení, měli být diferencováni do čtyř kategorií.*“⁴¹¹ Každé ráno a večer se na nádvořích objektů odehrávaly nástupy svolané za účelem sčítání. Zajímavé je, že centralizační a internační tábory nepatřily do soustavy věznic, proto se na ně nevztahovaly předpisy o výkonu trestu. Nevztahovaly se na ně ani žádné jiné předpisy, jelikož právní řád země instituci internačních táborů neznal.⁴¹²

Nejnadějnější kněží si komunisté chtěli získat pro vstup do duchovní správy a kleriky pro studium do semináře či vystoupení z řádu. Mladí kněží se formovali tak, aby mohli obsadit fary po uvězněných diecézních kněžích. Tyto postupy nezaznamenaly žádného úspěchu. Jedinci, kteří se rozhodli opustit řády, s nimi i nadále udržovali styky a pokračovali ve studiu. Převýchovné pokusy měly spíše opačný efekt a řeholníky naopak utvrdily v jejich přesvědčení a věrnosti řádu.⁴¹³

Zpočátku měli řeholníci zakázáno udržovat kontakt s okolním světem mimo tábor. Nikdo ze soustředěných nesměl opustit klášter a k nikomu nemohla být vpuštěna návštěva, nikdo neměl dovolen ani rozhovor s cizí osobou. Později směli posílat a přijímat dopisy, vše samozřejmě pod přísnou cenzurou.⁴¹⁴ Mohli dostávat i balíky od svých příbuzných, nebylo ale výjimečné, že se k nim dostala jen část obsahu, jelikož

⁴⁰⁹ Akce K – likvidace klášterů v roce 1950, 2. část, s. 86–87.

⁴¹⁰ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 84.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 164.

⁴¹³ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 84.

si jej strážní tábora předtím přerozdělili. První osobní kontakt mohli řeholníci navázat v rámci svých pracovních povinností mimo klášter. Tito jedinci jim přinášeli jídlo, zprávy z venku nebo vynášeli dopisy, aniž by podlehly cenzuře.⁴¹⁵

Řeholníci se směli účastnit každé ráno společné mše a o víkendu chodit ke zpovědi. K povoleným patřily i misály, breviáře a Písmo svaté. Pokud se v interiérech kláštera nacházely dostupné kaple nebo kostel, měli k nim téměř všude internovaní přístup.⁴¹⁶ Duchovním správcem kostela se stal jeden ze zadržovaných řeholníků, posouzený jako „pokrokovější“. Měli povoleno sloužit i soukromou bohoslužbu, ale veškeré jejich duchovní aktivity vykonávali jen pro svoji potřebu a nikterak se jich nemohla účastnit veřejnost. Starší řeholníci práci v kláštorech organizovali tak, aby mladší mohli dále studovat, a směřovat tak ke svému vysvěcení. Potřebnou literaturu si opatřovali tajně většinou z likvidovaných klášterních knihoven.⁴¹⁷

Po zdravotní stránce na tom řeholníci nebyli nijak zvlášť dobře. Lékař se volal v jen krajních případech, přestože často docházelo k úrazům, jelikož se nedodržovala pracovní doba, složitost práce neodpovídala věku a zdravotnímu stavu pracujících a absenci ochranných pracovních pomůcek. Řeholníci podléhali přísnému táborovému režimu. Za přestupek se považovalo např. nedodržení pracovní normy, stížnosti, kritika, nepozdravení, snaha o kontakt s okolním světem atd.⁴¹⁸ Jako trest následovalo omezení korespondence, přidělu jídla, případně půst o chlebu a vodě, dále zkrácení doby určené ke spánku, pobyt v korekci, zavedení vyšetřování či přemístění do internačního kláštera. Tresty určoval vedoucí kláštera a musely se oznamovat ve večerním rozkazu.⁴¹⁹

Ne náhodou se centralizační tábory nacházely v severním pohraničí českých zemí. Zástupci SÚC a Státní bezpečnosti je záměrně vybrali z důvodu řídkého osídlení, způsobeného válečným odsunem Němců.

4.2.1 Centralizační klášter Králíky

Klášter Králíky spravoval od roku 1863 řád redemptoristů, kteří zde působili až do dubna 1950, tedy do zřízení centralizačního tábora. Před uskutečněním

⁴¹⁴ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108; VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 384.

⁴¹⁵ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 84.

⁴¹⁶ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 164.

⁴¹⁷ VLČEK, *Procesy s řeholníky v 50. letech a v první polovině 60. let*, s. 122.

⁴¹⁸ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 85.

Akce K obývalo klášter 10 osob. Tři řeholníci spravovali klášterní kostel, Stanislav Ondrák, Rudolf Majer a Josef Kalda a byli určeni k centralizaci v témže klášteře. Rektor klášterního kostela Josef Lavička v případě, že by byl v době Akce upoután na lůžko, mohl zůstat v klášteře, ale za uspokojivého zdravotního stavu se musel přemístit do internačního kláštera v Želivě. Zbýlých šest civilních osob Bezpečnost ještě během noci převezla do hotelu.⁴²⁰ V první vlně Akce K sem svezli redemptoristy z celé republiky, podle údajů SÚC se jednalo celkem o 224 osob.⁴²¹ Ovšem podle informací z ministerstva vnitra se klášter připravil na umístění 221 řeholníků s tím, že jejich celkový počet se nenaplní okamžitě, jelikož až později se sem dodatečně přivezli nemocní řeholníci, kteří během Akce mohli zůstat ve svých původních klášterech.⁴²²

Početní stav řeholníků se brzy z důvodu nevyhovujících podmínek pro tak početnou skupinu snížil. Koncem dubna 1950 zde přebývalo pouze 166 řeholníků, ostatní se přerozdělili do klášterů v Oseku nebo Želivě.⁴²³ Mladí řeholníci se umisťovali k PTP nebo na přeškolení do Hájku, starší kněží na Moravec.⁴²⁴ Novým zpovědníkem v klášteře se stal Karel Kulovaný, ministr redemptoristů z Plzně. Pro různé další funkce, skupinář, knihovník, správce technického oddělení a správce kantýny, vybrali Bohumila Šimonovského z kláštera ve Filipově, Karla Kulovaného z kláštera v Plzni, Antonína Okálka a Václava Vošahlíka z kláštera v Tasovicích. Do Králík se přepravovali řeholníci z klášterů v Brně, Července, Českých Budějovicích, ve Čtyřiceti Lánech, Filipově, Frýdku, v Karlových Varech, Obořišti, Ostravě, Plané, Plzni, Praze III., Tasovicích, ve Staré Boleslavi a Svaté Hoře. Nejpočetnější skupinou se stali řeholníci z Obořiště.⁴²⁵

Zpočátku pracovali řeholníci pouze v klášteře, aby jej přebudovali do odpovídající podoby, postupem času se účastnili prací i mimo objekt, většinou se jednalo o zemědělské práce na polích nebo v živočišné výrobě, práce v lese či při technických opravách strojů a podobně.⁴²⁶ Stejně jako v případě ostatních klášterů

⁴¹⁹ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

⁴²⁰ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 87.

⁴²¹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 91.

⁴²² *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 87–88.

⁴²³ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 91.

⁴²⁴ VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 65.

⁴²⁵ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 88–90.

⁴²⁶ K 1. červnu 1950 byl zjištěn následující stav: řeholníci obdělávali 14 ha orné půdy, která byla neoplocená a přiléhala ke klášterní budově. Zelinářská výroba disponovala klášterní zahradou o rozloze 1 ha se 4 skleníky. Produkce zeleniny k prodeji byla shledána jako nepříliš realizovatelná, jelikož nejbližší

i tento střežili ozbrojení příslušníci SNB. Řeholníci nesměli opouštět objekt, s výjimkou nutné návštěvy lékaře, kdy dostali doprovod. Zpočátku se obyvatelům znemožnil veškerý kontakt s vnějším světem, především si nesměli dopisovat se svou rodinou. Mnozí rodinní příslušníci se domáhali vstupu do klášterních objektů, aby se mohli setkat se svými blízkými. Jakýkoliv kontakt jim byl ovšem odepřen.⁴²⁷

Řeholníci se v klášteře nadále věnovali studiu, což nelibě neslo vedení tábora, proto mladší řeholníky v září 1950 odeslalo na vojnu k PTP a některé na převýchovné školení pro vstup do litoměřického semináře do Hájku u Unhoště.⁴²⁸ Po tomto přesunu zůstali v klášteře převážně starší a nemocní řeholníci neschopní těžké práce. V únoru 1951 se v klášteře nacházelo 70 soustředěných, v září 1951 jich bylo 86 a v květnu 1952 se jejich počet zvýšil na 101. Stavby řeholníků v Králíkách se později začaly navyšovat v souvislosti s rušením klášterů v Osově, Bohosudově a Broumově.⁴²⁹ Průběžně se duchovní přepravovali na Moravec a někteří se uvolňovali pro duchovní správu. Po likvidaci tábora v Oseku sem převezli 78 řeholníků, takže početní stav stoupl na 137 osob a podobný počet se udržel až do roku 1954.⁴³⁰

V listopadu 1955 se v Králíkách nacházelo už jen 45 řeholníků, stavy se snížily kvůli plánované likvidaci internačního tábora v Želivě a chystanému převezení zbylých řeholníků právě do Králík. Dle plánů SÚC měl v Králíkách vzniknout charitní domov pro přestárlé. Tábor by již nepotřeboval ozbrojenou ostrahu a měl mít vlastní samosprávu řeholníků. Někteří řeholníci odmítali bez zákonného vysvětlení či satisfakce odejít z internace do civilu. Proto se vedení tábora rozhodlo ozbrojenou ostrahu ponechat, a dokonce namontovat odposlouchávací zařízení cílené na tyto řeholníky.

S postupným mísením a přicházením nových řeholníků klesaly původně převažující počty řeholníků z řádu redemptoristů. V květnu 1956 evidovalo vedení tábora 101 řeholníků, z toho 39 jezuitů, 16 redemptoristů a 15 salesiánů. Do osudu řeholníků zasáhla složitá politická situace v zahraničí, konkrétně v Polsku a Maďarsku,

vhodné odbytí bylo vzdálené 30 km od kláštera. Lepší předpoklady měla živočišná výroba, protože v blízkosti kláštera se vyskytovaly hospodářské budovy. Stav hospodářských zvířat byl: 6 krav, 1 pár koní a 4 vepří. Vepřinec se v této době rozšiřoval a plánovalo se zřízení drůbežárny. Z průmyslové výroby se počítalo se zavedením výroby elektrotechnického instalačního materiálu a s domácí prací navazující na textilní průmysl v Žamberku, ideálně nopyování tkanin. *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 177.

⁴²⁷ NA, f. SÚC, kart. 82, inv. č. 108.

⁴²⁸ VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 384; VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 65.

⁴²⁹ VAŠKO, *Dům na skále 2.*, s. 65.

⁴³⁰ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 92–93.

a proto se v klášteře neuskutečnila očekávaná liberalizace režimu. Přesto ve srovnání s dobou před rokem 1956 se staly podmínky v klášteře uvolněnější. Řeholníci mohli přijímat osobní návštěvy, odesílat a dostávat dopisy, stále podléhající kontrole, a přijímat balíčky. Mohli chodit do okolí na vycházky s tím, že byli sledováni. Příležitostně dostali povolenky k návštěvě příbuzných. Denně mohli navštěvovat kostel, sloužit mše a na ubikacích se skupinově modlit.⁴³¹

Od roku 1957 zaznamenáváme postupné propouštění řeholníků. V únoru 1958 jich ve středisku žilo 76, z toho pouze 9 redemptoristů. Do konce roku 1960 propustili 42 osob a zbylí zde zůstali dobrovolně jako dělníci na státním statku. K prosinci 1960 se tábor v Králíkách zlikvidoval jako poslední soustředovací klášter pro řeholníky v Československu. Po odchodu řeholníků se do kláštera přestěhovaly sestry Neposkvrněného početí Panny Marie.⁴³²

4.3 Přeškolovací střediska v Hájku a v České Kamenici a PTP

Klášter v Hájku patřil řádu františkánů. V době Akce K jej obývalo 33 osob, 32 řeholníků následně podlehl centralizaci v Hejnici a jediný civil musel klášter opustit již během noci. Klášter v České Kamenici patřil těšitelům a v osudnou noc se v něm vyskytovalo 11 řeholníků. Josef Mlýnský, správce klášterního kostela a farnosti, byl převezen do internačního kláštera Želiv a ostatní řeholníci do centralizačního kláštera v Broumově.⁴³³

Dosavadní převýchova v centralizačních klášterech nepřinášela žádné výsledky, řeholní komunity udržovaly svoji jednotu, solidaritu a tajně pokračovaly ve svém řádovém životě. SÚC proto zvolil novou metodu s cílem oddělit starší řeholníky od mladších, a rozrušit tak dosavadní struktury. Zpráva o centralizačních klášterech z 1. června 1950 se zmiňovala o projektu přeškolovacích klášterů. Jako první se uskutečnilo otevření přeškolovacího střediska v České Kamenici. První turnus nastoupil k přeškolení na dobu dvou týdnů 6. června 1950. Po úspěšném absolvování kurzu se mohli ti jedinci, kteří se osvědčili, vrátit do duchovní správy. Kromě tohoto centra se zřizoval přeškolovací klášter pro mladistvé řeholníky v Hájku u Unhoště. Kapacita objektu se odhadovala na 80 osob. Do 5. června 1950 mělo proběhnout alespoň základní

⁴³¹ Tamtéž, s. 93.

⁴³² Tamtéž, s. 94.

⁴³³ *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950*, 1. část, s. 121, 148.

vybavení objektu a zbylé dovybavení a úprava objektu se měla uskutečnit již za jeho provozu. Účastníci se po dokončení přeškolovacího kurzu zařazovali na práci v hutnictví a zahradnictví. Dobrovolníci se mohli přihlásit na práci v hornictví anebo na stavbu přehrady na Klíčavě.⁴³⁴

V srpnu 1950 se realizovalo dvouměsíční politické školení v Hájku, kterého se účastnilo na sto noviců. Ale ani toto školení nepřineslo kýžené výsledky. Očekávalo se, že novicové vystoupí z řádu nebo přejdou do generálního semináře. Podobná situace byla v České Kamenici. Zde nutili především mladší kněží ke vstupu do duchovní správy na místa odsouzených diecézních kněží. Představení některých řádů poukazovali na nevhodnost narušování řeholních komunit a tuto možnost odmítli. Jednalo se i o členy řádu redemptoristů. Jiná situace nastala u řeholí kanovníků působících na farách, především u křížovníků a redemptoristů, jejichž členové v hojnější počtu pracovali v duchovní správě. Během padesátých let 20. století s rostoucí perzekucí diecézních kněží, omezováním výchovy bohoslovců a narůstajícím nedostatkem kněží ve farnostech se postoj představených řádů v zahraničí změnil. Souhlasili s působením řeholníků v diecézní správě, jak tomu bylo například u redemptoristů. Později s rostoucí ateizací ze strany státu udělovali církevní souhlas k nástupu na diecézní místa jen výjimečně.⁴³⁵

Jako Pomocné technické prapory se označovaly vojenské jednotky tzv. „politicky nespolehlivých osob“. Tyto osoby se nedaly odsoudit za žádnou trestnou činnost a zároveň musely být pod kontrolou. Systém umožnil zbavit je práv ostatních příslušníků armády, držet je v aktivní službě po libovolnou dobu a současně se pokusil o jejich převýchovu, a to zejména prací.⁴³⁶ K PTP se umísťovali kulaci, prvorepublikoví soudci, úředníci, lékaři, šlechtici a mnozí další, řeholníky nevyjímaje. Od ostatních vojenských útvarů se lišily tím, že jejich příslušníci neměli zbraně a nosili černé výložky.⁴³⁷ Mladí řeholníci byli k PTP přiděleni za účelem převychování této tvárné mladé generace na „uvědomělé socialisty“.⁴³⁸

V září 1950 propustili všechny řeholníky, kleriky i kněží ve věku 18 až 35 let, kteří neabsolvovali doposud vojenskou službu, ze soustředovacích táborů a do 24 hodin

⁴³⁴ Tamtéž, s. 177–178.

⁴³⁵ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 95–96.

⁴³⁶ BÍLEK, Jiří, KAPLAN, Karel, *Pomocné technické prapory 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost. Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954*, Praha 1992, s. 7.

⁴³⁷ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 213.

od převzetí povolávacího lístku se museli dostavit, většinou vlakem a do menších lokalit následně přistavenými autobusy, ke svým jednotkám. Zde absolvovali týdenní výcvik a následně se přesunuli spolu se svými rotami PTP do různých lokalit po celé republice. V září roku 1950 se povolalo k vojenské službě u jednotek PTP na 350 řeholníků.⁴³⁹ Vznikly pro ně zvláštní roty tzv. farářské, aby nemohli působit na ostatní „politicky nespolehlivé“ osoby.⁴⁴⁰ Práce u PTP byla fyzicky náročná, jejich členové pracovali v dolech, hutích, na stavbách atd.⁴⁴¹ Museli pracovat 8 a více hodin pět dní v týdnu i část soboty. Někdy po práci chodili na politická školení. V sobotu odpoledne a v neděli měli volnější režim. Vztahoval se na ně pevný vojenský řád, dostávali korespondenci, vycházky, dovolenky, i když jejich udělování hodně záviselo na libovůli velitele jednotky.⁴⁴²

Řeholníci se i v jednotkách PTP snažili praktikovat svůj obvyklý řeholní život. Vedli mladší spolubratry k víře, kázni a studiu. Bohoslovci využívali svůj volný čas ke studiu. Pokud zůstali kněží a bohoslovci bez dozoru, probírali různá témata z teologie, filozofie, historie, literatury, vždy se mezi nimi našel odborník schopný vést příslušný seminář. V případě, že je přerušil dozor, předstírali čtení denního tisku nebo předepsané látky z povolených brožur.⁴⁴³

Někteří kněží tajně sloužili na ubikacích každodenní mše svaté, kterých se účastnili i bohoslovci. Všichni se mohli účastnit nedělní bohoslužby v kostele. Někteří klerici se nechali během svého pobytu u PTP tajně vysvětit na kněze. Z redemptoristů pražské provincie můžeme zmínit P. Karla Břízu, P. Antonína Lišku, P. Václava Loskota a P. Jaroslava Sallera. Všechny vysvětil během své dovolenky v září 1951 v Praze biskup Kajetán Matoušek.⁴⁴⁴

Délka služby řeholníků u jednotek se nedá přesně stanovit. Zatímco vojenská služba trvala po dobu dvou let, příslušníci PTP nevěděli, kdy se vrátí do civilu. Délka

⁴³⁸ ZEMÁNEK, s. 29.

⁴³⁹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 103. Církevní okresní tajemníci Pražského kraje obdrželi dne 16. září 1950 od KNV v Praze pokyn ke zjištění počtu duchovních v okrese s odkladem výkonu prezenční vojenské služby. SOkA Příbram, ONV Příbram, f. Církeve – všeobecné věci, inv. č. 196.

⁴⁴⁰ BÍLEK, Jiří, *Pomocné technické prapory : o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, Praha 2002, s. 44.

⁴⁴¹ Katolický týdeník, 20. 7. 1997, VIII/29; Perspektivy, Příloha Katolického týdeníku, říjen 1997, 10; tamtéž, prosinec 1997, 12.

⁴⁴² VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 103.

⁴⁴³ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 215.

služby se lišila od pár měsíců do několika let. První ročníky PTP vykonávaly službu déle než dva roky.⁴⁴⁵ Na svobodu se dostali většinou v prosinci 1953.⁴⁴⁶ Někteří se ze zdravotních důvodů dočkali propuštění předčasně.⁴⁴⁷ V letech 1953–1954 postupně docházelo k přeměně PTP v TP. Ke zrušení posledních čtyř PTP v Československu došlo ve středu 21. dubna 1954.⁴⁴⁸ Snahy režimu o rozbourání řádových komunit a odvrácení řeholníků od víry se povětšinou neshledaly s úspěchem. Pozitivnější výsledky měly jen u mladých řeholníků v období první poloviny 50 let 20. století. Ti v době přerušování existence řádu se studiem teprve začínali a jednodušeji přehodnotili rozhodnutí o své duchovní dráze, a také ještě neměli s řádem pevné vazby.⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 104; SALLER, s. 24–25; *Katolický týdeník*, 13.–19. 9. 2005, XVI/38.

⁴⁴⁵ ZEMÁNEK, s. 30.

⁴⁴⁶ *Perspektivy*, Příloha *Katolického týdeníku*, 2010, 9.

⁴⁴⁷ VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 214.

⁴⁴⁸ *Katolický týdeník*, 13.–19. 9. 2005, XVI/38.

⁴⁴⁹ VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, s. 107.

5 ZÁVĚR

Bezprostředně po druhé světové válce nabývala komunistická strana na politickém významu a průběžně si připravovala půdu pro postupnou marginalizaci významu církve ve státě. Naopak církve v této době restaurovala svou předválečnou pozici. V případě řádů docházelo k obnovování jednotlivých komunit a opravování válkou zničených budov. Objevily se nové vůdčí osobnosti církve, které se velmi brzy musely konfrontovat s novou politikou elitou. Ke sledování činnosti významných církevních hodnostářů docházelo již během roku 1947.

Po únorovém převratu museli komunisté v první řadě ukotvit své mocenské postavení, čemuž by jim prospěla podpora církve. Avšak biskupové v čele s arcibiskupem Beranem odmítli vazbu katolické církve na politickou moc. Od tohoto rozkolu začaly vznikat různé instituce a orgány výhradně orientované na církve, které postupně pronikaly do církevních struktur. Při ÚAV NF vznikla v polovině března 1948 Komise pro církevní a náboženské otázky. Měla jednat s představiteli jednotlivých církví o novém uspořádání církevně politických poměrů. Nedlouho poté Národní fronta rozhodla o ustavení církevních komisí v krajských výborech a nadále pokračovala se zákroky proti církvi i mimo organizační struktury, například neustále rozšiřovala cenzuru. Napětí mezi církvi a státem se vystupňovalo před parlamentními volbami, když arcibiskup Beran zakázal kněžím veškerou politickou činnost. Další krize přišla v souvislosti s prezidentskou volbou a pokračovala po celý zbytek roku. Od podzimu 1948 přibývalo kněží vězněných z politických důvodů.

Rok 1949 představoval další milník v proticírkevní politice. Jednání s vládou se obnovila v lednu 1949. Ještě téhož měsíce byl vypracován návrh nové linie církevní politiky, jehož oporou se stalo hnutí pokrokových katolíků nesoucí název „Katolická akce“. Následně začaly ve většině krajských a národních výborech vznikat pozice církevního tajemníka a byli ustaveni zmocněnci ministerstva školství. Do všech bohosloveckých učilišť byly od dubna 1949 dosazeny inspekční komise prověřující učitele. Biskupové vydali pastýřský list, v němž prohlašovali „Katolickou akci“ za nezákonnou a zakazovali připojování se k ní pod hrozbou exkomunikace. Přestože byla „KA“ masivně podporována, nedošla očekávaného úspěchu.

Od dubna 1949 se mezi členy akčních výborů Národní fronty ozývaly hlasy pro zabránění klášterů. Na ministerstvu školství se v červenci 1949 uskutečnila schůze se

zástupci ministerstva a představenými mužských řádů, kdy se jednotliví provinciálové otevřeně kriticky vyslovili k proticírkevním zásahům státu. Avšak jednání skončilo nezdarem stejně jako předchozí jednání vedená s biskupy. Zcela zásadní okamžik v postupu proti církvi představoval 22. srpen 1949, kdy vznikl Státní úřad pro věci církevní, který byl hlavním nástrojem státního dozoru. Téhož dne předsednictvo ÚV KSČ schválilo plán soustředění řeholníků. Nedlouho poté, na konci srpna 1949, dostala „církevní šestka“ první předběžnou zprávu o evidenci klášterů a řeholníků v Československu. Na podzim byly přijaty nové zákony, které církve uvrhly do podřízenosti státu. SÚC získal významnou moc, stal se nejvyšší úřední autoritou ve věcech církevních, angažoval se v církevní správě a získal přehled o její činnosti. Pořizovaly se soupisy a plány klášterních budov a majetku, evidoval se počet řeholníků a vytvářely se jejich kádrové posudky. Všemi těmito opatřeními se docílilo k proniknutí do struktur řádů, díky čemuž se mohla efektivněji plánovat jejich likvidace. Z politického vývoje je očividné, že dubnová likvidace řádů z roku 1950 byla dlouhodobě připravována a její první návrhy se objevily již o rok dříve.

Na začátku roku 1950 se uskutečnilo skládání slibů stanovené jedním z nových zákonů. Složení slibu podmiňovalo výkon duchovní činnosti, což jednoznačně poukazuje na fakt, že církve pozbyla veškeré své svobody. Došlo k odstranění vlivu drtivé většiny českomoravských biskupů. Z počátku stát vnímal biskupy jako hlavní překážku nutnou k odstranění. Brzy se ovšem ukázalo, že si řeholníci zaslouží mnohem více pozornosti, než jim doposud věnoval. Jedna z idejí režimu se opírala o nutnost vypořádat se s minulostí a odříznout se od ní, avšak řehole byly představitelkami funkční historické tradice přesahující časový rámeček, a tak se staly rušivým elementem v budování teze světlejších zítřků. Řeholníci žili uzavřeni ve svých komunitách, což jim umožňovalo větší rezistenci vůči tlaku režimu, na rozdíl od diecézních kněží, žijících do značné míry izolovaně, což předjímalo jejich zranitelnost. Na základě statistiky z počátku roku 1950 působilo v českých zemích 1503 řeholníků z 26 řádů a kongregací, jimž patřilo celkem 151 klášterů. Redemptoristé patřili k nejpočetnějším řádům se svými 238 členy a 17 kláštery.

Návrh na soustředění řeholníků v centralizačních kláštorech schválila „církevní šestka“ již 20. ledna 1950. Za pět dní dala příkaz k zahájení Akce. Následně se SÚC ujal úkolu, vytvořit podrobný plán centralizace mužských řádů. Z počátku nepanovala na plánu shoda. Rozhodovalo se o jeho rozdělení do několika etap, zohledňovala

se reakce ze zahraničí a míra nepokojů, která by jím byla vyvolána. Nakonec bylo rozhodnuto o provedení Akce ve dvou fázích, kdy se první týkala nejvýznamnějších řádů a druhá těch zbývajících. Koncem ledna 1950 zatkli příslušníci policie faráře Josefa Toufara, v souvislosti s tzv. číhošťským zázrakem. Jeho zatčení mělo spojitost s plánovaným monstrprocesem tzv. Machalka a spol., který pro změnu souvisel s plánovou Akcí K. Předsednictvo ÚV KSČ vydalo definitivní rozhodnutí o provedení Akce 27. února 1950. Od 15. března 1950 se do vybraných mužských klášterů, především zabývajících se výchovou či výukou mladistvých, dosazovali vládní zmocněnci, důkladně mapující situaci.

V březnu 1950 přišel pokyn, vybrat deset vhodných řeholníků k monstrprocesu. Důležitou součástí procesu byla propagandistická kampaň, která očerňovala řády a líčila je jako střediska protistátní činnosti. O přesné režii procesu rozhodla závěrečná porada, konající se na ministerstvu vnitra 25. března 1950, tedy necelý týden před jeho zahájením. Obvinění byli podrobena fyzickému i psychickému trýznění a po dvoutýdenním vytrvalém nátlaku podepsali vyšetřovací protokoly usvědčující je z jejich viny, přestože se často mylně domnívali, že nejsou závazné a definitivní. V procesu šlo nejen o zjištění viny obžalovaných, ale i o odhalení nepřátelské politiky církve vůči státu. V celém procesu sehrály důležitou roli různé orgány státní moci. Bezpečnost měla za úkol „vyrobit“ trestný čin, prokuratura přehlížela nezákonnost jednání a soudy se nezabývaly prověřováním materiálu a zpochybňováním obžaloby naopak často nezákonnost celého procesu dovršily. Oběti soudních procesů tak byly odsouzeny ještě před začátkem soudního řízení. Na lavici obviněných se mohli ocitnout i jiní duchovní, aniž by se výsledek nějak podstatně změnil. Státní bezpečnost obvykle u významných procesů počítala s náhradníky.

Deset osob vybraných pro tento proces nespojovalo nic zásadního. Ovšem všichni z nich byli příslušníci významných řádů, které byly shledány jako nejnebezpečnější. Spojoval je určitý způsob života v daném řeholním společenství a v pár případech i přátelství. Někteří z nich byli trnem v oku státní moci již delší dobu, ale jiní se na černou listinu dostali až na poslední chvíli. Zde je důležité poukázat na řád redemptoristů, protože už jen skutečnost, že pro proces byli vybráni dva jeho příslušníci, svědčí o jeho velkém významu. Výběr právě těchto dvou mužů zasadil řádu podstatnou ránu, jelikož Dr. Mastiliak patřil respektovaným osobnostem řádu napříč řeholemi a

naopak Blesík byl představitelem lidových vrstev. Jejich odstranění tak narušilo hierarchii řádu jako celku.

Zcela účelově se ke kauze postavil tisk s cílem rozpoutat mezi lidmi štvavou kampaň a docílit odsouzení obviněných a nalomení autority církve, čímž by se umožnilo bezproblémového proběhnutí Akce K, aniž by došlo k lidovému vzdoru. Veřejnost byla dlouhodobě ovlivňována propagandou, a jelikož již neexistoval církevní tisk, který by neovlivňovala, nebyla možnost dozvědět se z médií jinou než „skutečnou“ pravdu. Obecně se proces značně medializoval. Podporovala se návštěvnost z řad veřejnosti přímo v soudní síni. Návštěvníci byli předem vybráni a každý den se jejich skupina obměňovala, aby se k soudu dostalo co nejvíce lidí. O procesu vznikly letáky a knihy, přinášející jen zkreslené informace zcela vytržené z kontextu. Význam těchto deseti osob je patrný i na skutečnosti, že po jejich odsouzení byli neustále přesouváni z jednoho vězeňského zařízení do druhého. Klád se důraz na jejich utajení. Nesměli se legitimovat svým jménem ale pouze číslem. Byli drženi na samotkách či na celých církevních odděleních. Veřejnost o nich neměla žádné zprávy, a proto se často mylně domnívala, že jsou už po smrti.

Stejně jako na procesu se i na Akci podílela Státní bezpečnost, která měla za úkol převoz řeholníků do centralizačních klášterů. Konkrétně se jí účastnily složky SNB, StB a lidových milic. Plán Akce zahrnoval politickou i bezpečnostní část. Politická část obsahovala opatření, bránící vyvolání veřejného odporu věřících v okolí klášterů. Druhá část, bezpečnostní, představovala internační a centralizační kláštery, sedm velkých řádů určených pro první etapu a dále menší řády určené pro druhou etapu. Logistické centrum StB vydalo pro zásah rozsáhlou směrnici, jež vysvětlovala, jakým způsobem s řeholníky zacházet, určovala nové správce objektů a obsahovala časový rozpis postupu celé Akce. Zvolení zástupci za SÚC měli převzít majetek kláštera, předsedové ONV pak odpovídat za vhodné vysvětlení a zdůvodnění odvozu řeholníků obyvatelstvu.

V noci ze 13. na 14. dubna 1950 se uskutečnila první etapa Akce K. Druhá etapa se pak odehrála na konci téhož měsíce. Ozbrojení příslušníci policie kolem půlnoci obsadili budovy kláštera. Zmocněnec SÚC řeholníkům oznámil zestátnění objektu státním dekretem s tím, že se nadále budou moci svobodně věnovat duchovní činnosti v jiných, k tomu vyhrazených kláštřech. Většina řeholníků řádu redemptoristů směřovala do centralizačního kláštera v Králíkách a jen vybraní „reakční“ jedinci byli

převezení do internačního kláštera v Želivě. Ze strany obyvatelstva se během Akce a po ní objevil odpor jen ojediněle, což bylo ovlivněno tím, že se odehrála v noci a trvala sotva pár hodin, tudíž ji občané vůbec nemuseli zaznamenat. Mnozí se uklidnili také tím, že hned na následující den byli zajištěni náhradní diecézní kněží do uprázdněných klášterních kostelů. Velký vliv na veřejnost měla očividně i efektivní kampaň spojená s procesem Machalka a spol., který část veřejnosti dokázal přesvědčit o protistátní činnosti řádů. Podstatný efekt mělo i vysvětlení utvrzující občany o tom, že se řeholníci dostali do klášterů, kde jim bude umožněno pokračovat v jejich duchovní činnosti a učinilo se tak z důvodu, aby se poloprázdné kláštery mohly využít k účelům prospěšným veřejnosti. V rámci dalšího opatření zaslali zaměstnanci SÚC dopis všem římskokatolickým kněžím, který vysvětloval zásah proti řeholním řádům s opodstatněním v jejich podvratné protistátní činnosti. Akce K byla opětovně vysvětlována na krajských konferencích, pořádaných v květnu a červnu tohoto roku. Kampaň se realizovala i prostřednictvím rozhlasu, a to v místech s vysokou religiozitou. Ve školách se do konce května 1950 připravovaly informativní přednášky o kláštrech.

Odpor proti Akci K lze pozorovat i mezi řeholníky v postižených kláštrech. V případě některých domů odmítli řeholníci otevřít dobývajícím se příslušníkům Bezpečnosti dveře, takže dovnitř museli vniknout násilím, jak se tomu stalo v případě sídla redemptoristů Svaté Hory u Příbrami. Ovšem odpor neměl většího významu, protože neměli možnosti, jak se ozbrojeným příslušníkům Bezpečnosti bránit. V rámci plánu Akce K se připravil podrobný rozpis činností pro uprázdněné kláštery a opatření na následující dny. Počínaje dnem zásahu proti řeholním řádům se do opuštěných objektů dostavili zmocněnci, mající na starosti provést inventární souvis veškerého movitého majetku a zamezit jeho ztrátám či krádežím. Celkově v českých zemích Akce postihla 1164 řeholníků v centralizačních kláštrech a 76 v internačních, postiženo bylo na 144 řeholních domů. Aby se docílilo definitivní destrukce církevní hierarchie, byli v září 1950 vybráni mladší řeholníci z centralizačních klášterů k výkonu služby u PTP a někteří byli umístěni na převýchovné školení do Hájku u Unhoště případně do střediska v České Kamenici. Stejně tak se připravovaly další procesy s významnými církevními osobnostmi.

Akce K řeholní život zásadně poznamenala, přesto činnost řádů neukončila. I před svou internací řeholníci tajně pokračovali ve své činnosti, pokud to bylo jen trochu možné, vychovávali své následovníky, dokonce byli tajně vysvěcováni na kněze.

Tudíž lze usoudit, že přestože státní moc prováděla precizní likvidaci církve, vše se důkladně naplánovalo a nepodcenil se význam propagandy a lidu, stejně nebylo docíleno kýženého zničení církve, čehož je důkazem vývoj v následujících desetiletích. Přesto totalitní éra význam a vliv katolické církve značně poznamenala a obzvláště řád redemptoristů.

6 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

NEVYDANÉ PRAMENY:

Národní archiv v Praze

Státní úřad pro věci církevní

kart. 2, inv. č. 49.

kart. 3, inv. č. 51.

kart. 8, inv. č. 74.

kart. 81, inv. č. 107.

kart. 82, inv. č. 108.

kart. 195, inv. č. 167.

kart. 199, inv. č. 174.

Ústřední akční výbor Národní fronty

kart. 32, inv. č. 13.

kart. 34, inv. č. 13.

kart. 36, inv. č. 13.

kart. 37, inv. č. 13.

Redemptoristé – provincialát a koleje

kart. 38, inv. č. 83.

kart. 39, inv. č. 92.

kart. 44, inv. č. 105.

kart. 118, inv. č. 227.

Státní okresní archiv Příbram

Okresní národní výbor

inv. č. 196.

Archiv Redemptoristů Svatá Hora

BLESÍK, Jan, *Rozmlouvám s minulostí XVIII.*, Praha 1978.

Procesy v 50. letech.

Procesy v 50. letech 20. stol.

VYDANÉ PRAMENY:

Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy, 1. část, Praha 1993.

Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy, 2. část, Praha 1993.

Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951, edice dokumentů, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci se Státním ústředním archivem, Praha, Brno 1994.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, ročník 1948.

Ústava 9. května, Orbis 1950.

PERIODIKA:

Katolické noviny, leden-červenec 1950, prosinec 1950

Katolický týdeník, 11. 12. 1994, 20. 7. 1997, 19. 7. 1998, 2. 4. 2000, 6. 5. 2001, 9. 11. 2003, 13.–19. 9. 2005.

Perspektivy, příloha Katolického týdeníku, 1996, 1997, 2000, 2005, 2010.

Rudé právo, 17. 3. 1950, 6. 7. 1950, 2. 12. 1950.

LITERATURA:

BABIČKA, Václav, *Únor 1948 a katolická církev*. In: *Paginae Historiae*. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, 7/1999, s. 277–294.

BALÍK, Stanislav, HANUS, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945–1948*, Brno 2013.

BÍLEK, Jiří, KAPLAN, Karel, *Pomocné technické prapory 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost. Tábory nucené práce v Československu v letech 1948–1954*, Praha 1992.

BÍLEK, Jiří, *Pomocné technické prapory : o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, Praha 2002.

BLAŽÁK, František, *Svatá Hora u Příbrami, mariánské poutní místo v Čechách*, Příbram 1915.

BOHÁČ, Zdeněk, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995.

CIGÁNEK, Radim, *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945–1949*, Praha 2009.

CUHRA, Jaroslav, *KČS, stát a římskokatolická církev (1948–1989)*. In: *Soudobé dějiny* 8, 2001, 2/3, s. 267–293.

DRAŠNER, František, *Čihošťský zázrak: Zpráva o P. Josefu Toufarovi*, Praha 2002.

FIALA, Petr, *Český politický katolicismus 1948–2005*, Brno 2008.

- FIALA, Petr, HANUŠ, Jiří, *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno 2001.
- GOTTWALD, Klement, *Za socialistický stát, za socialistické právo*, Praha 1950.
- HALKO, Jozef, *Hlbšie príčiny likvidácie reholí*. In: JAKUBČIN, Pavol (ed.), *Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950–1989*, Bratislava 2010, s. 10–13.
- HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005.
- HAVLÍČKOVÁ, Helena, *Dědictví : kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu : 1948–1989*, Olomouc 2002.
- HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990.
- HOLAS, František X., *Dějiny Poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929.
- HORÁKOVÁ, Šárka, *Hoří déšť, aneb, Zpráva o „Akci K“, noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy měl být internován Bůh*, Praha 2010.
- HRUDNÍKOVÁ, Mirjam (uspoř.), *Řeholní život v českých zemích : Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Kostelní Vydří 1997.
- JIRÁSKO, Luděk, *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Alexej Čepička, Dobová dramata komunistické moci*, Brno 2011.
- KAPLAN, Karel, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Církev a stát 1948–56 v Československu*. In: *Křesťanská akademie v Římě* 2/1982, 1982, 80, s. 149–168.
- KAPLAN, Karel, *Komunisté a církev – konflikt v polovině 1949*. In: *Křesťanská akademie v Římě* 2/1979, 1979, 62, s. 89–102.
- KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993.
- KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*, Praha 1994.
- Kolektiv autorů pod patronací Karla Otčenáška, *Kamínky 2 : Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*, Hradec Králové 2000.
- LUDVÍK, František, *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek, dokumenty, projevy, směrnice*, Praha 1946.

- MALINOVÁ, Lucie, *Průběh první etapy Akce K v Praze – zrušení klášterů v roce 1950*. In: MIKULICOVÁ, Mlada (ed.), *Sborník Katolické teologické fakulty*, Praha 2003, s. 339–376.
- MANDZÁK, Daniel A., „Agent a špión Vatikánu“ *Redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.*, Bratislava 2008.
- MIKULÁŠEK, František, *Za zdi a bez zdi*, Praha 2009.
- NEULS, Jindřich, *Co se skrývalo za zdi klášterů*, Praha 1950.
- PERKA, Radovan, FLEGL Michal, *Poutní místa, Velehrad, Hostýn, Svatá hora*, Praha 1991.
- RÁZEK, Adolf, *Exkomunikační dekrety*. In: *Securitas Imperii* 11, 2005, s. 135–194.
- SALLER, Jaroslav, *Boží dobrodruh*, Kostelní Vydří 1999.
- STRÖBINGER, Rudolf, NEŠVERA, Karel, *Stalo se v adventu: „čihošťský zázrak“*, Praha 1991.
- SVOBODA, Alois, TUČKOVÁ, Anna, SVOBODOBÁ, Věra, *Spiknutí proti republice*, Praha 1949.
- ŠABO, Martin, *Perzekúcia katolíkov a zvlášť rehoľníkov v komunistickom Československu s prihliadnutím na vtedajšie právo*. In: JAKUBČIN, Pavol (ed.), *Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950–1989*, Bratislava 2010, s. 14–44.
- TAJOVSKÝ, Bohumil V., *Člověk musí hořeti : Rozhovor Aleše Palána a Jana Pauluse s opatem želivského kláštera*, Praha 2001.
- TOMÁŠEK, Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*, Praha 1994.
- TRETERA, Jiří R., *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří 2002.
- VAŠKO, Václav, *Dům na skále 1., Církev zkoušená, 1945–začátek 1950*, Kostelní Vydří 2004.
- VAŠKO, Václav, *Dům na skále 2., Církev bojující, 1950–květen 1960*, Kostelní Vydří 2007.
- VAŠKO, Václav, *Neumlčená : Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990,
- VAŠKO, Václav, *Neumlčená : Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990.
- VAŠKO, Václav, *Přehled a charakteristika církevní procesů padesátých let*. In: Kolektiv autorů (eds.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 9–36.

VLČEK, Vojtěch, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel : rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismus v letech 1948–1989*, Kostelní Vydří 2006.

VLČEK, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.

VLČEK, Vojtěch, *Procesy s řeholníky v 50. letech a v první polovině 60. let*. In: Kolektiv autorů (eds.), *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří 2002, s. 109–147.

ZEMÁNEK, Jan, *Dějiny pražské provincie*, Svatá hora 2001.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin VII., Doba československého katolicismu (1918–1949)*, Olomouc 2010.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

<http://cssr.cz/cz/page/135> [14. 4. 2015].

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1991-6/Komunismus-v-nas/222> [7. 12. 2014].

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Cirkev-v-ohrozeni-totalitami.html>
[19. 1. 2015].

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Proticikevni-boj-po-unoru-1948.html>
[19. 1. 2015].

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Sluzebnici-neverni.html> [19. 1. 2015].

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/241602-zlodeje-svicnu-a-soch-ze-svatohorske-baziliky-zrejme-dopadla-policie/> [22. 4. 2015].

<http://www.odbrdkvltave.cz/cs/hlavni-sekce-portalustravovani/> [22. 4. 2015].

<http://www.kostelycz.cz/foto/01pmm2.jpg> [22. 4. 2015].

7 RESUMÉ

The Church held an important place in the history of the Czech lands and constituted one of the dominant components of civil society. After February 1948, its status changed when it found itself in a position of an ideological opponent to the policy of the ruling Communist Party. The government first began to seek the support from the clergy and their involvement in politics. It tried to distinguish itself from the high clergy and the Vatican. The government gradually introduced into practice various laws and measures of anti-ecclesiastical character. Since mid-1949, an extensive inventory of monasteries and their residents was taken throughout Czechoslovakia, since the Presidium of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia approved the first plan of the assembly of religious. In 1950, the so-called trial Machalka et al. took place. It was the first trial with the important personalities of the Czechoslovak Church. Not long after that came 'Akce K', an event during which armed members of the police occupied monastery buildings during the night and then took the religious into centralized and internment monasteries in the border of the country. According to statistics from the early 1950s, there worked 1503 religious from 26 religious orders and congregations in the Czech lands, who owned a total of 151 monasteries. The Redemptorists were among the most numerous orders with 238 members and 17 monasteries.

The thesis is thematically divided into three chapters which are then divided chronologically for the purpose of better orientation. In its first part, the first chapter presents the history of the Redemptorist order in the Czech lands and mentions some selected examples of persecution of this order before the year 1950. The second part of this chapter deals with political development related to the gradual persecution of the Church in Czechoslovakia, beginning in 1945 and ending in 1949. The introduction of the second chapter focuses on general changes in the church policy in 1950. The so-called trial Machalka et al., which constituted an integral part of 'Akce K', is also dealt with in the second chapter. Moreover, special attention is given to two Redemptorists and the trial participants Dr. Mastiliak and P. Blesík. At the end of this chapter, some other trials with the religious of the Redemptorist order are mentioned. The third chapter analyses the practice of the government in the case of abolition of religious orders in Czechoslovakia in 1950. It focuses closely on the planning of 'Akce K', its organization

and course and on the following internment and centralization of the religious in monasteries designated for this purpose. To demonstrate the course of 'Akce K', the author chose Svatá Hora, close to the city of Příbram, the monastery in Obořiště and the St. Cajetan monastery in Prague. From the centralization monasteries, the focus is on the monastery in Králíky, where the majority of the Redemptorists were taken.

Taking the political development into consideration, it is obvious that the 1950 April abolition of orders had been prepared and that the first such suggestions had appeared a year earlier. A crucial moment in the procedures against the Church was 22nd February 1949 when 'Státní úřad pro věci církevní' (the State Administration for Religious Affairs) was founded and became the main instrument of state supervision. Since autumn 1949, inventories and plans of monastic buildings and their property were compiled, the number of monks was filed and their personal materials were made. The Proposal for the assembly of religious was approved by the end of January 1950. In order that 'Akce K' could run relatively calmly, there was a need to discredit the Church in the eyes of the public, which was achieved by the trial Machalka et al. and by its mass media coverage. An important role throughout the trial was played by various organs of government, State Security, prosecution and courts, which were supposed to 'produce' a criminal offense. Participants in the case were representatives of the major orders in the Czech lands, but their choice was rather haphazard and they were not related by anything of considerable significance.

After the verdicts were delivered, 'Akce K' took place very rapidly at night so it was not even noticed by many residents. The religious of some monasteries refused to open to the members of State Security, but eventually they were all taken into selected monasteries. The public was told that the underused convent buildings would be used for public purposes and religious in new monasteries would be able to continue with their activities. 'Akce K' had a significant impact on the religious life yet it didn't put an end to the activities of orders. Despite their internment, the religious secretly continued their work as possible, they educated their followers and they were even secretly ordained priests.

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Svatá Hora u Příbrami

Příloha č. 2 – klášter v Obořišti

Příloha č. 3 – klášter sv. Kajetán v Praze

Příloha č. 4 – Zápis o výpovědi – Ján Ivan Mastiliak

Příloha č. 5 – Zápis o výpovědi – Jan Blesík

Příloha č. 6 – plán Akce K

Příloha č. 1 – Svatá Hora u Příbrami

Zdroj: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/241602-zlodeje-svicnu-a-soch-ze-svatohorske-baziliky-zrejme-dopadla-policie/> [22. 4. 2015].

Příloha č. 2 – klášter v Obořišti

Zdroj: <http://www.odbrdkvltave.cz/cs/hlavni-sekce-portalu/stravovani/> [22. 4. 2015].

Příloha č. 3 – klášter sv. Kajetán v Praze

Zdroj: <http://www.kostelycz.cz/foto/01pmm2.jpg> [22. 4. 2015].

Krajské velitelství státní bezpečnosti
v Praze. 81 150/1113

V Praze, dne 16. března 1950.

Pat. 404/50
9

Zápis o výpovědi obviněného:

byl předveden k výsledku:

Dr. Jan M a s t i l á k ,
bytem v Obořišti, okres Dobruška, č.l.
narozen: 5. listopadu 1911, v Nižním Hrabovci
okres Vranov nad Teplou.
matriční úřad: Nižní Hrabovec.
povolání: řeholník, kněz
branný poměr: vojín v n.úhr.z.ú.l.
školní vzdělání: obecná, 8 tř. klas. gymn. s maturi-
tou, lycenciát theologie v Římě a Praze,
doktorát papežského východního ústavu,
naboženství: řecko katolické.
státní příslušnost: ČSR.
národnosti: sl. venská.
rodiče: š. Mikuláš a Anna ros. Poláková, bytem v
Nižním Hrabovci, okres Vranov nad Teplou.
majetkové poměry: žádné.
příslušný: Nižní Hrabovec, okr. Vranov/Teplou.
organizován: nikde.
stav: svobodný.
totožnost: zjištěna orgány Stb Praha.

byl obeznám s předmětem výslechu a upozorněn nato, aby jen pravdu
vypovídal, udává:

K osobě: Narodil jsem se, jak shora uvedeno jako syn dělníka
Mikuláše M a s t i l á k a . Matka pochází z deputátnické rodiny a
z tohoto manželství byly 3 děti. Z těchto žije jen bratr Michal
který je t.č. správcem školy ve Švedlůru na Slovensku. Druhé děti
zemřely. ^{asi před rokem 1907 odejeli do Ameriky, kde se} ~~zemřely~~ ~~rodiče~~
narodil bratr se sestrou. ~~zemřela~~ Matka se vrátila z Ameriky
asi v r. 1911 a otec zůstal v Americe, kde pracoval v továrně, a
kde asi v r. 1914 zemřel. Vychodil jsem obecnou školu v Nižním
Hrabovci a v r. 1922 jsem odešel do juvenátu řehole Redemptoristů,
tehdy ve Mladé Boleslavi ve Slezsku, kam tehdy Redemptoristé přišli.

Krajské velitelství státní bezpečnosti
P r a h a.

Dne 17.III.1950. C
VII 31 / 50 133-7
Pat 454/50
10

č.j.:

Z á p i s o v ý p o v ě d i,

sepsaný dnešního dne u zdejšího velitelství obviněným:

B L E S Í K Jan, pater člen kongregace redemptoristů v Praze III. Thunovská ul. čp. 27, nar. 23.VI.1909 v Uher.Hradišti, matriční úřad dtto., nár. Česká, čl. státní příslušník, syn Jana a Ludmily roz. Werličkové, nadporučík v záloze, školy 5 tř. obecných, 6 tř. gymnasiích, 2 roky bohoslovecké filosofie a 4 roky theologie, politicky neorganizován, bytem Praha III. Thunovská čp. 27, totožnost zjištěna v místě bydliště.

Jmenovaný po obeznámení s předmětem výslechu a napomenutí k uvedení pravdy vypovídá:

K osobě:
Narodil jsem se jako první syn ze dvou dětí Jana B l e s í k a, soudního úředníka v Uher.Hradišti. Po vychození školy obecné, přestěhovali jsme se do Brna, kde jsem vychodil 6 tř. gymnasia. Na to jsem vstoupil s vlastního rozhodnutí do kláštera redemptoristů v Brně. Po přijetí jsem byl dán do Libějovic u Netolic do kláštera kde jsem dokončil střední školy. Po tomto jsem odešel do Českých Budějovic kde jsem prodělal roční noviciát a složil slib řeholnictví. Po slibu jsem odešel studovat do našeho bohosloveckého učiliště v Obořišti u Dobříše, kde jsem zůstal až do 2.VII.1935. Rok před tímto jsem byl vysvěcen v Praze na kněze. Po absolvování všech studií byl jsem dán na své první místo jako kněz člen kláštera do Staré Boleslavy. Dne 1.X.1935 nastoupil jsem presenční vojenskou službu v Brně u zdravotnictví. Od 1.XII.35 byl jsem ve škole pro záložní důstojníky

četl, schválil *Jan Blesík*

Zdroj: ARSH, Procesy v 50. letech 20. stol., Zápis o výpovědi P. Blesík.

